yurt ve dünya

BAĞIMSIZLIK DEMOKRASİ SOSYALİZM SORUNLARI

eylül 1978. 11

yurt ve dünya
BAĞIMSIZLIK DEMOKRASİ SOSYALİZM SORUNLARI

İÇİNDEKİLER

İnceleme / Araştırma

Eleştiri / Tanıtma / Tartışma

YURT VE DÜNYA
Bağımsızlık Demokrasi Sosyalizm Sorunları
İki aylık Araştırma, İnceleme, Tartışma Dergisi

Sahibi: Türkiye İşçi Partisi adına Behice Boran ● Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Yavuz Ünal ● Yönetim ve Haberleşme adresi: Piyerloti Cad. 21/3 Çemberlitaş - İstanbul ● Fiyatı 30 TL. ● Yıllık Abone 150 TL. ● (Yurtdışı fiyat ve abone bedeli iki katıdır) Avrupa için yıllık abone 30 D.M. ● Dizgi / Baskı: Kent Basımevi Alayköşkü Cad. Küçük Sok. Gürdere Han Kat 1 İst.

OKUYUCUYA

YURT ve DÜNYA'nın 11. sayısında ilk yazı, «Memur Sorununun Yasal Düzenlemesi». Ülkemizde demokratikleşme mücadelesinin geliştirilmesinin önündeki önemli engellerden biri de, büro işçilerinin ve teknik elemanların 'memur' statüsünde yasal kısıtlamalar altına sokulmuş olmasıdır.

Bugüne dek siyasi iktidarlar, büro işçilerini, teknik elemanları, öğretmenleri vb. 'memur' sayarak, sendika kurmalarını ve sendikalı olmalarını engellemişler ve politik haklarını kısıtlamışlardır. Demokratik hak ve özgürlüklere sahip çıkıyor görünen CHP ise, sorunu, bir anayasa değişikliği ile ilgili olduğunu öne sürerek, geçiştirmek istemektedir.

Oysa sorun, bir anayasa değişikliğine gerek kalmaksızın çözümlenebilir. Aslında kısıtlayıcı hükümler ne anayasadan ve ne de yasalardan gelmektedir. Çünkü bu konudaki uygulama doğrudan hükümetlere bırakılmıştır. Nitekim geçmişte, 'memur' sayılan bir kısım büro işçisi hükümet kararnameleri ile bu kısıtlayıcı statüden çıkarılmış, gene bir kısmı eskiden işçi statüsündeyken 'memur' sayılmıştır. İlhan Akalın bu konudaki yasal düzenlemeyi inceliyor ve 'işçi - memur' ayırımının ortadan kaldırılabilmesi için, yürürlükte olan yasalara dayanarak soruna çözüm getirilebileceğini gösteriyor.

İkinci yazı, «Emperyalist Finans Kuruluşları ve CHP iktidarı» başlığını taşıyor. Yücel Gürsel bu incelemesinde, emperyalist - kapitalist sistemin borçlandırma, denetleme ve yönlendirme politikalarını, geri ülkeler üzerindeki emperyalizmin oyunlarını, Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (IBRD), Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA), Uluslararası Finans Kurumu (IFC)'nun işleyiş yasalarını, kararlarını, kredilerinin niteliğini ve yöneldiği alanları ele alarak ortaya koyuyor.

Emperyalist sömürünün gitgide gelişmesine çalışan bu kuruluşların Türkiye Hükümetleri ile olan ilişkileri ile toplumsal ve politik yaşamımıza olan etkilerini ele alarak CHP'nin bu konudaki ödün verici uyumlu politikasını ve anti - faşist, anti - emperyalist mücadeledeki zaafları sergiliyor.

İnceleme Araştırma Bölümü'nün üçüncü yazısı İtalyan Komünist Partisi Genel Sekreteri Enrico Berlinguer'in. Berlinguer, İKP tarafından düzenlenmiş olan ve kültürün İtalyan toplumu için bir dönüşüm tasarısının hazırlanışına katkısını ele alan «Aydınlar Ulusal Konferansı»nda yaptığı bu kapanış konuşmasında, İtalya'daki kriz karşısında partisinin önerilerini, kemerleri sıkma politikasını, öngördüğü sosyalizm anlayışını, ve aydınlara ilişkin tutumunu açıklıyor. İtalyan Komünist Partisi (İKP), proletarya diktatörlüğüne karşı çıkan ve «Avrupa Komünizmi»ni savunan partilerden biri. Mücadele stratejisini «Tarihsel Uzlaşma» diye tanımlıyor. Bu konulardaki tartışma ülkemize de yansıtıldı. Kimi entellektüel çevreler arasında en çok tartışılan konulardan biri de çeşitli batı kapitalist ülkelerindeki bu yeni gelişmeler. Onların da, bizdeki kimi entellektüel çevrelerin de temel kalkış noktası Sovyetlerdeki uygulamanın eleştirisi. En çok üstünde durulan konuların başında da

'aydınların' konumu geliyor. Nitekim Berlinguer «kemerleri sıkma politikası»na sosyalist bir içerik kazandırmaya çalışırken «ne partilerin ne de devletin entellektüellerin boyun eğmelerini istemeye, kendi dünya görüşlerini kabul ettirmeye çalışmaya, düşünce özgürlüklerini kısıtlamaya hakları yoktur» diyor.

Bu konuşma 1976 yılında yapılmış olmasına karşın M. Arsev'in yazısı ile yakın ilişkisinden dolayı derginin bu sayısına almayı uygun gördük.

Mehmet Arsev, «Ekonomik Kriz Karşısında İKP'nin Çözümleme ve Önerileri» başlıklı yazısında 1973'ten 1978'e kadar İtalyan ekonomisini ele alıyor ve İKP'nin bu ekonomik yapı üzerine çözümlemelerini anlatıyor. M. Arsev'e göre, İKP İtalyan ekonomisinin içinde bulunduğu yapısal sorunu iki ana başlık altında topluyor, bunlardan biri üçüncü dünya ülkelerinin, dünya ekonomisinin işleyişini etkileyen ulusal kurtuluş ve bağımsızlık hareketleri, diğeri de üretici güçlerin giderek artan iç talebe cevap veremeyişleri. İKP bu sorunların neden olduğu ekonomik krizin çözümlenebilmesi için Hristiyan demokratlara «Tarihsel Uzlaşma» öneriyor. Tarihsel uzlaşma stratejisinin en önemli ögesi ise, hedefleri belirlenmiş bir perspektife varabilmek için işçilerin, emekçilerin «kemerleri sıkması» olarak somutlanıyor. İKP Ortak Pazar'ı savunuyor. Burjuvaziye karşı istediği önlemler son derece belirsiz.

M. Arsev'in bu yazısı, kapitalist ülkeler içindeki komünist partilerin en büyüğü olan İKP'nin konumunu ve mücadele perspektifini göstermesi açısından özgün bir çalışma olduğu kadar, İtalya'daki sendikal hareket bakımından da öğretici.

Eleştiri, Tanıtma, Tartışma bölümünün ilk yazısı, «Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen» (YUED) konulu seminer üzerine. Adı geçen seminer 7 - 11 Ağustos tarihleri arasında İstanbul'da yapıldı. Seminer, Dışişleri Bakanlığı ile Siyasal Bilgiler Fakültesi Gelişme ve Toplum Araştırmaları Merkezi tarafından ortaklaşa düzenlendi. Galip Tekin, bu semineri değerlendirerek YUED'in kökeni, gelişmesi ve seminerde çıkan önerilerin içerik ve niteliğini inceliyor. Seminerin İstanbul'da toplanması, CHP iktidarının 'yeni' açılımını gösteriyor. Ne var ki CHP yöneticilerinin «parlak» sözlerine karşın emperyalizme bağımlı politikası nedeniyle başarısız kalması bu seminer nedeniyle bir kere daha açığa çıkmış olmaktadır.

Yavuz Çizmeci, Güncel Yayınların «Marksist - Leninist ASKERLİK BİLİMİ» adlı iki cilt kitabını tanıtırken, bilimsel sosyalist öğretinin barış ve savaş kavramlarına bakışının sınıfsal niteliğinin kitapta bütün açıklığı ile ele alındığını belirterek, 'burjuva pasifist ideoloji' ile sosyalistlerin öncülüğünü yaptığı barış mücadelesi arasındaki ayrılığı açıklıyor. Askerliğin politik mücadelenin bir parçası olduğu bu nedenle sınıfsal içeriğini, anti - komünizmin özü ve sosyalist yurtseverlik tanımını vurguluyor.

Kemal Koyaş, Konuk Yayınları'ndan çıkan Y. Krasin'in «Devrim Sürecinin Diyalektiği» isimli kitabı kendi deneylerini de aktararak tanıtıyor.

Derginin son yazısı, geçen sayıda yayınlanan «Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi Kısa Tarihi (1908 - 1965)» adlı Belge Yayınları'ndan çıkan kitaba ilişkin değerlendirmeye, Belge Yayınları adına A. Ragıp Zarakoğlu'nun cevabını yayınlıyoruz. Saygılarımızla.

YURT ve DÜNYA

İNCELEME ARAŞTIRMA

MEMUR SORUNUNUN YASAL DÜZENLEMESİ

İlhan AKALIN

GİRİŞ:

Örgüt ve örgütlenme, günümüzde çok duyulan sözcüklerdendir. Sendikalardan söz edildiğinde işçilerin örgütlenmesinden ve örgütlerinden söz ediliyor demektir. Derneklerden söz edildiğinde toplumun diğer katmanlarının örgütlenmesinden ve örgütlerinden söz ediliyor demektir. Günümüzle ilgili bir tesbit yapmak gerekirse, bugün örgüt sayısının, toplumumuzun hiç bir döneminde rastlanmayan, belki önümüzdeki dönemlerde de rastlanamayacak kadar çok sayıda olduğudur. Sayıca çokluk, örgütlülüğün sürdüğü her kesim için, işçiler, memurlar, gençlik hatta kültür ve sanat kolları için de geçerlidir. Bu durum, toplumun her kesiminde önemli sorunlar bulunduğunu göstermekle birlikte aynı zamanda kitlelerin kendi sorunları etrafında örgütlenmeye başladığının ve demokratikleşme mücadelesindeki ulaşılan kitleselliğin ifadesidir.

Bu yazıda memurların sorunlarından hareketle bu alandaki örgütlenme çalışmalarına ve bu örgütlerin mücadele perspektiflerine deyinmeğe çalışacağız. Ancak bu yazı geniş ve derinlemesine bir araştırmanın ürünü değildir. Böyle bir çalışma için kimi ip uçları ve hareket noktaları belirleyebilir.

GENEL BAKIŞ

Devlet ve memur kavramları, birbirinden ayrılmayan, birisi söylendiğinde hemen diğerinin hatırlandığı iki kavramdır. Çünkü memurun var olması devletin var oluşu ile başlar denilebilir. Devlet ise sınıf mücadelesi tarihinin belirli bir aşamasında ortaya çıkmıştır. Bu aşama, üretim araçlarında özel mülkiyetin belirlenmesi ile çakışır.

Konumuzla ilgisi açısından devlet kavramı hakkında geniş bilgi vermekden çok devletin varoluşundan bugüne gelişinde gelişen ve değişen devlet aygıtlarında ortak ve geçerli karakterlerin bulunduğunu söylemek ve kaydetmek yeterlidir.

Devletlerde ortak ve geçerli karakterlerin birincisi, toprağa göre yerleşimdir. Sabit olan toprağa hareket halinde bulunan insanların yerleştirilmesi zorunluluğudur.

İkinci ortak ve geçerli karakter, önceden silahlı güç olarak örgütlenmiş olan toplulukların yerini, silahlı bir kamu gücünün almasıdır. Bu güç, devletten önce var olan güçle aynı değildir. Örgütlenen yeni güç, hem sınıf mücadelesinde egemen güçlere karşıt sınıflara, hem de sınır devlet güçlerine karşı kullanılacaktır.

Ortak ve geçerli karakterin üçüncüsü ise, kamu gücünü sürdürmek için yurttaşların katkısını sağlamaktır. Bu katkı vergi'dir. Ayrıca kamu gücünü ve vergileri devlet adına toplama hakkının yanı sıra, devletin git gide artırmak zorunda olduğu sosyal faaliyetle çalışanların sayısı da artmaktadır.

Burada bir tesbit daha yapmak gerekiyor. Yazımızın konusu olan memurlar, kamu işlevlerini toplumun var olan üretim biçimi yani düzen işleyişi içinde yürütürler. Yani köleci toplum içindeki memur ile, feodal toplumdaki memurun ve kapitalist toplumdaki memurun işlevleri temelde aynı olmakla birlikte işleyişte farklılık göstermektedir.

TANIMLAMA

Yaptığı iş ve yürüttüğü işlevin bilinmesine karşın yaşadığımız düzen içinde sürekli olarak MEMUR'un tanımı yapılmaya çalışılmaktadır. Özellikle bu çaba memurların örgütlenmesi ile daha da belirginleşmiştir. Öyle ki 1961 anayasasında memuru dolaylı olarak da olsa tanımlama ihtiyacı duyulmuştur. Duyulan ihtiyaç tanımlamada sınırları da belirlemektedir. Zaman içinde duyulan ihtiyacın değişmesi başka düzenlemelerde tanımlamalara yeni sınırlar getirmiştir. Örnek olarak 1961 anayasasından sonra çıkartılan ve 1970 yılında değiştirilerek yürürlüğe sokulan 657 sayılı Devlet Memurları Kanunundaki tanım verilebilir. Bu belirlemenin üzerinde ileride ayrıca durulacaktır.

Bu bölümde, genel bakış'da tesbit ettiğimiz görüş ışığında ülkemizdeki memur sorunu incelenmeye çalışılacaktır.

Ağırlıklı olarak cumhuriyet döneminden söz edeceğiz. Ancak Osmanlı İmparatorluğunun son dönem koşullarının bir özelliğini belirtmek istiyoruz. Bu özellik, asker-sivil aydın kesimin devlet anlayışıdır. Bu anlayışın özünde devlet çarkının çeşitli kademelerinde görev alanların kendilerini devlet ile özdeşleştirmiş olmaları yatmaktadır. Bu, zaman zaman özellikle ekonomik bunalım sonucu sınıf çatışmalarının keskinleştiği dönemlerde küçük burjuvazinin bir denge unsuru görünümünde devlet'i ön plana çıkarmak, adeta devlete sahip çıkmak şeklinde kendini göstermektedir. 27 Mayıs 1960 hareketinde de bu ize rastlamak mümkündür. Ayrıca «kamu gücünü kullanma» abartılarak görev sürdürme de bilinen, görünen bir olaydır. Kabaca 1923-1950 döneminde daha yaygın olan bu davranış devlet ile özdeşleşme anlayışının sonucudur. Bu tesbit ülkemizde 1923-1960 döneminde memur hareketi-memur örgütlenmesi açısından önemlidir. Bu, cumhuriyetin kuruluş yıllarındaki ekonomik ve toplumsal yapıyı birlikte ele alarak, konumuzu sürdürmemizi gerekli kılıyor.

1923-1940 DÖNEMİ VE MEMURLAR

İzmir İktisat Kongresi, cumhuriyet döneminin ekonomik ve toplumsal yapısını belirleyen bir olgudur. İzmir İktisat Kongresi ile bir taraftan dünya kapitalist-emperyalist sistemine, yeni cumhuriyetin kapitalist yolu seçtiği çok net biçimde ilan edilmiş, diğer taraftan burjuvazinin çeşitli kesimleri aynı çıkar potasında eritilirken ekonominin ağırlıklı olarak burjuvazinin istemleri doğrultusunda düzenleneceği belirlenmiştir. Buna bağlı olarak ayrıca başta işçi sınıfı olmak üzere diğer emekçi sınıf ve katmanların konumu da bu kongrede belirlenmiştir. Bu belirlenme ile işçi sınıfı ve tüm emekçileri başta örgütlenme özgürlüğü olmak üzere, insanca yaşama şartlarının da olmadığı bir dönem beklemektedir. Nitekim 1925 yılında çıkartılan «takrir-i sükûn» yasası tüm acımasızlığı ile işçi ve emekçi sınıflar üzerinde baskısını kurmuştur. Bunun yanında yine aynı yıl kurulan İş Bankası işleyişi ile daha sonra çıkartılan sanayii teşvik yasası gibi düzenlemeler, sermaye sınıfının gelişmesini ve sömürüsünü yoğunlaştırması amacına yönelmiş adımlar olmuştur.

Genç cumhuriyet, bu işlevlerini sürdürebilmek için «istihdam» ettiği memurlarının, toplumun üretken işçi ve diğer emekçi sınıf ve katmanlarından ayrıcalıklı bir konumda olmasına özen göstermiştir. Özen gösterme, yaşam koşullarının somutundaki ücret (maaş) ile değerlen-

dirilecek olursa şu bilgi bunu göstermeye yeterlidir: Bu dönemde en düşük memur maaşı, fert başına düşen milli gelirin 5,5 katıdır. En yüksek devlet memurunun maaşı ise fert başına düşen milli gelirin 64,8 katıdır. Bunun yanına devlet memurlarının kamu kudretini kullanmada itibarlı olmaları için gerekli donatım da sağlanmıştır. Toplumun işçi sınıfı ve emekçi kesimlerine nazaran göreceli olarak daha rahat yaşama şartlarına sahip memurların itibarlı olmaları, kamu kudretini kullanmada abartmalı durumların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Pek yaygın bilinen bir olgu ile, kitlelerin tanıdığı ve baskısını üzerinde hissettiği tahsildar ve jandarma çavuşu, bu ortaya çıkışın somutudur.

Üzerinde durduğumuz dönemin 1931 den sonraki yılları ayrı bir kesit olarak alınabilir. Bu kesitin konumuz açısından ayrıca önemi de vardır. Bu dönemde yeni tip bir başka memur taratılmıştır. Bunun günümüze yansıyan yönleri de vardır.

Devlet, 1923-1931 yılları arasında özel sanayii, tarım işletmeciliğini, ve bankacılığı teşvik ederken, 1931 den sonra devlet sektörü oluşturmaya yönelmiştir. Devlet sektörü oluşturma, özel sektöre rağmen ve ona karşı bir girişim değildir. Aksine, özel sermaye birikimine ve özel sektörün gelişmesine yardımcı olmak içindir. Yardımcı olma günümüzde daha açık gözlenmektedir. Ayrıca devlet sektörü, 1950lerden sonra gelişimini sürdürmüştür ve günümüzde yatırımlarını sürdürmektedir.

Bugün genel olarak KİT (Kamu İktisadi Teşebbüsü) denilen bu sektörde memur adı altında insanlar çalıştırılmaktadır. Bu memurların yeni tip oluşları, klasik devlet memurlarından ayrıcalı görev yapmalarındandır. Nitekim devlet de ayrıcalı görev yapmanın sonuçlarını değerlendirerek, bu görevi yürütenlere ayrıcalı ücret sistemi ve statü uygulamaya başlamıştır. Devlet kadrolarında çalışanlardan 3 üst derece fazla maaş ve bunun yanında yılda iki maaş tutarında ikramiye verilmesi bunun sonucudur. Bu ayrı tutma, KİT'lere devletin verdiği önemden kaynaklanmaktadır. Bu uygulamanın bir sonucu olarak nitelikli emek, devlet memur kadrolarından KİT'lere akmıştır.

1940-1960 DÖNEMİ

Bu dönemin bir bölümü savaş yıllarına rastlıyor. Bu dönemde Ülkemiz savaşa girmemesine rağmen tüm boyutlarıyla savaş ekonomisini ve bu acı sonuçlarını yaşamıştır. Bu ekonomide, geniş boyutlara ulaşan devlet müdahalesi yanında, fırsatcılık, karaborsacılık ve aşırı kâr vardır. Bu dönemde diğer işçi ve emekçilerle birlikte me-

murlar da ekonominin yükünü omuzlarında taşımışlardır. Memurlar herşeye karşın toplumun diğer emekçi kesimlerine nazaran göreceli olarak daha iyi yaşam şartlarına sahiptirler. Nitekim bu dönemde devletin 'memurlarına' sağlayabildiği avantaj sadece temel mallardan gaz-tuz-şeker-bez'i hem daha ucuz fiatla alabilmeleri hem de temin etmede ayrıcalıklı hakların tanınmasıdır. Ama yaşam koşulları mutlak olarak gerilemiştir. Hatta 1945-1950 döneminde memur maaşlarında düşmeye de rastlanmaktadır. Yine aynı yıllarda memur sayısında yükselme gözlenmektedir. 1945 de 50 bin dolayında olan memur sayısı 1948 de 67 bine ulaşmıştır. Bundan böyle de özellikle 1950 den sonra memur sayısındaki hızlı artış günümüze kadar gözlenebilecektir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası emperyalist-kapitalist sistemin önerileri, bu önerilerin Türkiye'ye de dayatılması ve bunun uygulamaya konulması, ülkemizde yeni bir görünümü ortaya çıkarttı. Cumhuriyetin kuruluş yıllarından beri burjuvazinin gelişmesi için yapılanlara savaş şartlarının vurgunu da eklenince burjuvazinin katettiği yol somutlanabilir.

Ülkemizde işçi sınıfı ve tüm emekçiler savaş yıllarında büsbütün yoksullaşmışlardı. Ayrıca Cumhuriyetin kurulduğundan beri üzerlerinde hissetikleri devletin baskısı bu dönemde daha da artmıştı. Bu durumdaki halk kitlelerine asıl ayırımın «kendileriyle yönetici tabaka-memurlar arasında olduğu» izlenimini yaratmak DP için zor olmadı. DP açıkça yönetici tabaka-memur'lara karşı tavır alınca halk kitleleri DP yi destekledi. DP, iktidarı boyunca, bu kitlelerden büyük destek gördü.

1950-1960 dönemi, kapitalistleşmenin hızlandığı bir dönem oldu: Bu dönemde burjuvazi daha da gelişmiş, tarımda makineleşme ve kapitalist işletmecilik, ve dış ticaretten elde edilen büyük karlar sermaye birikimini ileri boyutlara ulaştırmıştır. Sanayi burjuvazisi toprak ve ticaret burjuvazisinin önüne geçerek politik ağırlığını hissettirmeye başlamıştır. Bu gelişme ile birlikte fiyatlar alabildiğine yükselirken, memur tabakasının da yaşam düzeyi düşmeye, geçim sıkıntısı şiddetlenmeye başlamıştır. Ne var ki, bu dönemde çatışma hep DP-CHP çatışması şeklinde tutulmuş ve yansıtılmıştır, DP işçilerin, köylülerin, esnafın partisi ve tarafı, CHP ise bürokrat-yönetici tabaka, memur ve aydınların tarafı olarak gösterilmiş ve böylece sınıf mücadelesi gözardı edilmek istenmiştir.

Sanayi burjuvazisinin politik ağırlığını hissettirmeye başlaması ve toplumsal yapının gelişme düzeyi 27 mayıs 1960 dan sonra yeni düzenlemeler yapılmasını kaçınılmaz kılmıştır. Politik hayat ve rejim yeniden düzenlenirken bu durum göz önüne alınmıştır. Düzenlemede kabaca:

— Sanayi yatırımları için tarım ve ticaret sektöründen fon aktarabilmek için,

— Tarımda kapitalistleşmeyi geliştirmek için,

— Sanayi ve büyük şirketler için gerekli teknik ve yönetici kadroların yetiştirilmesi için,

— Devlet sektörünü sanayileşmenin bu aşamasında özel sektör sanayiine daha çok yardımcı kılmak için gereken ne varsa elden geldiğince yeniden düzenlenmeye çalışıldı.

İşe anayasa ile başlanıldı ve kaynak olarak da cumhuriyetin ilk yıllarında yapıldığı gibi Batılı kaynaklara başvuruldu. Bu düzenleme ile işçilere emekçilere, geçmişe nazaran göreceli geniş haklar sağlayan, ekonomik, sosyal, politik hak ve özgürlükler tanındı. Düzenleme, mantığında burjuvazi ile işçi sınıfı ve tüm emekçiler arasında karşılıklı denge sağlamayı taşımaktadır. Memurlar açısından da bu geçerlidir. Siyasal iktidarların memurlar üzerindeki tek taraflı baskısını önleyici kurallar ile memurlara sendika kurma hakkının yer alması bunun sonucudur.

Ne var ki, yukarıdaki kuralların yasa hükmü haline getirilmesinden sonra uygulama yılları olan 1960 lı yıllarda, sınıf mücadelesi hızlandı. İşçiler emekçiler yasalarda var olan hak ve özgürlüklerini sonuna kadar kullanma çalışmalarını sürdürürken, anayasada var olan ama özel yasalarla düzenlenmesi gereken hak ve özgürlüklerin de düzenlenmesi yolunda baskılarını artırmaya başladılar.

Konumuz açısından 657 sayılı Devlet Memurları Yasası da bu dönemde çıkarılan düzenlemedir. Ama, reformlar dizisinden birisi olan bu düzenleme, yönetim açısından uygulanırlığını, geniş ölçüde 1970 den sonraki değişikliklerle bulabilmiştir. 1970 li yıllar ise başta anayasa olmak üzere pek çok yasada hak ve özgürlükleri geriletici düzenleme yıllarıdır.

MEMURLARIN ÖRGÜTLENMESİ

Memur sendikaları yasasının yürürlüğe girmesinden sonra 407 adet memur sendikası kurulduğu, 1970 sonrası yapılan bir araştırmada saptanmıştır. Bu örgütlerden yarısına yakınının üye sayısının

100'ün altında olduğu görülmektedir. Elimizde ayrıntılı bilgi olmamasına rağmen bu veriden şöyle bir sonuç çıkartabiliriz: 1 — Kurulan sendikalar meslek ya da işyeri düzeyindedir. Sayının çokluğunu buna bağlamak gerekir. 2 — Memurlar sendikalara üye olmakta istekli değillerdir.

Bu sendikaların bir bölümü Tüm-Per-Sen federasyonunda bir araya gelmiştir. Bu bir araya geliş, genel niteliği değiştirmemiş, memur sendikalarının toplumsal muhalefette etkinliğini sağlayamamıştır. Sağlayamaması aynı zamanda federasyon yapısından kaynaklanmaktadır. Çünkü federasyon tipi örgütlenmede, bir merkez yoktur. Federasyona üye sendikalar kadar genel merkez vardır. Birden çok genel merkezlerin aynı doğrultuda karar almaları ve uygulamaları beklenemez. Kaldı ki, kitlelerin büyük ölçüde sahip çıkmadığı sendikalar, ekonomik-demokratik mücadele verme yerine idareyi maslahatla yetiniyorlardı. Bir anlamda yukarıdaki bölümde değinilen, egemen güçlerin örgütlenmeyi amaç açısından sınırlandırması, yönlendirmesi bu dönemde geçerlidir. Yalnız TÖS'ü bu değerlendirmenin dışında tutmak gerekir.

1971 yılında başlatılan hak ve özgürlüklerin geri alınması döneminde memurların sendika kurma hakkı da geri alındı. Örgütlülük düzeyinin eksikliği, bu hakkın geri alınmasında önemli sayılacak tepkinin doğmaması sonucunu getirdi.

Göreceli de olsa demokratik kuralların yeniden işletilmeye çalışıldığı 1974 lerden sonra, memur örgütlenmesine yeni bir boyut getirilmiştir. Bu örgütlenme hem yakın geçmişin deneylerinden ders çıkartmış, hem de örgütlenme açısından önemli sayılacak nitelikli bir kitle bulmuştur.

Tüm-Der 1975 yılında kurulmuştur. Kısa sürede yaygın örgütlenmesini gerçekleştirmiştir. Bu kuruluşla birlikte burjuvazi de çabaya girişmiş ve özellikle Tüm-Per-Sen-Kon'u propaganda etmeye başlamıştır. Ne bu örgüt ne de küçük dükkan anlayışıyla kurulan memur dernekleri Tüm-Der'in gelişimini ve etkinliğini önleyememiştir. TÜM-DER demokratikleşme mücadelesinde aktif olarak yer almıştır.

SORUNLARIN ÇÖZÜMÜ İÇİN TEŞHİŞ

Memurların sorunu, toplumun diğer kesimlerinin sorunlarından bağımsız değildir. Demokratikleşme mücadelesinde memurların da etkinliklerini sürdürebilmeleri, örgütlülüklerini pekiştirmeleri ve hedeflerini doğru belirleyecek mücadele vermelerine bağlıdır. Yazımızın bu bölümünde, yasalarda yer alan memur tanımından hareketle biraz

da teknik düzeyde bilgi aktararak bu çerçevede sonuç çıkartmaya çalışacağız.

Ülkemizde ilk memur tanımına 1926 yılında gereksinme duyulmuş olmalı ki, 788 sayılı memurin kanununda şöyle bir tanım getirilmiştir: «Kendisine devlet hizmeti verilen ve mahsus sicilinde kayıtlı olarak genel ve özel bütçelerden maaş alan kimse memurdur.» (1 nci madde, 1. fıkra).

Devletin cumhuriyetin ilk döneminden başlamak üzere sürdürdüğü bir «istihdam» şekli de müstahdem adı altında çalıştırılanlardır. Genel olarak «müteferrik müstahdem» ya da doğrudan «müstahdem» denilenler, odacılık, kapıcılık, bekçilik, dağıtıcılık gibi işler yapmaktadırlar. 1926 yılında devleti yönetenler, bu işleri yapanlara memur gözüyle bakmamıştır. Nitekim 788 sayılı memurin yasasında «müstahdemler»den sözleşmeli personel olarak söz etmekte ve müstahdemleri memurin siciline kaydetmemektedir. Böylece memurlara yasa ile sağladığı haklardan yararlandırmamaktadır. Ayrıca «müstahdemlerle karşılıklı mukavele» bulunmuyorsa, çalışma şartlarının idarece tek taraflı düzenleneceği belirtilmektedir. Gerçekten de zamanla «mukavele» pratikte işlerliğini kaybetmiş, çalışma şartları tek taraflı olarak idarece belirlenmeye başlanmıştır.

1936 yılında 3008 sayılı iş kanunu çıkartılarak işçi tanımı yapılmıştır. İşçi tanımında «iş akti» kıstasıyla birlikte «bedeni ve fikri çalışma» kıstası da getirilmiştir. Buna göre «Bir iş aktine dayanılarak bedeni veya bedeni ve fikri çalışmada bedeni çalışması fikri çalışmasına galip olan kişi» işçi sayılmıştır. Böylece ülkemizde çalışanlar için 3 ayrı statü belirlenmiştir: Memurlar, hizmetliler ve işçiler.

Bu üç statüde çalışanlardan «hizmetliler» tamamen ortada bırakılmıştır. Ne memur haklarından ne de işçi haklarından yararlanmışlardır. Bu dönemde kuralları 3008 sayılı yasa ile belirlenmiş olmasına rağmen işçi haklarından söz etmek de mümkün değildir. Böyle olmasına rağmen, memurların ve işçilerin çalışma şartları, sosyal güvenlikleri, hakları, yükümlülükleri ve ücretleri düzenlenmiş, müstahdemler ise yönetim kademesinde bulunanların insafına terkedilmiştir. Uygulamada müstahdemler, hak arama halinde yönetimin işine geldiği gibi, bazen memur sayılarak haklarında memur-u muhakemat kanunu hükümleri uygulanmış, bazen de idarece tek taraflı düzenlenen mukavelelere göre sorgusuz sualsiz işlerine son verilmiştir. Ortaya çıkan somut durum değerlendirilerek pratik çözümler getirilmiştir. Bunun sonucu olarak çalışma şekli-ücret-sosyal güvenlik açısından ortaya 20'ye yakın «istihdam» şekli çıkmıştır.

1939 yılında katma bütçeli dairelerle, özel idare ve belediyeler personeline 3656 sayılı yasa ile ayrı bir statü getirilmiştir. Bu statü kendi içinde yenilerini yaratmıştır. Bu düzenlemenin zaman içinde 100 civarında değişikliğe uğradığını kaydetmek gerekir. Bu bilgiye şunlar da eklenmelidir: 1946 yılında 5434 sayılı T.C. Emekli Sandığı yasası çıkartılmıştır. Bu yasa, çıkış tarihinden önce var olan sosyal güvenlikle ilgili 75 adet düzenlemeyi tamamen, 83 adet düzenlemeyi de kısmen ortadan kaldırarak 158 statüye son vermiştir. Ne var ki, bu düzenleme de zaman içinde pek çok değişikliğe uğramıştır.

Düzenlemelerdeki ilkesizlik ve karmaşa, keyfi «istihdam»ı devlet kuruluşlarına yerleştirmiştir. Bu durumdan siyasal kadrolar geniş ölçüde yararlanmışlar, işe alma ve çıkartma işlemlerinde «patronaj» sistemi geçerli olmuştur.

Bu arada «personel rejiminin ıslahı» gündeme gelmemiş değildir. 1943 yılında bu amaçla parlamentoda bir komisyon kurulmuştur. Komisyon bir sonuca varmadan dağılmıştır. 1948 yılında memurlar kanunu ön tasarısı çalışmaları başlatılmış, ancak çeşitli engellemelerle sonuçsuz kalmıştır. 1956 yılında başlatılan T.C. Devlet Personel kanunu çalışmaları da aynı akibete uğramıştır.

Ortaya koyduğumuz bu tablo, yazımızın önceki bölümlerinde sergilemeye çalışılan ekonomik ve sosyal yapı ile yan yana konulunca, 1960 yılındaki «reform» konularından memurları ilgilendiren bölüm ile memurların 1960dan önceki yıllarda örgütsüzlüğüne temel olan bölünmüşlük daha iyi anlaşılır olmaktadır.

1961 ANAYASA DÜZENLEMESİ

Mantığında burjuvazi karşısında işçi sınıfı ve tüm emekçilere de birtakım hak ve özgürlükler sağlayan 1961 Anayasası'ndaki bu anlayış, maddelerde şöyle somutlaştı:

— Herkes dilediği alanda çalışma ve sözleşme yapma hürriyetine sahip olacaktır. (madde 40)

— Devlet çalışanları, insanca yaşayabilmeleri için sosyal, iktisadi ve mali tedbirlerle koruyacaktır. (madde 42)

— Devlet, çalışanların yaptıkları işe uygun ve insanlık haysiyetine yaraşır yaşayış seviyesi sağlamalarına elverişli, adaletli bir ücret almaları için gerekli tedbirleri alacaktır. (madde 45)

— Çalışanlar ve işverenler önceden izin almaksızın serbestçe sendika kurma hakkına sahiptirler. İşçi niteliği taşımayan kamu hizmeti görevlilerinin bu alandaki hakları kanunla düzenlenir. (Madde

46) Bu madde 1971 de değiştirildi. Değişiklikle ilk kelime (çalışanlar) yerine «işçiler» konulmuş ve birinci cümleden sonraki cümle çıkartılarak «işçi niteliği taşımayan kamu hizmeti görevlilerinin» kanunla düzenlenen sendika kurma hakları ortadan kaldırılmıştır.

1961 anayasası memurları yeniden tanımlama ihtiyacı hissetmiştir. Anayasanın 117 nci maddesi şöyledir: «Devletin ve diğer kamu tüzel kişilerinin, genel idare esaslarına göre yürütülmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli görevler MEMURLAR eliyle yürütülür.

Memurların nitelikleri, atanmaları, ödev ve yetkileri, hakları ve yükümleri, aylık ve ödenekleri ve diğer özlük işleri kanunla düzenlenir.»

Birinci paragrafta yer alan tanıma göre memurlarda bulunması gereken ölçüleri alt alta yazmakta yarar vardır:

1 — Genel İdare esasları ölçüsü: Memur, devletin genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü olduğu işlerde çalışacaktır.

2 — Devletin asli ve sürekli görevleri ölçüsü: Memur, devletin yapılmasını hiç kimseye devredemeyeceği asli görevlerde, sürekli olarak çalışacaktır.

3 — Kamu kudretini kullanma ölçüsü: Memur, devlet adına kamu kudretini kullanacaktır.

4 — Bütçe ölçüsü: Memur, devlet bütçesinden maaş alacaktır.

5 — Kadro ölçüsü: Memurun, yasayla belirlenmiş kadrosu olacaktır.

Bir kimseye memur denilebilmesi için, yukarıda belirtilen beş ölçütü de aynı zamanda üzerinde taşıması gerekmektedir.

657 SAYILI DEVLET MEMURLARI KANUN DÜZENLEMESİ

Konumuz açısından bu yasanın sadece tanımla ilgili 4 ncü maddesinden söz edeceğiz.

657 sayılı yasa, 1965 yılında çıkartılmıştır. Tanımla ilgili 4 ncü madde 1974 ve 1975 yıllarında iki kez değişikliğe uğramıştır. Getirdiği memur tanımı ile bu madde anayasanın 117 nci maddesinde yapılan tanımın başına «mevcut kuruluş biçimine bakılmaksızın» deyimini ekleyerek aykırılık getirmiştir. Bu aykırılığa atıfta bulunularak ikinci paragrafıyla da anayasanın 119 ncu maddesini değiştirmiştir.

Anayasanın 119 ncu maddesi aynen şöyle: «Memurlar ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinin yönetim ve denetim işlerinde çalışanlar ve kamu yararına çalışan derneklerden özel gelir kaynakları ve özel

imkânları kanunla sağlanmış olanların merkez kurullarında görev alanlar, siyasi partilere ve sendikalara üye olamazlar.»

Maddede açıkça görüldüğü gibi, Kamu İktisadi Teşebbüslerinde (KİT) çalışanlar memur sayılmamış, sadece yönetim ve denetim işlerinde çalışanlar «siyasi partilere ve sendikalara üye olamayacakları» belirtilmiştir. 657 sayılı yasanın 4'ncü maddesindeki memur tanımına, anayasanın 117'nci maddesinden farklı olarak «mevcut kuruluş biçimine bakılmaksızın» eki konularak KİT'lerde çalışanlar da memur sayılmıştır. Ayrıca, anayasanın 119'ncu maddesine aykırı bir kural getirmemiş görünmek için maddeye şöyle bir paragraf eklenmiştir: «Yukarıdaki tanımlananlar dışındaki kurumlarda genel politika tesbiti, araştırma, planlama, programlama, yönetim ve denetim gibi işlerde görevli ve yetkili olanlar da memur sayılır.» Bu düzenleme de aykırılık getirmiş, anayasanın 119 ncu maddesindeki yönetim ve denetim kıstasına yenilerini eklemiştir.

Bu dönemlerde, ülkede yükselen sınıf mücadelesi, yukarıda sözünü ettiğimiz düzenlemeler, egemen günlerin amaçlarını gerçekleştirmeye yetmemiştir. Genel olarak işçi-memur ayırımı diye bilinen konu çerçevesinde yürütülen mücaddele, burjuvaziyi yeni yasal düzenlemelere zorlamıştır. Düzenlemelerde, işçi-memur ayırımı çerçevesinde verilen mücadele ile kazanılanların geri alınması istemleri de vardır. Bu konuya geçmeden önce yine 657 sayılı yasanın 4 ncü maddesi ile getirilen ve çalışanların çalışmaktan doğan haklarını kullanmasını önleyen bir düzenlemeden daha söz etmek gerekmektedir.

«İstihdam şekilleri» başlığını taşıyan 4 ncü madde ile, kamu hizmetlerinin «memurlar, sözleşmeli personel, geçici personel ve işçiler» eliyle görüleceği hükmü getirilmiştir. Böylece memurlar ve işçiler dışında «sözleşmeli personel ve geçici personel» yaratılmış olmaktadır.

Gerek sözleşmeli personel tanımının, gerekse geçici personel tanımının hemen sonuna «ve işçi sayılmayan kamu hizmeti görevlileridir» ve «işçi sayılmayan kimselerdir» deyimleri eklemiştir.

Sözleşmeli personel tanımında yapılacak işlerle bu işlerin niteliğine uygun insan aranırken, geçici personel için sadece «bir yıldan az süreli veya mevsimlik hizmet» kıstası getirilmiştiar. Her iki kesim için de ücret ve «adet» tesbiti Bakanlar Kurulu'na yetki olarak verilmiştir. Uygulamada, sözleşmeli personelin ücretlerinin çok yüksek, geçici personelin ise işçi asgari ücreti olarak belirlendiğini söylemekle, bu kadroların hangi amaçla kullanıldığını anlamak mümkündür. Konumuz açısından daha önemli yan ise, memur ve işçi sayılmayan

bu çalışanların ne memur derneklerine ne de sendikalara girme haklarının olmadığı ve bundan doğan sonuçlardır. Böylece bu düzenleme ile çalışanların bir bölümü, ekonomik-demokratik mücadeleden «yasak» konularak alıkonulmaktadır. 1926 yılındaki «müstahdemler» için yapılan düzenleme hatırlanacak olursa, o günden bu yana mantık olarak hiç bir şeyin değişmemiş olduğu ortaya çıkar.

İŞÇİ MEMUR AYIRIMI

«İşçi-memur ayırımı» deyimine 1970 li yıllarda rastlanmaktadır. Bu deyim, ülke çapında verilmekte olan bir mücadeleyi çarpıtmak için kasten getirilmiştir. Aslında «işçi-memur ayırımı» diye bir konu yoktur. Ama bu deyimin arkasına saklanılarak yapılmak istenilenler vardır.

Ülkemizde iktidarı elinde bulunduran sermaye sınıfı, cumhuriyetin ilk yıllarında işçi sınıfı ve diğer emekçi sınıf ve tabakaların ekonomik-demokratik-politik mücadelesini yasak koyarak engellemeye çalışmıştı. Günümüze gelinceye kadar da bu engelleme, yasağın kaldırılması ve sınırlı mücadele araçlarına izin vermesi şeklinde sürdü. İşçi sınıfı ve diğer emekçi sınıf ve tabakalar, sürekli mücadele içinde sınırları kaldırmayı da amaçladı ve zaman içinde yeni kazanımlar elde etti.

İşçi-memur ayırımı, sorun olarak ortaya çıkartılarak, daha ileri kazanım elde etmiş olanları, daha az sayıda tutmak amaçlanmaktadır. Bu amaçlamaya karşı bugün «tüm çalışanların grevli toplu sözleşmeli sendika hakkı» elde etme mücadelesi sürdürülmektedir.

1960 yıllarının sonuna kadar anayasanın 117 ve 119 ncu maddelerinde yer alan hükümlerine yaslanmaya çalışarak «statü» hukuku yerine «özel» hukuk kurallarından yararlanma, yani işçi sayılıp ekonomik-demokratik-politik mücadeleyi sürdürme çalışmaları yürütüldü. 1970 den sonra ise 274 sayılı sendikalar yasasının 2 nci maddesinin 1317 sayılı yasa ile değiştirilen şekline dayalı mücadele yeni boyutlar kazandı.

Değişiklikle 274 sayılı yasanın 2 nci maddesinin 4 ncü fıkrası şöyle düzenlenmişti: «Devlet veya diğer kamu tüzel kişilerince yürütülen hizmetlerde yahut İktisadi Devlet Teşekkülleri ile müessese ve iştiraklerinde veya özel kanunlarla kurulmuş, müessese, kurum ve işyerlerinde bedenen veya bedenen ve fikren çalışanlardan bedeni çalışmaları fikri çalışmalarına galip olan kişiler de bu kanun bakımından işçi sayılırlar ve haklarında iş kanunu ile 275 sayılı kanun hükümleri uygulanır.

Bu bent gereğince işçi niteliğinin tesbitinden doğan uyuşmazlıkları Yüksek Hakem Kurulu kesin olarak karara bağlar.»

Bu kuraldan hareket eden Sosyal-İş sendikası Sosyal Sigortalar Kurumunda uyuşmazlıklar çıkartarak, kurumda çalışanların «işçi» olduklarının tesbiti için Yüksek Hakem Kurulu'na başvurdu. Esasen Sosyal-İş sendikası 1966 yılında Sosyal Sigortalar Kurumu bünyesinde kurularak anayasanın 117 ve 119 ncu maddelerinin hayata geçirilmesi mücadelesini vermeye başlamış ve 1967 yılında 53 gün süren grev uygulamıştı.

Yüksek Hakem Kurulu, Sosyal Sigortalar Kurumunda çalışanların büyük bölümünün işçi olduğuna karar verdi. 1973 yılı sonunda işçi sayılan 7 bin kurum emekçisi adına toplu iş sözleşmesi imzalandı.

Sosyal-İş, Bağ-Kur, Emekli Sandığı, Milli Piyango İdaresi, Emlak Kredi Bankası, Halk Bankası ve T.C. Ziraat Bankası çalışanları arasında da örgütlenerek «memur» statüsünde çalıştırılanların işçilik tesbiti için Yüksek Hakem Kurulu'na başvurdu. Ve buralarda çalışanlardan önemlice bir bölümünün işçi olduğuna ilişkin karar çıkarttı. İşçilik tesbitinden sonra S.S.K. da yapıldığı gibi işveren konumunda olanlar toplu iş sözleşmesi görüşmelerine çağrıldı. Kurum yönetimleri görüşmelere gelmediler ve 275 sayılı yasa uyarınca bu işyerlerinde grev kararları alındı. Ama iş mahkemeleri, bu işyerlerinde çalışanların memur olduklarına ve grev yapamayacaklarına ilişkin kararlar verdi ve Yargıtay 9 ncu Hukuk Dairesi de bu kararları onadı. Anılan işyerlerinde çalışanların «işçi» olduklarına ilişkin kararı veren Yüksek Hakem Kurulu'nun başkanı ile «memurdur» kararını onayan Yargıtay 9 ncu Hukuk Dairesi Başkanının aynı kişi olduğunu (İ. Gaffaroğlu) hatırlatmakta ayrıca yarar var.

Yargı organlarından bu kararların çıktığı dönemde, Hükümet bir seri kararname çıkarmaya başladı. Çünkü artık 657 sayılı yasanın düzenleniş biçimi mücadeleyi önlemeye yetmemekteydi. 1971'den sonra işbaşındaki hükümetler 12 adet kanun kuvvetindeki kararname sonunda Parlamentoda 1897 sayılı yasa olarak biraraya getirildi.

Yukarıda belirttiğimiz mücadele sonucu bugün sadece Sosyal Sigortalar Kurumunda az sayıda çalışan, işçi olarak mücadelesini sürdürüyor. Yani burjuvazinin girişimleri tüm baskı uygulamalarına rağmen kazanımları geri almaya yetmedi. Ancak bu yöndeki mücadeleyi şimdilik geriletti. 1897 sayılı yasa ile ise çalışanların kazanımı var. Ancak bu yasa bugün uygulanmıyor. MC döneminde uygulanmadı, Ecevit iktidarında da uygulanmıyor.

657 sayılı yasanın 4 ncü maddesi ile gerçekleştirilemeyenler, 12 adet kanun kuvvetindeki kararnameden sonra 1897 sayı ile yasa karıştırıldı demiştik. Bu yasa ile getirilen çözüm de anayasanın 117 ve 119 ncu maddelerine aykırılık taşımaktadır,

1897 sayılı yasa ile yapılmak istenilen, «Devlete verilmiş aslî ve sürekli bir kamu hizmetini genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü» kurumların tesbiti ile hangilerinin bu niteliği taşımadığının belirlenmesi ve ikiye ayrılan kurumlarda kadro incelemesi sonucu memurların ve işçilerin tesbitidir.

Buna göre «Devlete verilmiş asli ve sürekli bir kamu hizmetini genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü» kurumlar 92 adet olarak belirlenmiştir. Bunların içinde Devlet İstatistik Enstitüsü, Atom Enerjisi Komisyonu, Diyanet İşleri Başkanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Devlet Malzeme Ofisi, Karayolları Genel Müdürlüğü, Emekli Sandığı, Ziraat Bankası, Halk Bankası, Devlet Üretme Çiftlikleri, Demiryolları, Hava Meydanları İşletmesi, Sümerbank, Etibank, Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu, Devlet Tiyatrosu, S.S.K., Bağ-Kur da bulunmaktadır. Bu kurumları sıralamaktaki amacımız, «devletin asli ve sürekli» görevlerinin nerelere vardırıldığını sergilemek içindir.

Belirlenen 92 adet kurumda çalışanlardan «bedeni çalışması fikri çalışmasına galip» olanlar «işçi» olarak belirlenmiştir. Belirlemenin bu ilkeye uyup uymadığını göstermek için, memur sayılan yani fikri çalışmasının bedeni çalışmasından üstün olduğu belirlenen iki kadroyu kaydederek geçmek istiyoruz: Memur sayılan kadrolar DAKTİLO ve GECE BEKÇİLERİ'dir.

15 kurum ise «Devlete verilmiş asli ve sürekli görevi... yürütmekle yükümlü» olmayan kurum olarak belirlenmiştir. Bu kurumlarda ise anayasanın 119 ncu maddesinde belirtilen «yönetim-denetim» görevleri dışında çalışanlar işçi olarak belirlenmiştir. Bu belirlemede de «yönetim-denetim» işleri yapanların geniş tutulduğu gözlenmektedir.

Her türlü olumsuzluğuna rağmen, 1897 sayılı yasa ile sağlanan kazançlar da vardır. Bugün yasa hükümlerinin uygulanmayışı, bu açıdan kayıptır. Oysa yasanın 3 ncü maddesi şöyle demektedir: «Bu kanunun uygulanması ile ilgili konularda kurumlar, bağlı veya ilgili oldukları Bakanlık eliyle Devlet Personel dairesine bu dairenin bağlı bulunduğu Devlet Bakanlığı kanalıyla başvururlar. Bu başvurmalarla ilgili işlemlerin yürütülme usul ve esasları Bakanlar Kurulunca tesbit edilir.»

MC döneminde, 1897 sayılı yasanın uygulamaya konulması için bir «kararname çıkarılacağı» zamanın başbakanı Demirel tarafından ilan edilirken «işçi-memur ayırımı»nın sonuçlandırıldığı «müjdesi» de verilmişti. Ama ne MC hükümetleri ne de bugünkü hükümet «işlemlerin yürütülme usul ve esaslarını» tesbit etmedi ve bu yasa ile sağlanan haklar kullanılamıyor.

SONUÇ

Sorunların çözümü için teşhis bölümünden bu yana teknik-yasal düzeyde bilgi aktarılmaya çalışıldı. Bu bilgi çerçevesinde sonuç çıkartmakla yazımızı tamamlayacağız.

Memur örgütlenmesinin sağlıklı yürüyüşünde, demokratikleşme mücadelesine etkin biçimde katılan memurların önlerinde pek çok sorun var. Bu sorunları, toplumun diğer kesimlerinin sorunlarından bağımsız değil. Sağlıklı yürüyüşte hedef olarak belirlenenlerden birisi de «Tüm çalışanlara grevli toplu sözleşmeli sendika hakkı». Çıkartacağımız sonuç, bu hedefin bir bölüm çalışanlar için hemen, bir bölüm için de yakın zamanda gerçekleştirilmesi ile ilgili.

1897 sayılı yasa hükümlerinin uygulamaya geçirilmesiyle, kaba bir hesapla bir-kaç yüz bin çalışanın yürürlükte olan işçi haklarından yararlanması gerçekleşmiş olacaktır. Yani bir-kaç yüz bin memur 1897 sayılı yasanın uygulanması ile «grevli toplu sözleşmeli sendika hıkkını» kullanır olacaktır. Bu nedenle 1897 sayılı yasa hükümlerinin uygulanmaya konulması mücadelesi örgütlenmelidir. Bakanlar Kurulu kararı bu hakkın kullanımı için yeterlidir.

Yakın zamanla ilgili konu da Devlet Memurları kanununun 4 ncü maddesi olmalıdır. Bu madde tümü ile anayasaya aykırıdır. Çünkü anayasanın hem 117 nci maddesine genişlik getirmiş, hem de 119 ncu madde sınırlarını değiştirmiştir. Ayrıca hakların kullanılması açısından ne memur ne de işçi sayılan çalışanlar kesimi yaratmıştır. Böylece anayasanın «sosyal ve iktisadi haklar» bölümünde yer alan hükümler de çiğnenmiştir. Sonuç olarak 657 sayılı yasanın 4 ncü maddesinin değiştirilmesi yönünde kampanya başlatılmalı ve örgütlenmelidir.

Yazımızı, «tüm çalışanların grevli toplu sözleşmeli sendikal hakkını» yasal düzeyde gerçekleştirmek için anayasa değişikliği gerektiğini söyleyen ve buna belirli çevreleri inandıran görüşe karşı söyleyeceklerimizle bitirmek istiyoruz.

«Tüm çalışanların grevli toplu sözleşmeli sendika hakkını» elde etmesi için anayasa değişikliğine gerek yoktur. Anayasa değiştirilmeden bu hak sağlanabilir. Bunun yolu ise 657 sayılı yasada «memur»u anayasada belirtilen kurallar çerçevesinde açıkça tanımlamak ve bunun dışında kalanların «grevli toplu sözleşmeli sendika hakkını» kullanmasını sağlamaktır. Bir kimseye memur denilebilmesi için daha önce belirttiğimiz 5 ölçütün birarada aranması hatırlanacak olursa çözümün kolaylığı ve boyutu hakkında bilgi sahibi olunabilir. Bu ölçütlerden «kamu kudretini kullanma» ölçütü en önemli olanıdır. Bugün «memur» denilenlerden, yönetim kademesi dışında kalan «memur»ların «kamu kudreti kullanıyor» olmalarından söz edilemez kanısındayız.

Emperyalist Finans Kuruluşları ve CHP İktidarı

Türkiye ve Emperyalist - Kapitalist Sistemin Borçlandırma Araçları

1978 Türkiye'sinin yaklaşık 16 milyar Dolar borcu bulunmaktadır. Bu borcun 13 milyar Dolara yakını anapara, 3 milyar Doları aşkın bölümü ise faizlerdir. Bu çerçevede yıllık ödenmesi gereken borç miktarı, anapara olarak 2,5 milyar Dolar, faiz olarak 250 milyon Dolardır. Yeni borçlanma zorunlulukları ve bunların gerçekleşiyor durumda olması gözönüne alındığında, Türkiye'nin emperyalist-kapitalist sisteme bağımlılığının giderek pekiştiği, sistemin sürekli geri kalmaya ve sömürülmeye mahkum bir parçası haline getirildiği açıkça görülür. Bu durum borçlanmanın yalnızca nicel artışı ile değil, aynı zamanda borçlanma mekanizmalarının niteliği ve işleyişi ile de doğrudan bağlantılıdır.

Türkiye'nin borç aldığı kuruluşlar aşağıdaki gibi gruplandırılabilir :

1. Grup : YABANCI BANKA KREDİLERİ : Başta ABD, Alman, İngiliz bankaları olmak üzere, 220'den fazla yabancı banka, Türkiye'ye kısa vadeli ve yüksek faizli borç vermişlerdir.
2. Grup : KONSORSİYUM KREDİLERİ : Program kredileri olarak bi-

çimlenen başta ABD, Alman, İngiliz olmak üzere, Fransız, İtalyan, Avusturya, Belçika, Hollanda, Norveç, İsveç, İsviçre, Danimarka Konsorsiyum kredileri.

3. Grup : DEVLETLERARASI PROJE KREDİLERİ : 2. Gruptaki devletlerden alınan belirli bir proje ve yatırıma ilişkin krediler. Bu grupta, 2. gruptaki hükümetlerden başka, İsrail, İspanya, Kanada, Japonya, Kuveyt kredileri ve daha çok ağır sanayi yatırımlarında kullanılan sosyalist ülkeler kredileri bulunmaktadır.

4. Grup : ULUSLARARASI KURULUŞLAR KREDİLERİ : Bu grupta IMF, DÜNYA BANKASI GRUBU (IBRD, IDA, IFC), EIB, ERF, AID, EMA kredileri bulunmaktadır.
Bu grupta ayrıca OECD ve Avrupa Yatırım Bankası kredileri de bulunmaktadır.

Bu incelemede, emperyalist-kapitalist sistemin, borçlandırma, denetleme ve yönlendirme politikalarını, daha net olarak ortaya koyması açısından IMF ve DÜNYA BANKASI GRUBU (IBRD, IDA, IFC) kredileri ele alınacaktır.

1944 Yılında II. Dünya Savaşı daha kesin olarak bitmeden müttefikler ABD'nin Bretton Woods adlı kasabasında toplandılar. * Amaçları Dünya Ekonomisinin yeniden kurulmasını kolaylaştırmak için bir para örgütü kurmaktı. ABD'nin ekonomik ve askeri üstünlüğü bu amaç doğrultusunda uluslararası gelişimin planlı olmasını engelledi. ABD özel teşebbüsler arasında mübadeleyi esas alan bir sistemi kabul ettirdi.

1945 yılında da Bretton Woods'da kabul edilen sistem doğrultusunda Uluslararası Para Fonu (IMF), ayrıca aynı yıl içinde IMF'nin çalışmalarını bütünleştirmek amacı ile Dünya Bankası kuruldu. Kuruluşunda kaynak toplamı 8,8 milyar Dolar olan IMF 1968'de 21 milyar Dolarlık bir kaynağı kontrol eder duruma geldi.

Washington'da aynı binayı paylaşan Dünya Bankası ve IMF, Aynı zamanda Finance and Development adlı ortak bir dergi yayımlamakta ve bu konularda birbirlerine danışmak için yarı resmi toplantılar düzenlemektedirler...

---

* İlk toplantılara SSCB de katıldı. Ancak uluslararası ekonominin ve gelişimin merkezi olması ve bir plâna bağlanması görüşü kabul edilmeyince, SSCB çekildi.

ULUSLARARASI PARA FONU (IMF)

Uluslararası Para Fonu (IMF) Temmuz 1944'de toplanan Birleşmiş Milletler Maliye ve Para Konferansı tarafından kurulmuştur. 1945 yılı sonunda fiilen çalışmaya başlamıştır.

Para Fonu üyelerinin oy hakları, kotalarının büyüklüğüne göre belirlenir. Sözleşme maddelerine göre Fon'a üye hükümetlerinin birer temsilcisinden oluşan Genel Yönetim Kurulu ile Yürütme Kurulu (Executive Directors) Başkanlık eder. Yürütme Kurulu üyelerinden beşi, en büyük kotalara sahip beş ülke, biri, ödemeler dengesi fazlası olan bir ülke tarafından atanır. Geri kalan 7'si de Yürütme Kuruluna üye atama yetkisi olmayan devletler grubunca seçilir.

Bu iki kurulda oy hakkı genellikle üyelerin kotalarının büyüklüğü ile orantılıdır.

Uygulamada Yürütme Kurulu, Para Fonu'nun günlük çalışmasıyla büyük ölçüde ilgilenmektedir ve çoğu konularda onlara danışılır. Ağırlıklı oylama sistemi, Fon merkezinin Washington'da olduğu gerçeği de eklenince, ana ekonomik güçlerin, özellikle de ABD'nin amaçlarının Fonun faaliyetlerine yansıması sonucunu doğurmuştur.

— «Fon kaynaklarını kullanma yetkisi, parasal denge sağlamak amacı ile, cari hesaplardaki ödemeler dengesi açıklarının finansmanı için malî yardım sağlamak biçimindeki IMF amaçlarına uygun kullanımlarla sınırlıdır.» (1946'da Genel Yönetim Kurulundan bilgi istenmesi üzerine yayınlanan demeç).

— Fon, bütün para çekmelerini denetlemeli, incelemeli ve onayladığı iç politika tedbirlerinin üye ülkelerde uygulanmasını sağlamak yetkisi olmalıdır. (ABD görüşü).

— Fon kaynakları ancak şu koşullarla kullanılabilir: «Üyeler enflasyonu denetleyici programlar benimsemeli ve dış ticaret kısıtlamalarını azaltmalılar». (Fon idari direktörü İvor Booth, 1951.)

— Fon kaynaklarını kullanmak isteyen hükümetler, şimdi malî ve parasal denge sağlamaları için düzenlenmiş belli tedbirleri içeren bir programı kabul etmek zorundadır. Bu program genellikle fon kaynaklarının kullanımındaki kararlarla yakından ilgili olan Yürütme Kuruluna sunulan bir gaye mektubunda belirtilir.

— Fonun sonradan ilgilenmeye başladığı alanlardan ilki ödemeler dengesi sorunlarıyla uğraşmanın ana yollarından biri sayılan Merkez Bankası kredi politikası alanıdır. Fon programları döviz kurları ve döviz kısıntılarına olan geleneksel ilgiye ağırlık

vermekle birlikte, malî politika, ücret politikası, hatta sık sık tarım politikasının ayrıntıları ile de uğraşır.»

IMF'nin borç alma zorunda olan üye ülkelere dayattığı koşullar şöyle sıralanabilir :

- Ekonomik büyüme hızlarının düşürülmesi,
- Verimsiz yatırımlara son verilmesi,
- Tarımsal üretime ağırlık verilmesi,
- Verimsiz işletmelerin kapatılması,
- Kamu harcamalarının durdurulması ya da kısılması,
- Kamu yatırımlarının ciddî bir biçimde sınırlanması,
- Kamu kuruluşlarının fiyat ve üretim politikalarını, bağımsız olarak saptayabilmelerinin sağlanması,
- Halka sağlanmakta olan sosyal yardımların azaltılması ve giderek kaldırılması,
- Dolaylı vergilerin arttırılması, tütün, içki ve sigaralara ek vergiler konması,
- Kamu kesiminin borçlanma olanaklarının sınırlanması,
- Genellikle % 60 civarında devalüasyon,
- Para değerinde IMF'nin onayı olmadan herhangi bir değişiklik yapılmaması,
- Merkez Bankası denetiminin IMF uzmanlarına bırakılması,
- Para kredi politikasının yakından denetlenmesi,
- Para arzındaki artışın sınırlandırılması,
- İşçi ücretleri ve memur maaşlarının dondurulması, sendikaların, sınırlı ücret artışlarına razı edilmesi,
- Bütçe açığının azaltılması,
- Faiz oranlarının yükseltilmesi,
- Ülke içi kredi hacimlerinin daraltılması,
- Sübvansiyonların kaldırılması,
- İthalat sınırlamalarının kaldırılması,
- Ülkede yerli, yabancı serbest girişimin daha geniş ölçüde desteklenmesi.

---

* Tırnak içindeki bölümler için kaynak, Emperyalizmin Yardımı Terasa HAYTER.

DÜNYA BANKASI (IBRD)

Dünya Bankası grubu, üç mali finansman kuruluşundan meydana gelmiştir. Bu kuruluşlar Dünya Bankası (resmi ismi ile Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası—IBRD) ve Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA) ile Uluslararası Finansman Kurumu (IFC) diye isimlendirilen bankanın alt kuruluşlarıdır.

30 Haziran 1970 itibariyle Bankaya 110 ülke üyedir ve Banka yaklaşık olarak 14,274 milyar Doları 113 ülkeye kredi olarak vermiştir. On yıl önce yılda 800 milyon Dolar düzeyinde olan IBRD kredileri bugün yılda 5 milyar 800 milyon Dolara çıkmıştır. Banka üyeliği aynen IMF üyeliği gibidir. Üyeler ilk olarak çoğu para fonundakilere eşit olan kotalarına göre, Banka sermayesine 10 milyar Dolar taahhüt ettiler. 1959'da Fonun kotaları arttırılırken Bankanın kotaları da 2 katına çıkarıldı. Banka sermayesine ilk iştirak taahhütleri 3 bölümden oluşuyordu. % 2'si altın ya da dolarla ödeniyor ve serbestçe borç verilebiliyordu. % 18'i üyenin kendi parasıyla ödenebiliyor ve daha sonra üyenin rızasıyla bu bölüme başvurulabiliyordu. Geri kalan % 80 borç verilmeyecek ancak teminatları karşılamak, ya da açıkları kapamak için gerektiğinde taahhütte bulunan ülkeden istenebilecekti. 1959'da artan bölümün tümü borç verilebilecekti.

Gerçekte banka, borç veren özel kişi ya da kurumlara teminat sağlamamıştır. İştirak taahhütlerinden oluşan sermayesi ile özel sermaye piyasalarında kendi adına sağladığı paralardan oluşan kaynaklarından borç vermekte, ayrıca kendi verdiği borçlardan özel yatırımlara hisseler satmaktadır. Bankanın 1968'e kadarki borç verilebilir fonlarının toplamı olan 9,985 milyar Doların 1,906 milyar Doları kullanılabilir iştirak taahhütlerinden 5,667 milyar Doları ödünç alınan paralardan ve satılan borçlardan, 1500 milyar Doları ana paranın geri ödenmesiyle ve 912 milyon Doları banka işlemlerinden elde edilen gelirlerden oluşuyordu. Temmuz 1968'e kadar Banka, toplam 7,234 milyar Dolar borç vermişti.

Bankanın yönetimi para Fonundakine benzemektedir. Üye ülkelerin birer delegelerinden oluşan Genel Yönetim Kurulu ve beşi en büyük kotalara sahip olan beş ülkenin atadığı, yedisi de öteki üyelerce seçilen 12 kişiden oluşan Yürütme Kurulu vardır. Oy hakkı kotaların büyüklüğü ile orantılıdır. Bu nedenle 1968'de Yürütme Kurulunda ABD oyların %25.92'sine İngiltere %10.73'üne sahipti.

Dünya Bankası çalışmalarında çok önemli bir gelişme de, Banka yönetimi, altında konsorsiyum ve danışma grupları kurulmasıdır. İlk konsorsiyum 1958'de kurulan Hindistan Konsorsiyumudur.

1965'de Bankanın ekonomi dairesi yeniden örgütlendi ve birçok iktisatçının girmesiyle güçlendirildi. Bankanın ekonomi dairesini genişletmenin bir başka nedeni de Alan dairelerine(**) Banka yapısında daha merkezi bir yer sağlayarak Proje dairesine göre Alan dairelerinin durumunu sağlamlaştırmaktı. Proje dairesi geçmişte bir Banka yetkilisinin deyişiyle Kurumun çekirdeği idi. Bir ölçüde bugün de böyledir. Genel olarak Alan daireleri kendi bölgelerindeki projelerin seçim ve geliştirilmesinden ülke değerlendirilmelerinden ve misyonlardan sorumludur.

Banka ülkelerin ekonomik durumları üzerine genel raporlar hazırlar. Bu raporlar bir ülkenin kredi vermeye değer olup olmadığını saptama çalışmalarıdır; ayrıca yayınlamak için değil daha çok banka politikasına yol göstermek için hazırlanır. Bunları yalnızca ilgili ülkenin hükümeti, Bankanın Genel Yönetim Kurulu ve birkaç ayrıcalıklı kişi görebilir.

Bankada Mc. Namara'nın desteklediği bir tutum da geri kalmış ülkelerde yerleşik temsilcilikler bulundurarak Bankanın politikaları etkileme kapasitesini genişletmektir.

IBRD esas olarak alt yapı yatırımlarına kredi vermek prensibindedir.(*)

— «IBRD hükümetlere ve hükümet garantisi ile o ülkedeki özel sektöre kredi verebilir.

Krediler ancak önceliği olan ve verimli projelere verilir. Krediler belli özel şartlar dışında o projenin döviz ihtiyacını karşılamak için verilir.

Kredilerin geri ödenebileceğinden emin olunmalıdır ve krediler sadece verildiği gaye için kullanılmalıdır. Banka, kredi alan ülkenin gerekli mali desteği başka bir kaynaktan ve uygun şartlarla temin edemediğinden emin olmalıdır.

Banka kredileri genellikle 15-25 yıl olmak üzere uzun vadelidir. Faiz haddi 1 Ağustos 1968'den itibaren % 5.5 iken % 6.5'a yükselmiş ve 1970 yılı içinde %7 olmuştur.

Kredinin vadesi süresince IBRD projenin gelişme safhalarını takip eder ve zaman zaman uzmanlar göndererek yerinden incelemeler yapar. Ödünç alan ülkede devamlı olarak projenin tatbikatındaki gelişmeleri gösteren raporları IBRD'ye sunar.

Alınan krediler Banka üyesi ülkelerden temin edilecek mal ve hizmetlerin ithali için kullanılır.»

---

* DPT Yayınları.

** Emperyalist sistem içinde, planlanmış çıkar bölgeleri.

IMF ve IBRD raporlarında ve isteklerinde değişik politika tedbirleri tartışılmaz, almaşık yöntemlere değinilmez. Almaşık amaçlarsa hiç bir zaman gösterilmez özellikle Dünya Bankasının nesnellik ve «gizli amaçlardan uzak olma» savları bunlara inanıldığı ölçüde konuyu daha da saptırmaktan başka bir işe yaramaz. Bu kurumların politikaları, liberal bir örgütlenme biçimini ve Batının koyduğu uluslararası bağlılığı öngörmektedir. Bu politikalar kapitalist dünyanın milli ve uluslararası çerçevesinin kabul edilmesi ve savunulması temeline dayanmaktadır.

Uluslararası kurumlar (IMF-IBRD), yabancı yatırımları uluslararası ticaret kalıplarını borçların düzenli bir biçimde geri ödenmesini gelişmiş ve kredi veren kapitalist ülkelerin öteki çıkarlarını herhangi bir biçimde tehlikeye sokabilecek en küçük bir değişikliği bile kabul edemezler. Bu kurumların politikalarında ve isteklerinde özel teşebbüs ilkesine yerli, ve özellikle yabancı sermayeye saygı gösterilmesine ve piyasa mekanizmasına dayanılmaya ağırlık verilmiştir. Değişim gereksinmesi bir yere kadar kabul edilmektedir. Ama ilk istenen şey dengedir. Sağ kanat hükümetler ve askeri diktalar, ekonomik ve mali denge sağlayacaklarına inanıldığı sürece yardım alırlar. Hatta en kolay yardım alan ülkeler bunlardır.

— «Dünya Bankası uygulamalarına ilgi çekici bir örnek 1967'de Arjantin'de Bankanın mali destek sağlamak için demiryollarından 70 bin kişinin işten atılmasını şart koşmasıdır.

Ayrıca 1955-56'da ABD ve İngiltere Mısır ile çatışmaya başlayınca Bankanın Mısır'daki Asuan barajını finanse etmeme kararı almasıdır.» (*)

ULUSLARARASI KALKINMA BİRLİĞİ (IDA)

IDA, IBRD'nin bir alt kuruluşu olarak 1960 yılında faaliyete geçmiştir. 50 yıl vade ile %7,5 faizli kredi verir. 30 Haziran 1970 itibariyle 55 ülkeye 2,773 milyar Dolarlık kredi açmıştır. Onyıl önce yılda 100 milyon Dolar düzeyinde olan IDA kredileri bugün 1.300 milyar dolara yükselmiştir.

IDA'ya 105 ülke üyedir ve kredi verdiği başlıca sahalar tarım, eğitim, ulaştırma, elektrik enerjisi, su şebekesi, telekomünikasyon, endüstri proje hazırlanması ve teknik yardımdır.

IDA kredileri iyice yoksul ülkelerde emperyalist-kapitalist sistemin uzun vadedeki çıkarlarını gözetmek ve burada bir özel sektör

* Emperyalizmin Yardımı, Teresa Hayter.

yaratmayı amaçlamaktadır. Nispeten gelişmiş kapitalist ülkelerde ise daha sonradan verileceği tasarlanan IBRD-IFC kredileri için bir zemin hazırlayıcı olarak kullanılmaktadır. Kredi hükümete veya hükümet garantisi ile özel sektöre verilir ve ödemede, üzerinde anlaşmaya varılan herhangi bir para kullanılır.

ULUSLARARASI FİNANSMAN KURUMU IFC

1956 yılında IBRD'nin bir alt kuruluşu olarak faaliyete geçmiştir.

30 Haziran 1970 itibariyle 94 üyesi vardır. 45 ülkenin özel teşebbüsüne 478 milyon Dolar tutarında taahhütte bulunmuştur.

İlk yıllar özel sektöre sadece kredi vermekte iken 1961'de sermayelerine de iştirak etmeye başlamıştır. 1964 Mali yılından itibaren IFC kredilerinin yarısından fazlası geri kalmış kapitalist ülkelerde özel teşebbüs sermayesine iştirak şeklinde olmaktadır. Bu kuruluş doğrudan ve dolaylı olarak yalnız özel teşebbüse kredi vermektedir.

IFC kredilerinde, geri kalmış ülkelerdeki özel teşebbüse endüstriyel ülkelerin idari, teknik, ve pazarlama konularındaki hizmetlerinin de ithali vardır.

Sermayesine katkıda bulunduğu işletmenin periodik gelişme raporlarını takip eder. Yardımda bulunduğu ya da iştirak ettiği teşebbüsler ana fikir olarak tatminkâr ve diğer finansörlerinin de güvenilir olmasını bekler. Üretim veya servisin pazarlama imkânlarının olması yönetimin deneyli projenin finansman planının tatbik yeteneğinin olmasını bekler. Kağıt, cam, petro kimya ürünleri gibi hammaddesi bakımından dışa bağımlı ve kâr transfer edebilmesini sağlayan ortakları tercih eder.

TÜRKİYE, IMF, (IBRD, IDA, IFC) İLİŞKİLERİ

IMF :

Türkiye IMF'ye 1947 yılında üye olmuş ve ilk kredisini aynı yıl almıştır. 151. sayfadaki tabloda IMF kredilerinin, yıllara göre dağılımı ve tutarları görülmektedir.

Bu kredilere, 24 Nisan 1978 tarihinde IMF Yönetim Kurulunca onaylanan «Niyet Mektubu» gereği, sağlanmış olan ve iki yıl içinde çekilecek olan 475 milyon Dolarlık krediyi eklemek gerekir.

1947-1970 yılları arasında, genellikle devalüasyon yapılmasını ve kur ayarlamalarını takibeden IMF kredilerinin toplamı 263.5 milyon Doları bulmaktadır.

1970-1974 yılları arasında IMF kredileri yoktur. Bu dönem de daha çok IBRD, IDA, IFC kredileri kullanılmıştır.

I M F Kredileri

1947 - 1974 arası

	ANLAŞMA TARİHİ	FAİZ (%)	VADE (Yıl)	KREDİ ($) Tutarı (000)
Merkez bankası kredisi	1947	—	3	5.000
»	1952	—	3	10.000
»	1953	—	3	20.000
»	1957	—	3	13.500
»	1958	—	3	25.000
»	15/12/1960	—	3	16.000
»	8/2/1963	—	3	21.500
»	17/1/1964	—	3	21.500
»	14/2/1967	—	3	27.000
»	29/3/1968	—	3	27.000
»	27/7/1969	—	3	27.000
»	19/8/1970	—	3	50.000

(1970 - 1974 arası kredi alınmamıştır.)

Kaynak : DPT

1974-1978 arasında Dünya Bankası grubu kredilerinde de ürkeklik ve çekingenlik görülmektedir.

Bu durumun, 12 Mart faşist döneminden sonra 1. MC, 2. MC dönemlerinde ekonominin tümüyle iflasa gitmesi ile yakından ilgisi vardır. 2. MC Hükümetinin düşürülmesinde ve CHP'nin büyük burjuvaziden ve emperyalist odaklardan vize almasında, MC'nin IMF'nin koşullarını yerine getirmekteki aczi önemli rol oynamıştır.

Demokratik muhalefeti büyük umutlarla güdümüne ve kontroluna alabilen CHP, Emperyalist sisteme verdiği garantileri süratle yerine getirerek, IMF'nin vizesini alabilmiş ve yeniden borçlanma yollarını açmıştır.

Bu durumu, basından açıkça izleyebiliriz.

9 Eylül 1977 Cumhuriyet

PARA FONUNA GÖRE İŞÇİ ÜCRET ARTIŞLARINA «DİKKAT GEREKİYOR»

«Uluslararası Para Fonu (IMF) Heyeti ile Türk yetkililer arasında hafta boyunca sürdürülen görüşmelerin sonuna varılmıştır. Askeri sırmışcasına gizli kalması istenen bu görüşmelerde IMF heyetine,

Tekel zamları ve düşük taban fiyatı uygulamasıyla, ilk adımları atılan istikrar önlemleri konusunda bilgi verildiği bilinmektedir.

«Ekonomimizin durumuna ilişkin verileri Türkiye'ye davetlerinden önce edinmiş bulunan IMF heyeti ise, bu önlemlerin mevcut darboğazdan çıkmaya yetmeyeceğini değerlendirmeye çalışmaktadır. Taban fiyatlarının genel fiyat artışlarının gerisinde tutulması, Tekel zamlarıyla kapısı aralanıp ötekilerle sürdürülen zamlar ile tasarruf mevduatı ve tahvillere uygulanan faiz hadlerinin yükseltilme çalışmaları IMF heyeti tarafından olumlu karşılanmıştır. Ancak,

- Büyüme hızının düşürülmesi
- Türk Lirasının dış değerinin düşürülmesi
- Bütçe harcamalarının kısıtlanması
- Kamu yatırımlarının azaltılması
- Kredi faiz hadlerinin yükseltilmesi
- Ücret artışlarının sınırlandırılması da

IMF'nin vazgeçilmez istekleri olarak Türk tarafına yeniden duyurulmuştur.»

23 Eylül 1977 Cumhuriyet

«IMF'NİN KOŞULLARI TEKER TEKER YERİNE GETİRİLİYOR»

«2. MC Hükümeti IMF tarafından öngörülen koşulları teker teker yerine getirmeye başlamıştır. Kamu iktisadi teşebbüslerinin mal ve hizmetlerine yapılan zamlardan sonra vergi hadlerinde düzenleme yapılacağı açıklanmış ve son olarak da IMF'nin öteden beri önerdiği devalüasyon bir oranda gerçekleştirilmiştir. Hükümetin bundan sonraki çabalarının yine para fonu tarafından öne sürülen işçi ücretlerindeki artışların kontrol altına alınmasına yönelik olacağı bildirilmektedir.»

«Kalkınma hızının düşeceği Başbakan Süleyman Demirel tarafından bir gazeteye verdiği mülakatta açıklanmıştır. Demirel bu konuda şunları söylemiştir: 'Kalkınma hızının bu yıl geçen senelerden düşük olacağını sanıyorum. Yüzde 6 civarında olabilir.»

«Bütçe harcamalarının kısılması ve kamu yatırımlarının azaltılması yolundaki IMF koşullarının da resmen kamuoyuna açıklanmadan fiilen gerçekleştirileceği yine Başbakan Süleyman Demirel'in açıklamalarından anlaşılmaktadır.»

«Tasarruf mevduatı ve tahvillere tanınan faiz oranlarının arttı-

rılması yolundaki IMF önerisi ise koalisyonu oluşturan partiler arasında anlaşmazlık konusu olduğu için bir süre ertelenmiştir.»

«Son yapılan yüzde 10 oranındaki devalüasyonun ise IMF'nin istediği ölçüde olmadığı ancak bir süre sonra yeniden yapılacak bir devalüasyon ile IMF'nin istediği düzeyin tutturulacağı belirtilmektedir.»

30 Eylül 1977 Cumhuriyet

«IMF'NİN EKİM SONUNDA YAYINLAYACAĞI 'TÜRKİYE RAPORU' İLE PARA PİYASALARINDAN YENİDEN BORÇLANMA YOLU AÇILACAK.»

7 Ekim 1977 Cumhuriyet

«TÜRKİYE PARA FONUNA ÜÇ AYDA BİR 'HESAP VERMEK' ZORUNDA KALACAK»

«Uluslararası Para Fonu'na göre Türkiye en yüksek oranda borçlanmış altı ülke arasında yer alıyor.»

1. Güney Kore, 2. İtalya, 3. İzlanda, 4. Şili, 5. Türkiye, 6. Tanzanya.

21 Ekim 1977 Cumhuriyet

«IMF İLE 1978 PROGRAMI ÜZERİNDE GÖRÜŞMELERE PAZARTESİ GÜNÜ BAŞLANIYOR»

28 Ekim 1977 Cumhuriyet

«MEMUR EK ÖDEMELERİNİN IMF İLE İLİŞKİNİN KOPMASINA NEDEN OLABİLECEĞİ ÖNE SÜRÜLÜYOR»

«Bütçe harcamalarının kısılması yönünde Başbakan Süleyman Demirel'in genelgesi ile somutlaşan girişimlerden sonra, Bakanlar Kurulu'na Devlet memurlarına ek bir yardımın yapılacağının açıklanması, Türkiye—IMF ilişkilerinde yeniden çelişkiye neden olmuştur.

«Gerçekten, devlet memurlarına yardım kararı, Türkiye'de incelemelerini sürdürmekte olan Para Fonu heyetinin «ücret-fiyat» gelişmelerini değerlendirdiği günlere rastlamıştır. Bu günlerde fon heyetinin memur maaşları ile işçi ücretlerinin dondurulması konusunu gündeme getirmesi beklenirken, bütçeye ayda yaklaşık 1 milyar lira yeni bir yük getirilmesi beklenmeyen bir gelişme olarak karşılanmıştır.»

28 Ekim 1977 Cumhuriyet

«IMF HEYETİNDEN GİZLENMESİNE KARŞIN HAZİNE AVANSI TUTARI 44 MİLYAR LİRAYA YÜKSELDİ.»

Açıkça görülmektedir ki 2. MC Hükümeti IMF'nin koşullarını yerine getirmeye çalışmış, batağa giden ekonomiyi emperyalizmin çıkarları doğrultusunda burjuvazisinin yararına istikrara kavuşturmak için, sonunda işçi ve emekçi sınıflarının yaşam koşullarını daha da kötüleştirecek olan, devalüasyon, kamu harcamalarının ve hizmetlerinin kısılması, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin mal ve hizmetlerine zam yapılması kararlarını almıştır.

Buna rağmen 2. MC IMF'den gerekli vizeyi alamamıştır. Çünkü burjuvazinin temel sorunlarından ve IMF'nin koşullarından biri olan «ücret artışlarının sınırlandırılması» na karşı muhalefeti kontrol altına alabilecek durumda değildir.

Nitekim kapitalist sistemin Türkiye'deki geçici istikrarı ve burjuvazinin çıkarları adına bu görevi işçi ve emekçi kitlelerin «umudu» olarak CHP yerine getirecektir.

11 Aralık 1977 mahalli seçimleri 2. MC'nin düşürülmesi için, en önemli propaganda kaynağı olarak kullanılmasına ve CHP'nin oylarının gerilemesine rağmen 2. MC «iyi niyetli parlementerler»e dayanılarak düşürüldü.

Sıra artık IMF koşullarının, MC tarafından kontrolü mümkün görünmeyen demokratik muhalefeti doğrudan yaratacak koşulların uygulanmasına gelmişti.

- Önce MC'nin yarım bıraktığı devalüasyon tamamlandı.
- IMF, DÜNYA BANKASI ve diğer uluslararası kuruluşlara güvence verecek temaslar kuruldu.
- 25 Nisan 1978'de IMF Yönetim Kurulu «NİYET MEKTUBU» nu onayladı ve 275 milyon dolarlık kredi sağlandı.
- 21 Temmuz 1978'de işçi ücretlerinin sınırlandırılmasına ilişkin ilk aşama TÜRK-İŞ ile «Toplumsal Anlaşma» imzalanarak gerçekleştirildi.
- Gündeme gelen taban fiyatları IMF koşullarına uygun olarak belirlendi.
- 9 Ağustos 1978'de yeni kararnamede memur maaşlarına hiç bir artış getirilmedi, katsayı aynı tutuldu.

Burada üzerinde önemle durulması gereken emperyalist-kapitalist sisteme bağımlı TÜRKİYE de IMF koşullarının, yalnızca bir dış

etki olarak değil aynı zamanda büyük burjuvazinin istekleri olarak biçimlenmesidir.

Döviz darboğazında, devalüasyon, işçi ücretlerinin sınırlandırılması, memur maaşlarının dondurulması, kamu yatırımlarının ve hizmetlerinin azaltılması, taban fiyatlarının düşük tutulması burjuvazinin de ısrarla üzerinde durduğu isteklerdir.

DÜNYA BANKASI GRUBU İLE İLİŞKİLER (IBRD, IDA, IFC)

Türkiye, Dünya Bankası ile 1950 yılında ilişkiye geçmiş, bu ilişki 1954 yılında kesilmiştir. 1962 yılında IDA, 1966 yılında IBRD, 1963 yılında IFC ile yeniden kurulmuştur.

15 Mayıs 1951'de, Dünya Bankası ile Türkiye Hükümetinin ortak finanse ettiği bir heyet Celal Bayar'a bir rapor sunmuştur. BARKER RAPORU olarak bilinen raporun, Türkiye'nin «Endüstriyel Kalkınma sahasında»ki önerileri şöyledir:

«Endüstriyel inkişaf veya gelişme bakımından en ziyade istikbal vaadeden sahalar, ehemmiyet sırası ile şunlardır: a) Zirai mahsülleri işleyen endüstri zümreleri b) Hafif makina, madeni eşya ve alet imalatı c) inşaat malzemesi d) Deri işleri e) Tahta işleri f) Hafif kimya maddeleri imali g) Keramik ve çömlekçilik h) Köy el sanatları»

«Her çeşit lüks maddeleri istihsal eden sanayi zümreleri, ağır makina ve maden mamulleri, ağır kimya, selüloz ve kağıt endüstrileri bugün için inkişaf ettirilmemelidir.»

Dünya Bankasının 1951'de dayattığı ekonomik politika, 1978'de özü itibariyle aynen devam etmektedir. «Kalkınma» öncelikli olarak tarım ve ağır sanayi dışındaki alanlarda sağlanmalıdır.

Aynı raporun madencilikle ilgili bölümündeki öneriler şunlardır:

«1 — 1953 senesinden sonra, halihazır yatırım programının neticeleri belli oluncaya kadar, Zonguldak kömür havzasının inkişafı için hiçbir taahhüde girişilmemelidir.

2 — Hususi maden arama ve işletme faaliyetlerine yol açacak bir madencilik politikası kabul edilmelidir. Hükümetin, hususi sermayedar grupları petrol araştırma ve işletmelerinden uzak tutma politikasını yeniden tetkik etmesi lâzımdır.

3 — Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü tarafından yapılan tetkiklerin neticeleri halkın (siz burjuvazinin anlayın Y.G.) istifadesine açık olmalıdır.»

Kaynak: Banker Misyonu Raporu 1951, IBRD Washington

Dünya Bankası'nın, «ağır sanayie yönelinmemesi ve maden işletmelerinin «halka» yani özel teşebbüse açılması önerileri, Türkiye'nin ulusal kaynaklarının sömürülmesi olarak biçimlenmiştir.

Dünya Bankası ile kurulan ilk ilişkilerin niteliğini göstermesi bakımından aşağıdaki örnek ilginçtir.

— «Seyhan Barajı, Dünya Bankasından sağlanan dış krediler ve bütçeden yapılan geniş harcamalarla, Devlet Su İşleri tarafından inşa edilmiştir. Ne var ki Dünya Bankası, krediyi, barajdan elde edilecek elektrik enerjisinin bir özel şirket eliyle işletilmesi şartıyle vermiştir. Böylece, Çukurova Elektrik T.A.O. doğmuş ve devletle yapılan bir sözleşme ile, Seyhan Barajı hidroelektrik tesisleri bu şirkete devredilmiştir.

Sözleşmenin Meclis'te tasdiki sırasında, bazı milletvekilleri, Devlete 105 milyon liraya malolduğunu söyledikleri tesislerin mülkiyetinin özel bir şirkete devrine karşı çıkmışlar, hiç değilse intifa hakkının verilmesiyle yetinilmesini istemişlerdir.

Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinoğlu 27 Ocak 1954 tarihli Meclis konuşmasında, bu eleştirileri şöyle cevaplandırmıştır: —«Mülkiyeti niçin veriyorsunuz?» diyorlar. Mülkiyetini vermediğimiz takdirde, DÜNYA BANKASI'ndan dış kredi, yani döviz karşılıkları için istikraz yapmak imkanı yoktur. «Bunun imtiyazına bir hususi şirket sahib olacak» diyorlar. Dünya Bankası hususi teşebbüsü böyle anlıyor ve ancak bu takdirde kredi veriyor.»

Kaynak : Doğan Avcıoğlu, Türkiye'nin Düzeni

Bu örnekte görüldüğü gibi, kamu yatırımlarına veriliyor görünen kredilerin bazılarının özel sektöre şu ya da bu yolla devrinin şart koşulması Dünya Bankası'nın uyguladığı yöntemlerden biridir.

Arka sayfadaki tabloda, Dünya Bankası'ndan 1950-1974 yılları arasında alınan krediler görülmektedir :

Tablodan görüleceği gibi, Dünya Bankası ile ilişkiler 1954-1966 yılları arasında doğrudan IBRD kredileri açısından kesilmiştir. Bu durum, DP'nin 1954'den sonra hızlanan enflasyonist politikasıyla, 27 Mayıs 1960 hareketi 1961 Anayasasının sağladığı demokratik ortam, işçi ve emekçi kitlelerin güçlenen muhalefeti ile izah edilebilir.

1966 yılında IBRD kredilerinin doğrudan özel sektöre yönelik olarak yeniden başlaması, AP'nin iktidara gelmesi ile paralel bir gelişmedir.

12 Mart 1971 Muhtırası ile başlayan olağanüstü hükümetler dönemi IBRD kredilerinin en çok arttığı dönemdir.

IBRD KREDİLERİ (000)

	PROJENİN ADI	ANLAŞMA TARİHİ	(%) FAİZ	VADE (YIL)	TOPLAM PROJE MALİYETİ ($)
1	Bayındırlık Bak. Liman İnşaatı I	7/7/1950	4 1/4	25	12.500
2	TMO Silolar kredisi	7/7/1950	3 7/8	18	3.900
3	TSKB çeşitli özel sektör projeleri	19/10/1950	3 3/4	15	9.000
4	DSİ Seyhan Barajı II	18/6/1952	4 3/4	25	25.200
5	TSKB çeşitli özel sektör projeleri	10/9/1953	4 7/8	15	9.000
6	Bayındırlık Bak. Limanlar II	26/2/1954	4 7/8	22	3.800
7	TSKB çeşitli özel sektör projeleri	10/8/1966	6	15	10.000
8	Etibank Keban E.N.H.	31/10/1968	6.5	25	25.000
9	DSI Seyhan Sulama	28/2/1969	6.5	30	12.000
10	TSKB özel sektör projeleri	12/3/1969	6.5	17	25.000
11	Çukurova Kadıncık H.E.S.	27/6/1969	6.5	25	11.500
12	TSKB özel sektör Projeleri	27/11/1970	7 1/4	15	40.000
13	M.E.B. Eğitim projesi	9/6/1971	7 1/4	25	13.500
14	T.E.K. Enerji iletim projesi	22/6/1971	7 1/4	25	24.000
15	Yaş meyva sebze (IDA ile ortak)	22/6/1971	7 1/4	20	10.000
16	Çukurova Enerji Projesi	30/6/1971	7 1/4	25	7.000
17	Ereğli Demir Çelik Fab.	28/4/1972	7 1/4	15.5	76.000
18	DSİ İstanbul su temini	30/6/1972	7 1/4	25	37.000
19	TPAO İGSAŞ-İPRAŞ Amonyak üre imali	30/6/1972	7 1/4	15	24.000
20	TSKB özel sektör projesi	28/12/1972	7 1/4	15	40.000
21	DSİ Ceyhan Aslantaş Projesi	20/3/1973	7 1/4	30	44.000
22	İETT İstanbul enerji dağıtım projesi	25/5/1973	7 1/4	19	14.000
23	TCDD. Kredisi	25/5/1973	7 1/4	25	47.000
24	SEKA Antalya Kâğıt Fab.	28/1/1974	7 1/4	15	40.000
25	Devlet Yatırım Bankası	28/6/1974	7 1/4	17	40.000
26	Elbistan Projesi	28/6/1974	7 1/4	25	148.000

1950-1974 yılları arasında IBRD ile toplam 751.4 milyon Dolarlık kredi andlaşması yapılmıştır. Kredilerin dağılımı şöyledir :

Eğitim	13.5	Milyon	dolar...	%	1.8
Tarım	10	»	»	%	1.3
Sanayi	273	»	»	%	36.5
Altyapı	454.9	»	»	%	60.4
	751.4			%	100

Ancak bu dağılım kabaca yapılmıştır ve IBRD kredilerinin daha çok altyapı yatırımlarına yönelik olduğunu göstermektedir.

TSKB (Türkiye Sınai Kalkınma Bankası) aracılığı ile özel sektöre verilen toplam 133 milyon dolar, toplam kredinin % 18'idir ve sanayi yatırımları içinde görülmektedir.

Ayrıca Seyhan Barajı ve Çukurova Elektrik T.A.O. örneğinde olduğu gibi bazı altyapı yatırımları doğrudan özel sektöre devredildiği gibi, genel olarak altyapı yatırımları dolaylı olarak özel sektörün, enerji, enerji iletimi, sulama gibi sorunlarına yöneliktir.

IBRD ile 25 Mayıs 1973 tarihinde imzalanan ve 26 Ağustos 1973 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan 14 milyon dolarlık «İETT İstanbul Enerji Dağıtım Projesi» kredi anlaşması yürürlüğe girmiştir. Anlaşma koşullarından biri, İETT idaresinin bir kamu kuruluşu olma niteliğinin ortadan kaldırılması, ayrı ayrı şirketlere dönüştürülmesidir.

Bu kanun değişikliği gündeme henüz gelmemiştir. Bu ve buna benzer koşulların süratle yerine getirilememesi yüzünden, Dünya Bankası Türkiye'deki bürokrasiden şikayetçidir. Bu yüzden yürürlükte olan Dünya Bankası kredilerinin bir kısmı kullandırılmamaktadır. Çünkü, yürürlükteki kredilerin fiilen kullanılabilmesi, anlaşma koşullarının eksiksiz yerine getirilmesine bağlıdır.

Bu incelemede kaynak olarak kullandığımız DPT yayınları 1950-1974 yılları arasını kapsamaktadır. 1978 yılına kadar olan veriler elimizde yoktur. Ancak Başbakan Bülent Ecevit ve Maliye Bakanı Ziya Müezzinoğlu tarafından yapılan açıklamalardan, MC hükümetleri döneminde Dünya Bankasından sağlanan kredilerden 700 milyon Dolarlık bölümünün kullanılamadığı anlaşılmaktadır.

14 Nisan 1978 Cumhuriyet

ECEVİT «SON GÖRÜŞMELERLE DÜNYA BANKASINDAN ALACAĞIMIZ KREDİ İKİ KATINA ÇIKTI».

«Başbakan Bülent Ecevit, dün sabah Yugoslavya'ya hareketin-

den önce, Dünya Bankası Başkanı Mc Namara ile Çınar Otelinde sabah kahvaltısı yapmıştır. 40 dakika süren görüşmeden sonra Ecevit «Dünya Bankasınca Türkiye'ye sağlanan olanakların son görüşmelerle iki katına ulaştığını» bildirmiştir.»

«Bir gazetecinin, Demirel'in grup toplantısında «Dünya Bankasından 500 milyon değil 5 milyar Dolar alınmalıydı» şeklindeki sözlerini hatırlatması üzerine Bülent Ecevit «Süleyman Demirel döneminde Dünya Bankasının Türkiye'ye açmış olduğu kredilerin 700 milyon dolarlık kısmı kullanılamamıştır» demiştir.

Yine aynı tarihli gazetede şu haber de yer almaktadır.

«700 MİLYON DOLARLIK KREDİ İÇİN DÜNYA BANKASI TÜRKİYE'YE GÜVENCE VERDİ»

«Dünya Bankası Başkanı ile son görüşmeyi yapan Maliye Bakanı Ziya Müezzinoğlu, toplantıdan sonra, Türkiye'nin şimdiye kadar Dünya Bankasından 1 milyar 263 milyon Dolar kredi sağladığını, ancak bunun kullanılamayan 700 milyon dolarının iptal edilme noktasına geldiğini belirten Müezzinoğlu «700 milyon Dolarlık geçmiş kredilerin devam ettirilmesi yolunda görüş birliğine varılmış ve GÜVENCE ALINMIŞTIR» demiştir.

«Müezzinoğlu görüşmeler sonunda her yıl için 450 milyon Dolar kredi sağlandığını ve 700 milyon Dolarlık geçmiş kredilerle birlikte 1978 yılında 1 milyar 150 milyon Dolarlık kredi imkânının doğduğunu ifade etmiştir.».

«Dünya Bankası Başkanı Mc Namara, Çınar Otelinde ayrıca İmar ve İskân Bakanı Ahmet Karaaslan ve Orman Bakanı Vecdi İlhan ile de görüşmüştür.»

«Mc Namara, İstanbul Belediye Başkanı Aytekin Kotil'in konuğu olarak boğazda öğle yemeği yedikten sonra Hilton'da Nurullah Gezgin, Feyyaz Berker, Ertuğrul Soysal, Şamil Ekinci, Rahmi Koç ve Nejat Eczacıbaşı ile bir toplantı yapmıştır.»

Ecevit'in ve Müezzinoğlu'nun demeçlerinden, MC Hükümetlerinin 700 milyon Dolarlık krediyi kullanamadıkları açıkça görülmektedir. Ancak bu krediler niçin kullanılamamıştır? Kredi koşullarından hangileri yerine getirilememiştir?

Dünya Bankası mı Türkiye'ye «GÜVENCE» vermiştir?

YOKSA CHP Hükümeti mi, kredi koşullarının yerine getirilmesinde DÜNYA BANKASINA GÜVENCE vermiştir?

İETT idaresinin şirketleştirilmesi koşulunu getiren 14 milyon dolarlık «İETT İstanbul Enerji Dağıtım Projesi» kredisinin kullanılama-

dığı DPT kaynaklarından bilinmektedir. Kullanılamayan 700 milyon dolarlık krediler toplamının kapsamı içinde, yerine getirilemeyen koşullar nelerdir bilmiyoruz.

Ancak şu açıkça bilinmektedir. MC Hükümetleri döneminde İETT Kuruluş Kanunu'nun değiştirilmesi ve İETT idaresinin şirketleştirilmesi girişimi güçlü bir demokratik toplumsal muhalefet ile karşılaşacaktı. Ama gerek genel, gerekse yerel seçimlerde, kitlelerin demokratik muhalefetinin «ÜSTÜN BİR BAŞARI» ile CHP kuyruğuna ve icazetine bağlanması, CHP'nin emperyalist-kapitalist sistemden ve büyük burjuvaziden vize almasına ve istenen koşulların yerine getirilmesinde rahatça GÜVENCE verilmesine olanak sağlamıştır.

Yerel Yönetim Bakanlığının son günlerdeki açıklamalarından, Belediye gelirlerinin, hükümet yardımlarının dışındaki alanlardan geliştirileceği anlaşılmaktadır. Görünüşte akla yakın ve haklı olan bu gerekçenin arkasında, Belediye hizmetlerinin şirketleştirilerek kârlı hale getirilmesi ve buradan Belediye bütçelerine kâr transferinin düşünülmesi mümkündür. Konut, beslenme, ulaşım gibi alanlara Belediyelerin kamu kuruluşları aracılığı ile, özel teşebbüse almaşık olarak girmesi, işçi ve emekçi kitlelerin yararına, doğru ve gerekli iken ve CHP'nin buna benzer sloganlarla «umut» ve iktidar olduğu bu dönemde: Mc Namara'nın Başbakan ve Maliye Bakanı ile görüştükten sonra İmar ve İskân Bakanı ile, İstanbul Belediye Başkanı ile ve büyük burjuvazinin temsilcileri ile «VERİLEN ve ALINAN GÜVENCELER» çerçevesinde toplantılar yapması, ÜRETİCİ Belediyelerin arkasında burjuvaziye ŞİRKETLEŞMİŞ BELEDİYE ciliği müjdelemektedir.»

Şimdi de Dünya Bankasının, «KULLANILMAYAN KREDİLERE» bağlı olarak, Türkiye'nin ekonomik politikasına etkilerini, 1974'den bu yana gazete başlıklarından kronolojik olarak inceleyelim.

14 Mart 1974 Ekonomi Gazetesi

«DÜNYA BANKASI İSTANBUL'UN TRAFİK SORUNUNU HALLEDECEK»

«Dünya Bankası yetkilileri dün İstanbul vilayetinde Vali Muavini Mehmet Erdem'in başkanlığında, Sağlık Müdürü Nuri Ertürkoğlu, Ziraat Teknik Müdürü, Büyük İstanbul Nazım Plan Müdürü ile bir toplantı yapmıştır.

Dünya Bankası adına toplantıda konuşan heyet sözcüsü Strambon şunları söylemiştir: «Türkiye'nin kalkınmasında pay sahibi olmaktan büyük gurur duymaktayız. Tesbit edilen projelerin en kısa zamanda gerçekleşmesini bizler de sizler kadar istemekteyiz. Yap-

tığımız etüdlerde İstanbul'un trafik sorununu **dolmuşların yarattığı** ortaya çıkmıştır.»

«Zannedildiği gibi İstanbul'un trafik darlığını özel araçlar yapmamaktadır.»

21 Mart 1974 Milliyet

MALİYE BAKANI DENİZ BAYKAL'IN VERDİĞİ BİLGİYE GÖRE, «Türkiye'nin en fazla borçlu olduğu ülke ABD, en fazla borçlu olduğu kuruluş ise Dünya Bankasıdır.»

22 Mart 1974 Cumhuriyet

Dünya Bankası Raporu : «Türkiye'de ekonomik istikrar için faiz oranları yükseltilsin». Bankanın öğütleri arasında suni gübre ve demiryollarına olan talebin kısıtlanması da yer alıyor.

30 Mart 1974 Cumhuriyet

«Tunus ile Kuveyt suni gübre hammaddesi süper fosfatın fiyatında tek taraflı yükseltme yapınca 8.5 milyar liralık kayba uğradık.»

21 Mart 1974 Cumhuriyet

DÜNYA BANKASI «KALKINMA HIZINIZI DÜŞÜRÜN» DİYOR. BANKA— ECEVİT HÜKÜMETİNE VERDİĞİ SON RAPORDA TARIMA AĞIRLIK TANINMASINI ÖNERDİ.

«Türkiye'nin ithalatını tümüyle libere etmesi, dış ticaret açığını, dış borç ve işçi döviziyle kapatması salık verildi.»

«Dünya Bankasının önerileri arasında tüketime yönelik mal ve hizmet üretiminin arttırılması da yer alıyor.»

18 Ekim 1974 Bayram Gazetesi

TURİZM BAKANI ORHAN BİRGİT «DÜNYA BANKASINDA TURİZM YATIRIMLARI İÇİN 15 MİLYON DOLARLIK KREDİ SAĞLANDI»ĞINI AÇIKLAMIŞTIR.

19 Ekim 1974 Bayram Gazetesi

Ahmet İsvan : «METRO İÇİN DÜNYA BANKASI 5 MİLYAR LİRA VERİYOR» dedi.

2 Ocak 1977 Cumhuriyet

«Gıda-Tarım ve Hayvancılık Bakanı Korkut Özal, YAŞ MEYVE ve SEBZE İHRACATINI ARTTIRMAK İÇİN, DÜNYA BANKASIYLA 83 milyon Dolarlık YENİ BİR ANLAŞMA YAPILDIĞINI AÇIKLADI».

8 Mart 1977 Cumhuriyet

MC NAMARA, ERBAKAN'IN YAPTIĞI ÇAĞRIYI KABUL ETMEDİ.

9 Mart 1977 Cumhuriyet

DÜNYA BANKASI SEÇİME KADAR KREDİ VERMEYECEK.

Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından hazırlanan raporda Türkiye'nin ekonomik durumu eleştiriliyor.

10 Mart 1977 Cumhuriyet

MALİYE, DÜNYA BANKASI TOPLANTISINI BOYKOT ETTİ.

Maliye Bakanı Ergenekon'un sözlü emri üzerine, Bakanlığın uzmanları, Dünya Bankası heyeti ile yapılan toplantıyı terkettiler.

10 Nisan 1978 Cumhuriyet

«TÜRKİYE'YE GELEN MC NAMARA 'YARDIMA HAZIRIZ' DEDİ»

«Bu arada İstanbul Belediye Başkanı Aytekin Kotil'in (Bankanın İstanbul kentine gösterdiği ilgiye teşekkürünü) yanıtlayan Mc Namara «Biz teşekkür değil mevcut projeleri görmek istiyoruz» demiştir.

11 Nisan 1978

«DÜNYA BANKASI 450 MİLYON DOLAR KREDİ VERİYOR»

«Mc Namara başkanlığındaki Dünya Bankası heyetiyle görüşmeler başladı.»

Ecevit «Türkiye ile Dünya Bankası arasındaki ilişkilerin verimli bir biçimde sürmesini içtenlikle istiyoruz» dedi.

«DÜNYA BANKASININ TÜRKİYE'DEKİ BÜROKRASİDEN YAKINDIĞI ve PROJELERİN 'NEDEN SÜREKLİ GERİ KALDIĞI' KONUSUNA EĞİLMESİNİ İSTEDİĞİ BİLDİRİYOR»

MC NAMARA «Hükümetinizin parlamentoya sunduğu vergi gelirlerini arttırıcı önlemler sosyal adalete yardımcı olacaktır» dedi.

Başbakan Bülent Ecevit de, Dünya Bankasının özellikle Mc Namara'nın başkanlığı döneminde çağımızın değişen koşullarına uygun bir politika saptadığını belirtmiştir.

12 Nisan 1978 Cumhuriyet

«DÜNYA BANKASI 100 MİLYON DOLARLIK PROGRAM KREDİSİ KONUSUNDA TEREDDÜT EDİYOR»

Üzerinde anlaşmaya varılan 500 milyon dolarlık proje kredilerinden başka Dünya Bankasından 100 milyon dolarlık program kredisi

istenmiştir. Dünya Bankası 100 milyon doların «nerelerde hangi amaçla» kullanılacağını öğrenmek istemiştir.

15 Nisan 1978 Cumhuriyet

MC NAMARA «Dünya Bankası Türkiye'ye özel ithalat kredisi açabilir» MC NAMARA Paris'e hareketinden önce düzenlediği basın toplantısında «Türkiye'nin sorunlarının ekonomik projeler, enerji, sulama, tarım ve endüstri alanında toplandığını gördüğünü, ÖZELLİKLE DAR GELİRLİ KÜÇÜK ÇİFTÇİLERİN GELİRLERİNİ ve ÜRETİMLERİNİ ARTTIRICI TARIMSAL KREDİLERE AĞIRLIK VERECEKLERİNİ BİLDİRMİŞTİR»

«Dünya Bankası Başkanı Karadeniz kıyılarında orman ürünlerinin değerlendirilmesi ile ilgili projelerin ele alınacağını, İSTANBUL'UN ÖZELLİKLE KANALİZASYON ve ULAŞIM SORUNLARINA İLİŞKİN PROJELER İÇİN YARDIM YAPILMASINA ÇALIŞACAKLARINI SÖZLERİNE EKLEMİŞTİR»

22 Nisan 1978 Cumhuriyet

«DÜNYA BANKASI VERECEĞİ KREDİNİN İSTEKLERİ DOĞRULTUSUNDA KULLANILMASINI İSTİYOR»

«Dünya Bankası uzmanları, proje kredilerinin yanında, istenen 100 milyon dolarlık program kredisinin en erken eylül ayında verilebileceğini bildirmişlerdir. Banka uzmanları eylül ayında verilecek kredinin SADECE DEVLET İTHALATINDA DEĞİL, ÖZEL KESİMİN İTHALATINDA DA KULLANILMASI GEREKTİĞİNİ, KREDİNİN ÖZEL KESİMDE DE ve BANKANIN BELİRLEYECEĞİ MALLARIN İTHALATINDA KULLANILMASINI önermişlerdir». Bu amaçla Bankanın ithalatı yapılacak malların listesini hazırladığı ve öncelikle ithal edilecek malları saptadığı belirtilmektedir.»

29 Haziran 1978 Cumhuriyet

«TÜRKİYE, DÜNYA BANKASI KREDİLERİNDEKİ AKSAKLIKLAR KONUSUNDA BANKAYA RAPOR VERDİ.»

Başbakanlık Danışmanı Nejat Erder başkanlığındaki heyetin DÜNYA BANKASI'na sunduğu raporda, KAMU kesiminin kredi kullanımındaki düşüklüğün ekonominin genel sorunlarından etkilendiği görüşüne yer verilmiş bunun yanısıra karşılaşılan diğer sorunlar hakkında şöyle denilmiştir :

«Dünya Bankası kredilerini kullanan kuruluşların, bankayla olan ilişkileri ile, banka prosedürünün iyice anlaşılamaması ve de YAPILAN SÖZLEŞMELER GEREĞİ yerine getirilmesi şarta bağlanan ce-

şitli ÖRGÜTLENME, MEVZUAT DEĞİŞİKLİĞİ ve TARİFE DEĞİŞİKLİKLERİ gibi hususlarda kredi kullanımını geciktirmiştir.»

Başbakanlık Danışmanının hazırladığı resmi raporda da açıkça görülebileceği gibi, Dünya Bankası, kamu kesiminin ve kuruluşlarının «Örgütlenme ve Mevzuat Değişikliği» ile şirketleşmesini, «Tarife Değişiklikleri» ile büyük zamlar yapılmasını, dayatmakta ve şartlar yerine getirilmedikçe krediler fiilen kullanılamamaktadır. 1978 yılı içinde TEK, TCDD, THY'nin, ayrıca Tekel'in ve Sümerbank'ın, IMF ile Dünya Bankası koşulları gereği yaptıkları yüzde yüze, yüzde ikiyüze varan zamlar yeterli değildir. Bu kuruluşlar ve büyük kentlerin belediye hizmetleri şirketleştirilmeli ve büyük zamlarla «kâr»lı kuruluşlar haline getirilmelidir. IMF koşulları ile paralelliği ve uyumluluğu olmakla birlikte Dünya Bankası kredi koşullarının, proje ve proje yatırımları ile ilgili ve kredi vadelerinin, IMF'ye (3 yıl) nazaran uzun vadeli (ortalama 20 yıl) olması, Bankanın Türkiye'de ekonomik politikaları daha yakından, sürekli ve etkili olarak denetlemesini mümkün kılmaktadır.

Bankanın, burjuvaziyi güçlendirmeye yönelik, tarıma ve altyapı yatırımlarına öncelik tanıyan «kalkınma» modelleri politikası 1950'lerden beri değişmemiştir.

Değişen bazı alanlar, orman hammaddelerinin sömürülmesine imkân tanıyan kâğıt endüstrisi, ithal edilen petrole dayalı petro-kimya tesisleridir. Hammadde sömürüsünü ve bağımlılığı arttıran bu sanayi dalları, çevreyi en çok kirleten sanayiler olarak, yeni sorunlar ve pazarlar yaratmaktadır.

Yeni ortaya çıkan ve Mc Namara'nın Dünya Bankası Başkanı olmasından bu yana geliştirilen politikalardan önemli ikisi de, Bankanın, büyük kentlerin konut, beslenme, ulaşım, çöp, su, kanalizasyon, enerji dağılımı gibi sorunlarına ve yine büyük kentlerde küçük çaplı üretimin yaygınlaştırılmasını amaçlayan kredi yolu ile destekleme politikasına yönelmesidir. Bu iki konu tekrar ele alınacaktır.

IDA (Uluslararası Kalkınma Birliği)— TÜRKİYE

Dünya Bankasının bir alt kuruluşu olarak 1960 yılında faaliyete başlayan IDA ile Türkiye, 1962 yılında ilişkiye geçmiştir. IDA kredilerinin uzun vadeli (50 yıl) ve düşük faizli (% 3-4) olması tercih sebebidir. IDA, iyice geri kalmış ve yoksul ülkelerde, uzun vadede, bir özel sektör yaratma politikası uygularken, nisbeten gelişmiş ülkelerde DÜNYA BANKASI'nın yeni yatırım alanlarının, hazırlayıcısı, kılavuzu görevini yerine getirmektedir. Düşük faizli «yumuşak kredi» bu amaca uygun olarak biçimlendirilmiştir.

IDA KREDİLERİ (000)

PROJENİN ADI	TARİHİ ANLAŞMA	(%) FAİZ	VADE (YIL)	Toplam Kredi Tutarı ($)
1 TSKB Özel sektör Projeleri	23/11/1962	3/4	50	5.000
2 Çukurova Elektrifikasyon	1/2/1963	3/4	50	1.700
3 Seyhan Sulama (I)	31/5/1963	3/4	50	20.000
4 Çukurova Enerji Kredisi	14/7/1964	3/4	50	24.000
5 TSKB Özel sektör Projeleri	31/8/1964	3/4	50	5.000
6 TSKB » » »	1/4/1965	3/4	50	10.000
7 TSKB » » »	10/8/1966	3/4	50	15.000
8 Seyhan Sulama (II)	20/8/1969	3/4	50	12.000
9 Hayvancılık (I)	22/2/1971	3/4	50	4.500
10 Yaş Meyve ve Sebze	22/6/1971	3/4	50	15.000
11 Sulama Islahı	25/1/1972	3/4	50	18.000
12 İstanbul Şehirsel gelişme	30/6/1972	3/4	50	2.300
13 Hayvancılık (II)	29/9/1972	3/4	50	16.000
14 D.S.I. Ceyhan Aslantaş	22/3/1973	3/4	50	30.000

Kaynak : DPT

IDA kredilerinin genel karakteri, Dünya Bankasının kredi politikasını aynen yansıtmaktadır.

Türkiye 1962-1973 yılları arasında IDA'dan toplam, 178.5 milyon Dolar kredi almıştır. Kredilerin

% 20'si Tarım ve Hayvancılık

% 19.6'sı Özel sektör

% 60.4'ü Alt yapı

kredileri olarak kullanılmıştır.

Hemen bütün IDA kredileri, Dünya Bankası kredileri ile aynı alanlardadır. 22 Haziran 1971 tarihli «Yaş Meyve ve Sebze İhracı» kredisi Banka ile ortak olarak verilmiştir.

Burada üzerinde durulması gereken ve IDA'yı tanımamızı sağlayan örnek 30 Haziran 1972 tarihinde imzalanan ve 1 Ekim 1972 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 2.3 milyon Dolarlık «İstanbul Şehirsel Gelişme Projesi» kredisidir.

Bu küçük ve «yumuşak kredi» Dünya Bankasının 400 milyon Dolarlık «İstanbul Şehirsel Gelişme Projesi»nin yatırım kredilerine, yemlik görevini üstlenmektedir.

Kredi koşullarını, Resmi Gazetedeki metnin önemli maddelerinden inceleyelim.

Madde 3 Bölüm 3.01.) Projenin yürütülmesiyle ilgili işlerin yapılmasında gerekli koordinasyon maksadı için,. Borç alan

1 Mart 1973'e kadar veya Birlik (AID) ile kararlaştıracakları başka bir tarihe kadar kendi Nazım Plan Bürosu elemanlarını, Borç alan ve Birliği tatmin edecek bir şekilde çoğaltacaktır.

Madde 5 Bölüm 5.01 b) Kredinin genel durumu ile ilgili makul bir şekilde talep edilecek bütün diğer bilgileri vereceklerdir. Borç Alan tarafından bu anlamdaki bilgiler, Borç Alanın ülkesindeki mali ve ekonomik koşullar üzerindeki bilgileri, herhangi bir politik bölümündekiler ve herhangi bir örgütündekiler, hangi politik bölümde de olsa dahil olmak üzere, ödeme dengesi ve Borç Alanın dış borcunu içine alarak kapsayacaktır.

Madde 6 Bölüm 6.01) Kredinin ana miktarı ve gerekli hizmet bedeli, Borç Alanın Kanunlarınca empoze edilen veya ülkesinde geçerlikteki kanunlar tahtındaki bir kesintiden ve vergilerden ari olarak ödenecektir.

Bölüm 6.03) Kredinin ana parası ve gerekli hizmet bedeli, Borç Alanın kanunlarınca empoze edilen veya ülkesinde geçerlikteki kanunlara bağlı herhangi bir cinsten olmak üzere her çeşit kısıtlama, kaide kontrol ve moratoryumdan (Bütün borç ödemelerinin durdurulması) muaf olacaktır.

Bu anlaşma koşulları doğrultusunda, İstanbul Nazım Plan Bürosu, başına Büyük sıfatı konularak yeniden örgütlendirilmiş, büroda, her türlü vergi ve kesintiden muaf olmak üzere ayda 70 bin TL. para alan yabancı uzmanlar çalıştırılmaya başlanmıştır. Yine kredi koşullarına göre:

- İstanbul'a ait, yerleşme, yatırım kararları ve finansman konularına ait projelendirme yetkileri, bir İngiliz-Amerikan ortaklığı olan Institute of Puplic Administration ve Colin Buchanan and Partners şirketlerine,
- Ulaşım etütleri ve kararları projelendirme yetkileri Jameison Mackay isimli İngiliz şirketine,
- İstanbul Hal projesi yetkileri Scet International (Fransız) şirketine verildi.

Böylece verilen kredinin büyük çoğunluğu, mal ve hizmet karşılığı olarak geri alınmıştır.

Yukarıda belirlenen konularda, paket projeler hazırlanmış, yatırımlar konusunda kullanılacak teknolojiler, ithal edilecek mal ve

hizmetler, yatırımların «kârlı» olarak işletilmesini sağlayacak olan işleyiş biçimleri (şirketler) belirlenmiştir.

Ancak 1973 yılı içinde, kamuoyunda ve özellikle teknik eleman örgütlerinde, yabancı uzmanlara ve bunların aldıkları yüksek ücretlere karşı güçlü bir muhalefet oluşmuştur. Aynı yıl 14 Ekim Genel ve 9 Aralık Yerel seçimlerinin yarattığı, «Olağanüstü Hükümetler» dönemine nazaran, oluşan demokratik ortam bu muhalefetin etkili olmasını da sağlamıştır.

CHP yetkilileri seçim ortamında, yabancı proje hizmeti ve uzman ithaline karşı çıkan demeçler vermişlerdir.

Ancak, seçimler sonunda kısa da sürse CHP-MSP Koalisyon iktidarı döneminde, CHP emperyalist-kapitalist sisteme ne ölçüde tavizler vermesi gerektiğini öğrenmiştir. Koalisyonun bozulmasını yalnızca MSP'nin tutarsızlığı ile izah etmek yetersizdir. CHP o günkü koşullarda, bu tavizleri verebilecek durumda değildi. Kitleler ve yükselen demokratik muhalefet bu tavizleri «umutla» ve sessizce kabul edebilecek ölçüde, ya faşizm ya CHP ikilemine sıkıştırılabilecek kadar koşullandırılmış, «CHP kuyrukçuluğuna» ve icazetine bağlanmış değildi. 1. MC ve faşist tırmanış, 1977 genel ve yerel seçimlerinin etkileyici propagandası, 2. MC ve faşist tırmanış, CHP'nin emperyalist-kapitalist sistemin istekleri doğrultusunda «olgunlaşmasına» ve demokratik örgütlerin de bu «olgunluğu» sessizce karşılamalarına yetti.

Şimdi DÜNYA BANKASI da, CHP iktidarı da karşılıklı «güvence»ler vererek İstanbul kentiyle ilgili yaklaşık 400 milyon Dolarlık yatırım kredisi konusunda istekli davranıyorlar.

IFC-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

1956 yılında DÜNYA BANKASI'nın bir alt kuruluşu olarak yalnızca özel sektörü geliştirmek üzere kurulan IFC ile Türkiye 1963 yılında ilişkiye geçmiştir.

2 Aralık 1963 tarihinde IFC 920 bin Dolarla, TSKB (Türkiye Sınai Kalkınma Bankası)nın sermayesine iştirak etmiştir.

Aşağıdaki tabloda 1963-1974 arası IFC ile anlaşması yapılan kredilerin listesi görülmektedir.

IFC KREDİLERİ ($) (000)

	PROJE ADI	ANLAŞMA TARİHİ	FAİZ (%)	VADE (YIL)	TOPLAM KREDİ Tutarı ($)
1	TSKB Özel sektör Projeleri	2/12/1963	Sermayeye iştirak		920
2	SİFAŞ Naylon (I)	29/6/1966	7.5	8.5	900
3	SİFAŞ Naylon (II)	29/6/1966	Sermayeye iştirak		470
4	TSKB Özel sektör Projeleri	5/5/1967	Sermayeye iştirak		340
5	TSKB » » »	4/3/1969	Sermayeye iştirak		420
6	SİFAŞ Naylon (III)	30/6/1969	8,5	10	1.500
7	» » »	30/6/1969	Sermayeye iştirak		430
8	Viking Kâğâıt Fabrikası (I)	8/10/1969	8.5	10	2.500
9	» » »	8/10/1969	Sermayeye iştirak		500
10	Anadolu Cam, Cam Fabrikası	16/7/1970	9	10	10.000
11	» » »	16/7/1970	Sermayeye iştirak		1.580
12	NASAŞ Al. Fabrikası	13/8/1970	9.5	11	7.000
13	» » »	13/8/1970	Sermayeye iştirak		1.300
14	SİFAŞ Naylon IV	9/12/1970	9.75	10	750
15	Viking Kâğıt Fabrikası II)	17/2/1971	Sermayeye iştirak		490
16	TSKB Özel sektör Projeleri				10.000
17	Borusan Gemlik boru tesisleri	22/3/1974	9.5	8	3.600
18	» » » »	22/3/1974	Sermayeye iştirak		450
19	AKSA Akrilik kimya-Tekstil	13/6/1974	10	7	10.000
20	Kartaltepe	19/9/1974	10	7	1.300

Kaynak : D.P.T.

Toplam 54.4 milyon dolar olan IFC kredilerinin % 21.2'si TSKB aracılığıyla, % 78.8'i doğrudan özel sektöre iletilmiştir. Özel sektöre doğrudan iletilen kredinin %32'si sermayeye iştirak şeklindedir.

Türkiye ile IMF ve DÜNYA BANKASI Grubu (IBRD-IDA-IFC) İlişkilerini incelemeye çalıştık. Bu ilişkilerin, emperyalist-kapitalist sistemin mal ihracı ve pazar olanaklarını geliştirmek, sisteme olan bağımlılığı pekiştirmek, emperyalist sömürüyü yaygınlaştırmak ve derinleştirmek, ABD, İngiliz, Alman, Fransız tekellerinin pazar paylaşmalarını güçlerine göre koordine etmek ve bütünüyle sistemin devam etmesini sağlamaya çalışmak olduğunu açıkça görebiliriz. Ancak bu durumun böylece belirlenmesi ve söylenmesi yeterli değildir. Tek tek bütün kredi koşullarının, özellikle kamu kuruluşlarının şirketleştirilmesi ile ilgili olanların incelenmesi, teşhir edilmesi, politikalara ve ekonomik politikalara yansımalarının ele alınarak, demokratik toplumsal muhalefetin etkili araçları haline getirilmesi gereklidir. Ayrıca, kredi politikalarında yeni yöntemlerin kullanılmaya başlanması ve bu yöntemlerin «insani» gibi görünen kılıflar altında sunulması özellikle DÜNYA BANKASI kredilerinin daha dikkatle izlenmesini gerektirmektedir.

DÜNYA BANKASININ YENİ KREDİ POLİTİKALARI İNCELEN SÖMÜRÜ YÖNTEMLERİ

Vietnam savaşı ve ABD yenilgisi, emperyalist-kapitalist sistem için acı bir deney ve ders olmuştur. Sosyalizm mücadelesi ile içiçe sürdürülen anti-emperyalist mücadele, silahla ve saldırı ile durdurulamamakta ve engellenememektedir. Sosyalist sistemin ve toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel üstünlükleri, kapitalist sistem içindeki ülke halklarını, işçi ve emekçi kitleleri her geçen gün, biraz daha güçlü ve kararlı bir şekilde sosyalizm hedefine yönlendirmektedir. Mücadelenin yükseldiği ülkelerde açık faşizm denemeleri iflas etmektedir. Doğrudan silahlı müdahale ve açık faşizm, başvurulacak en son çare olmaktadır.

Bu «acı» gerçeği yakından yaşayan, Vietnam savaşının mimarı Mc. Namara 1968 yılında DÜNYA BANKASI Başkanı olmuştur. Banka teşkilatlanmasını geliştiren Mc Namara, Bankaya birçok gerikalmış, ülkelerden uzmanlar almıştır. Bankaya üye ülkelerde sürekli temsilcilikler oluşturmaya çalışan Mc Namara, kredi almış ülkelerden periyodik incelemeleri ve bunların rapor haline getirilmesini sistemleştirmiştir.

Afrika ülkelerinde, tarıma dayalı kalkınma modeli çerçevesinde, «küçük ve orta çiftçileri destekleme kredileri» politikasını geliştiren Mc Namara paralel politikayı, belirli bir düzeyde kapitalistleşmiş ülkelerde, küçük sanayiciye ve işletmeciye uygulamaya çalışmaktadır. Dünya ve Türkiye basınında bu çabanın, yansıdığını görmekteyiz.

Bu konuda inceleyeceğimiz özel rapor, önemli bölümleri ile aşağıdadır.

HABİTAT 76 DOLAYISIYLE YAYINLANAN BU ÖZEL RAPOR DÜNYA BANKASI GRUBU BAŞKANI ROBERT MC NAMARA'NIN 1975'TE BANKA YÖNETİCİLER GRUBUNA SUNDUĞU YILLIK KONUŞMASINDAN ALINMIŞTIR.

Şehirlerdeki buhranlar MC NAMARA tarafından şöyle açıklanıyor:

« • Üçüncü Dünyada, şehirler, ülke nüfuslarına oranla iki misli daha hızla büyüyorlar ve yoksulların yaşama koşulları ise, tarif edilemiyecek kadar kötü.

- Herkese asgari yaşama koşullarını sağlamak güç olacaktır ve sağlayamama, halkı KARGAŞA VE ŞİDDET ortamına sürükleyebilir.
- İstihdam yaratmak ve kamu hizmetlerinden yararlanmak yo-

luyla YOKSULLARIN VERİMLİLİĞİNİ SAĞLAMAK için tedbirlerin alınmasına ve eyleme geçilmesine gerek vardır.»

«Gelişmekte olan ülkelerde şehirlerin sefaletini anlayabilmek için, öncelikle bu şehirlerde ne olup bittiğini anlamak gereklidir. Bu şehirler ki, tarihte hiç eşine rastlanmamış bir hızla büyüyorlar. 25 yıl önce gelişmekte olan ülkelerde, nüfusu 1 milyondan daha fazla 16 şehir vardı. Bugün bunlar 60'ın üzerinde. 25 yıl sonra bunların sayısı 200'ü aşacak.»

«Böylece, eldeki tahminlere göre, gelecek 25 yıl içinde şehirler, şimdiki 700 milyon nüfuslarına ilave olarak, hemen hepsi yoksul olan 1.1 milyar insanı barındıracaklar.»

«O HALDE BU SAYILAR NEYİ İFADE ETMEKTEDİR?»

«Bu sayılar, gelişmekte olan dünyanın şehirlerinin, gelen yüz milyonlarca insana artık ne istihdam, ne asgari insanca hayat şartları veremez olduklarını kesin olarak ortaya koymaktadır.»

«Ve hatta en kötü sonuç, bunu sağlayamamanın cezasında olabilir. Tarihte, şiddet ve başkaldırma olayları köylük bölgelerden çok şehirlerde görülmüştür. Şehirlerdeki yoksullar arasında gelişen çatışmalar, siyasi uçlar tarafından sömürülmektedir. Eğer şehirler, yapıcı bir şekilde yoksulların meselelerini ele almağa başlamazsa, yoksulluk tahripkar bir şekilde şehirleri sarmağa başlayabilir.»

«Burada, geciktirme siyaseti (siz faşizm anlayınız Y.G.) tercih edilen bir mesele değildir.»

MC NAMARA ŞÖYLE DEVAM EDİYOR
«ŞEHİRLERDEKİ YOKSULLUĞUN TEMELİNDEKİ SEBEPLER»

«Şehirlerdeki yoksulluğun hastalığını kavrayabilmek için, yoksulların istihdam edilme olanaklarını incelemekten işe başlamalı. Gelişmekte olan dünyanın şehirsel alanlarında istihdam, geniş kapsamlı ekonomik ikileme bağlıdır. Yanyana iki sektör vardır. Biri organize, modern, **resmi sektör,** sermaye yoğun teknoloji ile belirlenmiş, nisbeten yüksek ücretlerin ödendiği, büyük boyuttaki işletmeler, anonim şirket ve devlet işletmeleri.

Diğeri ise organize, geleneksel, **gayri resmi sektör,** diğerine göre karşıt özellikleri olan ekonomik birimler: emek yoğun, geleneksel metodları kullanan ve düşük ücretlerin ödendiği küçük işletmeler.»

«Modern sektör de ücretler, İş Kanunu ve sendikalarca korunmaktadır, gayri resmi sektörde ise alınma daha kolay olmakla beraber iş güvencesi çok daha az, ücretler de düşüktür.»

«Her ne kadar modern sektörde, iş imkânı daha cazip olmakla beraber, pratikte durum böyle değildir, yoksul bu sektördeki iş imkânlarına kavuşamaz. Bu sektör, yoksulda bulunmayan okuma yazma, tecrübe ve bir eğitim düzeyi istemektedir.»

«Her ne kadar resmi sektör gelişirken, gayri resmi sektörde bazı dolaylı istihdam doğurduğu doğru ise de, tehlikeli büyüklükte iş hacmini de ortadan kaldırır. Mesela, 100.000 Dolar yatırımla, bir şirket, yalnız 40 işçi kullanarak, 5000 geleneksel ayakkabı yapımcısını ve bağlı imalatçılarını ortadan kaldırarak, bir plastik ayakkabı fabrikası kurabilir.»

«Hükümetler ise 'gayri resmi' sektörü pek cazip bulmuyorlar. Onu geçmişin gerici yetersiz ve acı bir hatırası olarak görüyorlar. Bazı faaliyetlerde büyük teşebbüslerin yerinin önemli olduğu bir gerçektir. Ancak bütün küçük teşebbüslerin gayri ekonomik oldukları da doğru değildir. İşin maliyetinin ve sermayenin küçük tutulduğu, üretim faaliyetlerinin küçük imalata ve mallara dönüştüğü durumlarda, bu küçük teşebbüsler uygun maliyet seviyesinde oldukça hızlı gelişebilirler.»

«Çeşitli gıda, konfeksiyon, mobilya imalatlarında ve yapı üretiminde, ulaşım, montaj, ambalaj, tamir-bakım hizmetlerinde küçük işletmeler rekabet içinde verimli olabilirler.»

«Ancak hükümetlerin gayri resmi sektöre karşı olan tavrı, büyük firmalara haksız avantaj sağlayan kamu tedbirleri getirir, sermaye ithali için çok düşük kambiyo oranları, özel vergi muafiyetleri, çok düşük ücretler, ucuz alt yapı hizmeti ve tahsisli kâr oranları gibi. Bütün bu tedbirler küçük teşebbüse göre büyük ve sermaye yoğun teşebbüsün yararınadır ve yoksulun istihdam olanaklarının kısıtlanması üzerinde net tesiri vardır.»

«Yoksula karşı olan bütün bu farklılaşmalar onların kamu hizmetlerinden yararlanmalarını önemli ölçüde kısıtlar. Bu hizmetlerin projelendirilmesinde, yerleştirilmesinde, fiyatlandırılmasında ve sağlanmasında bitaraf olmayan bir davranış görülmektedir.»

«Çoğu şehirlerin sahip olduğu pahalı, modern hastahanelerden yoksullar genellikle hiç faydalanamamaktadır. Çoğunda su, kanalizasyon ve diğer hizmetler bulunmamaktadır.»

«Yoksulun mahrum olduğu diğer hayati hizmet ise kamu ulaşımıdır.»

«Yoksulun çektiği mahrumiyet herşeyden daha çok konutta görülür. Her büyük şehri çevreleyen sefil slum (gecekondu) mahalle-

leri ve derme çatma şehirler, gelişmiş dünyanın en katılaşmış ve hissiz gözlemcilerini bile etkilemektedir.»

«ŞEHİRSEL YOKSULLUĞU AZALTACAK BİR STRATEJİ»

«Her ne kadar şehirlerdeki yoksulluğun dinamiği esasta kırdakilerden farklı ise de, her ikisini de ele alıp işleme, temelde aynıdır. Gerekli olan yoksula verimliliklerini arttırmak için yardımcı olacak tedbir ve aksiyonlardır. Özellikle kazanç imkânlarının önündeki engelleri kaldıracak tedbirleri gerektirir ve bu onların kamu hizmetlerine ulaşmalarını ıslah eder.

Hükümetlerin herhangi bir geniş kapsamlı program içinde ele almaları gereken merhaleler şunlardır:

- Gayri resmi sektördeki kazanç imkânlarının arttırılması
- Modern sektörde daha çok iş yaratmak
- Kamu hizmetlerine, ulaşıma, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişebilmeyi sağlamak
- Ve uygulanabilir konut tedbirlerini (politikalarını) tesbit etmek.

«Kalkınma içinde şehirlerin rolünün gerçekten ne olduğunu hatırlamamızda yarar vardır.»

«Şehirler, elbette önemli şeylerdir, ancak aslında daha verimli bu hayat içinde, şehirde yaşayanların, geçimini sağlayan araçtırlar. Şehirler, herkesin ihtiyaç duyduğu ve aradığı verimli istihdamın geliştirilmesi için emici mekanizmalar olarak düşünülmedikçe şehirsel yoksulluğa hiç bir yerde çare bulunamaz.»

«Bankanın şehirsel sektör için olan yaklaşımı, esas amaçlar aynı olmakla beraber, bizim kırsal alanda izlediğimiz stratejiden farklı olacaktır.»

«Bankanın kırsal kalkınma stratejisi, küçük çiftçiyi hedef almaktadır. Başlıca zorlanması gereken şey, temel girdilerin arzını çoğaltacak ve hedef alınan grubun verimliliğini yükseltecek örgütsel yapının ve mali kaynakların sağlanmasıdır. Şehirsel sektörde verimliliğin üzerinde ehemmiyetle duracağız. Ancak şehirsel çevrenin tabiatındaki büyük çeşitliliği, hazır erişilebilir bu hedef grubunun tayinindeki zorluğu ve modern ekonomik aktivite içindeki kompleks bağlantılardan doğan ilişki değişkenliğini birbirine uydurmak için daha esnek ve değişik bir yaklaşıma ihtiyacımız vardır.»

«GAYRİ RESMİ SEKTÖRDE KAZANÇ İMKANLARININ ARTTIRILMASI»

«Hükümetler, büyük çaplı, sermaye yoğun üretime olan eğilimi değiştirme girişiminde bulunmak ve dikkatlerini daha olumlu bir biçimde küçük üreticilere, sadece imalat değil, nakliye, inşaat, ticaret ve diğer hizmet sektörlerinde çalışan ücretlilere çevirmelidirler.

Gayri resmi sektör, yoksul şehirliye daha yüksek verimliliğin en yakın imkânlarını hazırlar. Böylece büyük çoğunluğa geçim imkânı sağlamış olur, gayri resmi sektörde kazançlar, resmi sektöre nazaran çok düşük olmasına rağmen, esnekliği ve işe giriş kolaylığı bakımından, değeri büyüktür. Gerekli olan şudur ki, onu **standartlaştırmaksızın** hükümetçe alınacak tedbirlerle bu sektör desteklensin.»

«Burada önemli olan nokta, gayri resmi sektörü, resmi sektöre dönüştürmeye çalışmak değil, onu düzene koyarken, yersiz baskılara başvurmaksızın, desteklemektir.»

«Meselâ, hükümetler, uygun şartlarla kredi kolaylıklarının elde edilmesini sağlayabilirler.»

«O halde, burada gerekli olan şey, yeterli sermayeyi verebilecek banka tedbirlerinin geliştirilmesidir.»

«Bundan başka, hükümetler, sanayi gelişme yerlerinin yakınında, küçük işletmeler için yer ayırarak, gayri resmi ve resmi sektör arasındaki karşılıklı faydalı ilişkileri teşvik edebilirler. Ne yalnız büyük ve ne de küçük sanayicilere yer verecek, özellikle aralarındaki ekonomik bağları destekleyecek her büyüklükteki teşebbüsü en sıkı yakınlıkta, istişare edilerek, yerleştirecek sanayi bölgeleri kurmak, işe yarar bir tekniktir.»

«MODERN SEKTÖRDE DAHA ÇOK İŞ YARATMA»

«Ancak gayri resmi sektörün güçlendirilmesi, büyük teşebbüslerin büyümelerini önlemeyi gerektirmez. Aksine çoğu memleketlerde, imalat sanayi teşebbüslerinin ithalatla yaşayan nisbeten küçük pazarlardan başka tarafa ve ihracaatı teşvikten akan çok daha geniş imkânlara çevrilmeleri için özel gayretler gösterilmelidir.»

«1960 sonlarına doğru ve 1970 başlarında imalat ihraç mallarında yıllık %15-%20 büyümeye erişen Kore, Taiwan, Meksika, Brezilya bu tedbirlerle imalattaki istihdamı desteklemenin olabilirliğini açıkça ispat etmişlerdir.»

«Ayrıca, sermaye tahsislerinin tedricen azaltılması ve en sonunda kaldırılması Hong Kong ve Singapur'da yapıldığı gibi, üretim

ve hizmet faaliyetlerinin her ikisini önemli ölçüde daha emek yoğun yapabilir. Hatta nisbeten otomatize olan fabrikalarda, malzemenin işlenmesi, paketleme ve fabrika içi nakliye gibi faaliyetlerde önemli ölçüde emek yoğun faaliyetlerin yerini alması imkânları vardır.»

Mc Namara bundan sonra, büyük şehirlerdeki, su ve kanalizasyon, sağlık ve eğitim, ulaşım ve konut sorunlarına ilişkin, «insancıl» kılıflarla ve yoksulluk edebiyatıyla süslenmiş görüşlerini ve çözüm önerilerini dile getiriyor ve şöyle diyor.

«Bu durumun değiştirilmesi, hükümetlerin gücü içindedir. Banka olarak bizler bu iş için yardım edebiliriz ve geçmişte olduğundan daha büyük bir ölçekte, gelecekte bunu yapmayı teklif ediyoruz.»

1976 yılında yayınlanan bu rapor, banka üyesi bütün hükümetlere ve Türkiye'ye gönderilmiştir. Önemli bölümlerini aktardığımız bu rapor doğrultusunda Mc Namara'nın önerisiyle, Dünya Bankasının finanse ettiği «BRANDT KOMİSYONU» kurulmuştur.

6 Nisan 1978 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde, The Guardian Gazetesinde Mc Namara ile yapılan röportajdan alıntılarda, Dünya Bankası Başkanı şunları söylemektedir.

«Demek oluyor ki bu insanlara, kişi başına düşük sermaye yatırımı gerektiren emek yoğun işletmelerde iş bulmamız, iş yaratmamız gerekiyor.»

«Ancak bu konuda büyük güçlüklerle karşılaşacağımızı da biliyoruz. Örneğin Dünya Bankasının, şu ya da bu ülkedeki bir düşük işletmeciye 500 Dolar, ya da 5000 Dolar kredi açması olanaksızdır. Bizim çabamız çeşitli ülkelerde bu tür kredi açabilecek kurumları geliştirmek ve desteklemek yönünde olacaktır.»

9 Ağustos 1978 tarihli Cumhuriyet gazetesinde, NEW YORK kaynaklı haberde «BRANDT KOMİSYONU» raporunun tamamlandığı anlaşılıyor. Raporda:

«Gelişmekte olan ülkelerde, tarım sektörü dışında, işsizliği azaltmanın en yararlı yönteminin, küçük sanayicileri özendirmek ve desteklemek olduğu» belirtilmektedir.

Ayrıca, gelişmiş ülkelerin klasik sanayileşme biçimindeki maliyetlerin çok yüksek olduğuna değinilerek, yoksul ülkelerin, çok daha az yatırımla iş yaratmak için «Alternatif teknolojiler ve sanayileşme modelleri» üzerinde durdukları açıklanmıştır.

«İnsancıl» kılıflar, yoksullara acıma edebiyatı, parlak kalkınma modelleri arkasında, raporlardan, şu gerçekler ve emperyalist-kapitalist sistemin yeni sömürü yöntemleri açıkça görülmektedir.

1 — Gelişmekte olan ülkelerdeki, nüfusu milyonu aşan kentlerde yükselen anti-emperyalist bilinç ve mücadeleden «KARGAŞA, ŞİDDET ve BAŞKALDIRMA» çekinilmektedir.

2 — «GECİKTİRME SİYASETİ» yani baskı yöntemleri, faşizm tercih edilen bir mesele değildir. Amaç emperyalist-kapitalist sömürünün istikrarlı ve dengeli olmasıdır. Dikta rejimleri kaçınılmaz ve zorunlu son çarelerdir. Yunanistan'da Albaylar Cuntası istikrarlı bir sömürüyü sağlayacak ekonomik düzeni beceremeyip düşmüş, devrilmiştir. Şili'de faşist Pinochet aynı sona gitmektedir.

3 — «Üçüncü Dünya»da nüfusu milyonu aşan 60 kent vardır. Bu kentlerin sayısı 25 yılda 200'e çıkacaktır. Bu kentlerin ulaşım, su, kanalizasyon, konut, enerji vs. sorunları, emperyalist sistemin, mal, hizmet ve teknoloji ihracı için son derece elverişli pazarlar durumundadır. Kredi politikaları bu alanlara yönlendirilmelidir.

4 — Yine 25 yıl içinde bu kentlerde 1.1 milyar yoksul ve işsiz insan birikecektir. Bunların işgücünden yararlanılmalı yani sömürü yaygınlaştırılmalıdır. Ancak bu insanlar sendikasız, İş Kanunlarının dışında düşük ücretle çalıştırılabilecek, küçük üretim alanlarında emek yoğun olarak istihdam edilmelidir. Böylece:

a) Düzenden memnun, düzenin garantisi, yaygın bir küçük üreticiler tabakası geliştirilerek, gerektiğinde faşizmin kitle tabanı da olabilecek, anti-emperyalist mücadeleye karşı dirençli bir yapı oluşturulmalıdır.

b) Gelişmiş sanayi kuruluşlarında oluşan sendikalı, örgütlü işçi sınıfına karşı, örgütlendirilmesi çok zor geniş bir istihdam alanı açılacaktır.

5 — Montaj sanayii (otomotiv), hammaddesi dışa bağımlı sanayi (petrokimya, ilaç) yoluyla da olsa, giderek gelişen sanayileşme eğilimleri frenlenmelidir. Bunun için:

a) Yerli ve yabancı kredi politikaları küçük sanayii desteklemeye yönlendirilmelidir. Bu kredi politikaları, emek yoğun çalışacak olan, çeşitli gıda, konfeksiyon, mobilya imalatı, yapı üretimi, ulaşım, montaj, ambalaj, tamir-bakım ve hatta nakliye, ticaret, hizmet alanlarına ağırlık vermelidir.

b) Mevcut büyük sanayii belli bölümleri «kredileri kısılarak» emek yoğun çalıştırılmalıdır.

6 — Halk Bankaları kurulmalı, geliştirilmeli, yaygınlaştırılmalıdır. Dünya Bankası, Halk Bankaları aracılığı ile küçük sanayicilere ve üreticilere kredi verebilmelidir.

SONUÇ :

Emperyalist-kapitalist sistemin ve onun önemli uluslararası kuruluşlarından biri olan DÜNYA BANKASI'nın yeni kredi politikalarını ve geliştirmeye çalıştığı yeni ve kılıfı iyi süslenmiş sömürü yöntemlerini daha çok kendi ifadeleriyle aktarmaya çalıştık. Hemen şunu belirtmek gerekir ki; sömürünün önündeki bu «yeni yöntem» özünde değişmeyen bir sömürü politikasının, değişen koşullara göre biçimlenmesidir. Değişmeyen öz, ulusal kaynakların ve insan gücünün, yaratılan artık değerin daha yaygın ve etkin olarak, istikrarlı bir biçimde sömürülmesi, yapısal olarak ekonominin, sınıfsal olarak, belirli sınıf ve tabakaların emperyalist sisteme giderek artan oranlarda bağımlı hale getirilmesidir.

Doğrudan hammaddelerin sömürülmesinden, tarıma dayalı kalkınmaya, tarım öncelikli sanayiden bağımlı montaj ve petro kimya sanayisine icazet veren emperyalist sistem, bağımlı kapitalizmin ve kentleşmenin ortaya çıkardığı sorunları ve yüzlerce milyon insanı daha sistemli sömürmeyi programlamaktadır.

Bu mümkün müdür? Kapitalist sisteme bağımlı ülkelerdeki sınıf çelişkileri ve mücadelesi, işbirlikçi büyük burjuvazinin küçük üreticiye kaydırılacak kredi politikalarına karşı tavrı, bağımlı da olsa kapitalist ekonominin, eşitsiz gelişme ve büyüme yasasının zorunluluklara ve en önemlisi yükselen Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm mücadeleleri, emperyalist-kapitalist istikrar ve denge çabasını yıkacaktır.

Ancak, geliştirilmeye çalışılan ve sömürgecilikten beri medeniyet götürücü, «insancıl» kılıflarla süslü politikanın ideolojik düzeyde belli bir etkinliği olacaktır. Ve bu durum Türkiye'de yansımıştır. Başbakan Bülent Ecevit de, Dünya Bankasının, özellikle Mc Namara'nın başkanlığı döneminde çağımızın değişen koşullarına uygun bir politika saptadığını belirtmiş, «bu politika gelişmeye olduğu kadar sosyal adalete de büyük önem vermektedir. Sanayileşme atılımlarıyla kırsal alan gelişmesinin birbirine bağdaşık olarak ilerlemesine önem vermektedir.» biçiminde konuşmuştur. (11 Nisan 1978 Cumhuriyet) CHP'nin «onurlu dış politika» dediği işte bu teslimiyettir. Başka bir deyişle değişen koşullarda emperyalizme hizmet etmektedir.

Anti-emperyalist, anti-faşist mücadelede, sosyal demokrasinin sorumluğu kadar,

- «Sosyal Emperyalizm» çılgınlığı ile Emperyalizmi «ilerici» görme hastalığına tutulmuş hareketlerin,

- Emperyalizmi yalnızca Pentagon generalleri ile Oligarşide arayanların,
- Bağımsızlık, Demokrasi ve Sosyalizm mücadelesini, anti-tekel mücadeleye indirgeyip, kâğıt üzerinde «CEPHE» kurup CEPHE'yi CHP'ye teslim edenlerin sorumlulukları da büyük olacaktır.

Ne varki, Toplumların evrimi, tüm sapmalardan ve sosyal demokrat saptırmalardan etkilenmekle birlikte kendi objektif yasalarıyla gelişecektir. Görevimiz bu oluşumu hızlandırmak ve maceralardan korumaktır.

İtalyan Toplumu İçin Bir Dönüşüm Tasarısının Hazırlanışı *

Enrico BERLİNGUER

En başta, girişimimizin komünist aydınlar ve başka düşüncelere sahip olan aydınlar ve ilgililer arasında uyandırmış olduğu yankıdan ötürü, parti yönetimi adına sevincimizi bildirmek isterim. Bu buluşmanın yol açtığı katılım ve ilgi toplantının, İtalyan toplumuna bir dönüşüm tasarısı hazırlamak için «işe koyulma» (bu deyimin açıklamasına daha ilerde döneceğim) karar verdiğimiz sırada bizim de düşünmüş olduğumuz gibi, en uygun zamanda yapıldığını kanıtlıyor.

KOMÜNİSTLERİN ÇALIŞMA YÖNTEMİ, MERKEZ SOL'UNKİ DEĞİLDİR

Sizinle buluşmamızın başlıca teması, nedeni ve amacı budur. Politika ve kültür, parti ve aydınlar arasındaki ilişki gibi sorunların daha da derinlemesine ele alınmasına (bu konularda yine de konuşmamın sonunda bir iki şey eklemek istiyorum) yeniden eğilmek değildi düşündüğümüz, asıl amaç; bu toplantı duyurulurken seçilmiş olan özgül konu üzerinde bir tartışma açmaktı: İtalyan toplumu için bir dönüşüm tasarısının hazırlanışında kültürün katkısı ne olabilir?

---

* Recherches İnternationales dergisinin 88-89 ncu sayısından Türkçeye TİP. Merkez Eğitim Bilim ve Araştırma Bürosu'nca çevrilmiştir.

Bu toplantı, bu tasarının hazırlanışı çalışmasında bir aşama olmayı amaçlıyordu ve sanırım da oldu, bu niteliğiyle de ne sizi, ne de beni düş kırıklığına uğratmamalı. Yanlızca, önerimizi yanlış anlayan ya da bizim çalışma yöntemimizi tanımayan birisi, eğer Tortorella yoldaşın, Napolitano yoldaşın ya da benim buraya sizlere iyi pişmiş güzel bir yemek sunmaya geldiğimizi ve sizlere de bunun tuzunu biberini eklemek ya da beğenip beğenmediğinizi söylemek düşeceğini düşünmüş ise, düş kırıklığına uğrar. Aksine biz, bu toplantının partimiz kesin bir tasarı hazırlamadan önce gerçekleşmesini istedik, nedeni basit, böylesi bir tasarı, parti yöneticileri grubumuzun yapmış olduğundan ya da yapacaklarından daha da ötelere varan ortak bir çabanın ve araştırmanın sonucu olmalıdır. Merkez sol'un olumsuz deneyine kapılmamak içindir ki, bizler bu tasarıyı yalnızca masa başında hazırlama hatasına düşmekten kaçındık.

Napolitano yoldaş parti yönetiminin bir süredir bu tasarı üzerinde çalışan bir komisyon kurmuş olduğunu sizlere aktardı, fakat sizlere şunu da söyledi ki, biz komisyonun önerilerini merkez komitemize sunmadan önce bunların geçerliliğini kitlelere ulaştırarak sınamak istiyoruz. Toplumun dönüşümüne aktif biçimde girişmek isteyen herkesin katılımını sağlamak istiyoruz, kısacası, biçimi ve içeriği ile, bugüne dek İtalya'da hiç yapılmamış birşeyi gerçekleştirmek istiyoruz, yani kişiler tarafından ve kişilerle tartışılarak bir dönüşüm tasarısı hazırlanmasını. Ve eğer toplumu dönüştürmek için, herzaman söylediğimiz gibi, söz konusu olan doktrinleri ya da şemaları uygulamak, başka yerlerde gerçekleşmiş modelleri kopya etmek değil de, henüz denenmemiş yolları seçmek, yani (gerçek koşullara mutlaka uyması gereken) yeni bir şey icadetmek ise, çalışmamızın ilk aşamasının, tanımları gereği yaratıcı olan, ya da en azından, olması gereken güçleri, aydınları, kültür dünyasını bir araya toplamak olması doğal oluyordu.

Kanımca, işçi sınıfını en iyi temsil eden parti için, kendiliğindenlik ile düşünce arasında, bir sentez, bugün ve gelecek arasında ve dolayısıyla da işçi sınıfı ve aydınlar arasında, bugün tarihin başlıca hareket ettiricisi olan toplumsal güçler ve kültürümüzün ve uygarlığımızın taşıyıcıları olan aydın tabakalar arasında, sürekli bir sentez gerçekleştirmeye çalışan parti için de tek davranış biçimi budur.*

---

* Metin'de *«aydın»* kavramı, dilimizdeki anlamından daha geniş ve farklı bir toplumsal katmanı tanımlamaktadır. Gramsci'den beri İKP belgelerinde «aydın» sözcüğü, öğretmen, bilim adamı, sendikacı, yerel yönetici vb. gibi toplumsal yaşamın çeşitli alanlarında «yönlendirici» işleve sahip olan katmanı oluşturan kişileri tanımlamak için kullanılmaktadır. (Çeviri notu)

Bu toplantı, aydınlar arasında ve kültür dünyasında yürüttüğümüz, ve sürdürmek, daha da güçlendirmek zorunda olduğumuz çabaların olumlu bir ilk sonucunu oluşturmaktadır. Asor Rosa yoldaş çalışmamızın yeni bir biçimde konularına ve sektörlere göre paylaştırıldığından söz etti; Tortorella yoldaş da ulusal kültür kurumları konferansı, ve buna benzer, ulusal işletmeler (işyeri) konferansı gibi, işçilerin, köylülerin, teknisyenlerin, işletme yöneticilerinin gençlerin ve gençlik örgütlerinin, kadınların ve kadın derneklerinin katılımını sağlayacak olan çeşitli eylemlerden söz etti.

KEMERLERİ SIKMA POLİTİKASINA BİR ANLAM VE HEDEF KAZANDIRMAK : AMA HANGİ KEMERLERİ SIKMA?

Üç-dört yıllık bir dönemde gerçekleşebilecek aşamaları ve hedefleri gösteren ama derhal iş, önlemler ve düzenlemelerle somutlanan bir toplumu dönüştürme tasarısını neden hazırlamalı? Çünkü bu kemerleri sıkma politikasına bir anlam ve bir hedef kazandırmak gerekmektedir. Bu politika gerekli ve sürekli bir tercihe uygun düşmektedir ve, benim kanımca Batı halklarını ve özellikle İtalya'yı kurtarmak için gerekli koşuldur.

Bugün kemerleri sıkma, eski ekonomik ve toplumsal mekanizmaları tedavi etmek ve yenilemek için geçici ekonomik güçlükleri aşmayı amaçlayan basit bir konjonktürel politika aracı değildir. Egemen gruplar ve tutucu politik güçler kemerleri sıkmayı böyle ele alıyorlar ve açıklıyorlar. Fakat bizim için böyle değildir. Bize göre, kemerleri sıkma, yanlızca konjonktürel değil, temelden yapısal bir buhrana girmiş olan bir sistemin köküne saldırmak ve aşılmasının tabanını hazırlamak için bir yoldur. Çünkü bu sistemi niteleyen boşa harcama ve savurganlık, en ölçüsüz özgürlüklerin ve bireyciliklerin yüceltilmesi, akıldışı bir tüketim ideolojisidir. Kemerleri sıkma kesinlik, etkinlik, ciddiyet ve adalet demektir; yani şimdiye kadar tanıdığımız ve ödediğimiz ve etkileri yıllardan beri birikerek İtalya'da dramatik bir biçimde ortaya çıkan ciddi buhrana götüren tüm şeylerin tam tersi demektir.

İşçi hareketi bu çözümlemeden hareket ederek kemerleri sıkma'ya sahip çıkabilir.

Komünistler için, kemerleri sıkma, varolan düzene, herşeyin kendiliğinden gelişimine karşı yetkili bir mücadele aracıdır ve toplumda değişimi başlatmanın maddi bir şartı ve önkoşuludur. Bu şekilde düşünüldüğünde kemerleri sıkma varolan ekonomik ve sosyal düzenin savunucularına, ve toplumumuzun kaçınılmaz olarak geri kalmış, gi-

derek artan dengesizlik, adaletsizlik, çelişki ve eşitsizliklerle dolu kalacağı düşüncesine karşı modern, bugünün şartlarına uygun bir mücadele aracıdır. Demek ki kemerleri sıkma egemen çevrelerin çıkarlarına ve kapitalizmin gereksinmelerine verilen bir taviz değil yüksek bir sınıfsal içeriği olan ve işçi hareketinin yeni bir toplumsal yaşam şekli önermesini, geleneksel kurtuluş değerlerini savunmasını sağlayan bir tercihtir. Gerçekten, bugünkü şartlarda kemerleri sıkma'ya başvurmaksızın daha iyi bir toplum için gerçekten ve etkili olarak mücadele etmek düşünülemez.

Ancak kemerleri sıkma, alacağı içerik ve onu uygulamaya koyacak güçlere göre ya ekonomik buhran, politik baskı ve toplumsal adaletsizlikleri sürdürme, ya da yeni tip bir ekonomik ve sosyal gelişme, devletin sıhhate kavuşturulması, toplumsal yapının derinden dönüştürülmesi, demokrasinin korunması ve geliştirilmesi yolunda kullanılacak bir araç olabilir. Kısacası kemerleri sıkma, insanın kurtuluşu ve bugün kırılan, dağılan, harcanan tüm yeteneklerinin ortaya çıkması için kullanılabilir.

ÜÇÜNCÜ DÜNYA HALKLARI KURTULUŞ HAREKETLERİNİN GELİŞMESİNİN, KAPİTALİST ÜLKELER ÜZERİNDEKİ SONUÇLARI

Uzun süredir ve içinde bulunduğumuz günlerde de, kemerleri sıkma politikasını sadece İtalya'da değil, başka ülkelerde de kaçınılmaz kılan derin tarihsel nedenleri açıkladık. Bu nedenler çeşitlidir, ama aralarında en önemlisi, en değişmez olanı, emperyalizmin egemenliği altında geri kalmış bulunan eski sömürge ülkeleri halklarının başkaldırarak dünya sahnesine girişidir. Dünya nüfusunun üçte ikisini oluşturan bu halklar artık sefalet, açlık, dışlanmışlık ve bugüne kadar dünya yaşamına egemen olan ülkelere göre ikinci sınıflık şartlarında yaşamayı kabullenmiyorlar.

Bu hareket şüphesiz çeşitli ve karmaşıktır. Üçüncü dünya olarak adlandırdığımız ülkelerin gerek kendi içlerinde, gerek diğer ülkelerle ilişkilerinde büyük ekonomik, tarihsel, sosyal, kültürel, politik farklılıklar vardır. Özellikle, son dönemde ortaya çıkan eğilim en ileri kapitalist ülkelerle bazı gelişmekte olan ülkelerin egemen çevreleri arasında bir ittifak oluşturmaktadır, ve bu ittifak en zayıf, en yoksul ülkelerin çıkarlarının ve her türlü popüler, ilerici hareketlerin karşısındadır. Ülkelerinin ilerici bir değişime uğramaması için mücadele eden devletler ve politik güçlere ve batı ülkeleri işçi hareketlerinin ileri kesimlerine karşı düşmanca bir politika güdenler sadece Kissinger'ler değil, aynı zamanda Yamani'lerdir. (Muhakkak son de-

meçlerini izlemişsinizdir). Bu önemli farklılıkları gözönünde tutsak dahi —ki bunu yapıyoruz— üçüncü dünya halkları hareketlerinin derin ve genel anlamını kavramalıyız. Bu hareket tarihin akışını etkilemiştir ve etkilemektedir ve sadece dünyadaki güçler arasında değil aynı zamanda her kapitalist ülkenin kendi içindeki güçler arasında da varolan dengeleri yavaş yavaş dönüştürmektedir. Kapitalist sistemin savaş sonrası gelişiminde ortaya çıkan çelişkilerin patlama noktasına gelmesine sebep olan ve her ülkede şimdiye dek görülmemiş bir bunalımın ağır şartlarını belirleyen etken, en azından en bellibaşlı etken, işte kapitalist sistemin içinde gelişen bu harekettir. Bugün saptanabileceği gibi bu bunalımdan kapitalist dünya içindeki bazı güçlü ekonomiler yarar sağlamakta ve egemen konumlarını güçlendirmektedirler. Ancak İtalya gibi, daha zayıf ekonomilere sahip ülkeler için bunalım çöküntüye doğru hızlı ya da yavaş bir düşüştür.

Kapitalist ülke ve gruplar arasındaki bu çatışmaların temelinde, zayıf dayanışmaların gizleyemediği parçalanma ve gerileme süreçleri bulunmaktadır ve bu süreçler geniş halk kitlelerinin yaşam koşullarını daha da dayanılmaz kılmakla kalmamakta, sadece ekonomimizin değil, uygarlığımızın da temellerini tehdit etmektedirler.

Kültür yaşamını bozan, öldüren bu eğilimin sayısız işaretlerini burada tekrarlamakta yarar yok. Yalnız gerek ülke içinde, gerekse diğer ülkelerin ilerici güçleriyle ilişkilerimizdeki politikamızın neden ve amaçlarını anlamak isteyen herkesin bilmesi gereken şey, bu politikanın sözkonusu eğilimi durdurmak ve tersine çevirmek için bir seferberlik ve araştırma çabası olduğudur.

«TOPLUMUN DEVRİMCİ DÖNÜŞÜMÜ»NÜN BAŞLATILMASI İÇİN İKİ TEMEL ÖN KOŞUL

Sanıyorum birçok ülkede ve her halükârda İtalya'da Komünist Manifesto'nun sözünü ettiği ya toplumun «devrimci dönüşümüne» başlanacak ya da «mücadele içindeki sınıfların toplu olarak yokolmasıyla» yani uygarlığın gerilemesiyle, ülkelerin çöküşüyle sonuçlanacak bir dönemi yaşıyoruz.

Ancak, bugünün koşullarında, devrimci bir dönüşümün başlayabilmesi için üçüncü dünya halkları kurtuluş hareketlerinin Batı ülkeleri karşısına çıkardığı yeni sorunları ölçüp biçme zorunluğu vardır. Biz komünistler bu hareketler karşısında batı ülkelerinde, ve özellikle İtalya'da iki temel sonuca varıyoruz: 1) Bu ülkelerin, gelişmelerinin nedenlerini anlama ve onlarla, eşitlikçi temeller üzerine kurulu bir

işbirliği politikası geliştirme gerekliliği. 2) Kişisel tüketimin sunî bir şekilde arttırılması üzerine kurulu, savurganlıkların, parazitlerin, imtiyazların, kaynakların çarçur edilmesinin, malî düzensizliklerin kökünde bulunan bir gelişme modelini sürdürmenin olanaklılığı yolundaki yanılgılardan kurtulması gerekliliği.

İşte bu yüzden bir kemerleri sıkma, dikkatli yönetim, savurganlıklarla mücadele politikası kimsenin reddedemeyeceği bir gereklilik haline gelmiştir ve bu aynı zamanda toplumsal yapı ve ideolojinin genel dönüşümü için verilen mücadeleyi ilerleten bir araç niteliğindedir.

Kemerleri sıkma politikası, gelirlerin düşük bir düzeyde birbirlerine yaklaştırılmasını ya da bunalım içindeki ekonomik ve sosyal düzenin yaşamını uzatmayı amaçlamamalıdır. Kemerleri sıkma politikası aksine adaleti, etkililiği, düzenliliği ve hatta yeni bir ahlak anlayışını yerleştirmeyi hedeflemelidir ve işte bu nedenle işçi hareketi tarafından uygulanabilir, uygulanmalıdır.

Bu şekilde düşünüldüğünde kemerleri sıkma politikası, niteliği gereği bazı fedakarlıkları kaçınılmaz kılsa dahi, aynı zamanda bir dönüşümü simgelemekte, bağımlılıklar kabullenilmez dışlanmışlıklar içinde bulunan geniş kitleler için bir kurtuluş eylemi haline gelmekte, yeni dayanışmalar yaratmakta ve böylece toplumsal dönüşüm hizmetinde büyük bir demokratik hareketi başlatmaktadır.

Ancak şurasını da kabul etmeliyiz ki, bugüne kadar, kemerleri sıkma politikası ülkeye bilinçli ve güvenli bir şekilde sunulmadı ve gerçekleştirilmedi. Daha çok katlanılması gereken bir yük olarak ortaya kondu. Bu konuda işçi hareketinin ve partimizin içinde de bazı hata ve tereddütlere rastladığımızı inkâr edemeyiz ancak başlıca yetersizliklerden ülkemizi yöneten güçler sorumludur.

Burada hükümetin hazırlamakta olduğu ya da halen uygulamadığı ekonomi politikası önlemlerinden ve bu konuda bizim görüşlerimizden söz etmek istemiyorum. Partimizin, hükümetin ekonomi politikasının çeşitli görünümleri üzerine kimi kez yandaş, kimi kez eleştirel görüşleri bilinmektedir. Bildiğimiz gibi, daha birkaç gün önce bu salonda, ekonomik sorunlar uzmanı arkadaşlarımız genel ekonomi politikası ve hükümet ve partilere düşen görevler konusundaki tavrımızı, diğer partiler temsilcilerinin, büyük iktisatçıların ve hükümet temsilcilerinin hazır bulunduğu olumlu bir tartışmalı toplantıda ortaya koydular.

HÜKÜMETİN KEMERLERİ SIKMA POLİTİKASINDA GÜÇ VE CESARET EKSİKLİĞİ İLE HEDEFSİZLİK

Ancak, biz komünistlerin, hükümet politikasına yönelttiğimiz genel plandaki eleştirileri burada tekrarlamak isterim. Hükümetin uyguladığı kemerleri sıkma politikası etkililik, cesaret ve derinlikten yoksundur. Örneğin kamuoyu henüz dev boyutlara varmakta olan savurganlıklara (enerji ve sağlık alanında olan bitenlere bakalım), işletmelerdeki, okullardaki ve kamu yönetimindeki gevşeklikler gibi dolaylı lüzumsuz harcama ya da burada Prof. Carapezza, Prof. Nebbia, Prof. Maldonado tarafından ısrarla eleştirilen yerleşme ve çevre politikasındaki bugün bilincine vardığımız büyük yanlışlık ve kısa görüşlülüklere karşı gerektiği şekilde seferber edilmiş olmaktan uzaktır. Bugün savurganlıklarla mücadele etmek ve her alandaki harcamaları kısıtlamak için önemli görevlerle karşı karşıyayız. Ancak bunun gerçekleştirilmesi, gerekli ahlaksal ve politik otoriteye sahip bir hükümetin teşvikine, yönetimine ve sürekli girişkenliğine bağlıdır.

Bunların mevcut olmaması ise tesadüf eseri değildir. Bu tip sorunlarla mücadele etmek için propaganda —yapılması ve iyi yapılması gerekse de— yetmez, bugün Hristiyan Demokrasinin iktidar sisteminin kısmen üzerine kurulu olmakta devam ettiği belirli çıkarların hedef alınması gereklidir.

Fakat bugün en önemli yetersizlik, şimdiye kadar hükümetin uyguladığı kemerleri sıkma politikasını tanımlayan «hedefsizlik»tir. Bizle hükümet temsilcileri ve egemen ekonomik gruplar arasındaki en birinci farklılaşma bu konudadır. Özünde, onların teslimiyetçi bir anlayışı vardır ve bu halkın gerekli bazı fedakârlıklara kararlılıkla katlanabilmesi için gereken anlayışın tam tersidir. Gerekli çabayı gösterebilmek için ülke halkı herşeyi etraflıca görmek ya da en azından yeni bir geleceğin belli başlı unsurlarını kavramak ister. Oysa, eski egemen sınıfların temsilcileri ve birçok hükümet yetkilisi İtalya'yı, krizden önceki ekonomik gelişme rayına yeniden oturtmayı önermekten başka birşey yapamamaktadırlar. Sanki BU yol, BU gelişme şekli hala toplumsal bir ideal olabilirmiş ve daha önemlisi, sanki bugünkü kriz BU modelin ta kendisinin sadece İtalyada değil, aynı zamanda, belki değişik biçimlerde, diğer Avrupa ülkelerinde de iflas etmesinin sonucu değilmiş gibi.

Bize göre kemerleri sıkma politikasındaki bu güçsüzlük, cesaretsizlik, kısıtlılık ve hedefsizliğin nedeni son derece açıktır. Bu yetersizliklerde biz, burjuvazinin toplumdaki yönetici rolünün kaçınıl-

maz olarak zayıflaması şeklinde tanımlanabilecek bir tarihsel sürecin işaretlerini görüyoruz. Bu sürecin diğer yanı da yönetici rolün işçi hareketine ve birleşmiş popüler güçlere geçişidir. Tabii işçi hareketi ve halk kitleleri, toplumun demokratik olarak kurtarılmasını ve yeniden doğmasını sağlayacak olgunlukta güçler olarak ortaya çıkmak durumundadırlar. Öyleyse, işçi hareketinin içinde, ekonomik ve politik örgütlerinde daha geniş ve daha sorumlu bir özeleştiri anlayışının, her türlü yönetilirlik ve aşırılık tavrını önleyecek şekilde yaygınlaşması zorunludur. Söz konusu tavırlara bugün hala, küçümsenemeyecek ölçülerde rastlıyoruz ve bu durum toplumun ve devletin ekonomik, üretici ve malî yapılarının sıhhate kavuşturulması konusundaki son derece güncel sorunların çözümünde somut engellemeler doğuruyor.

BİR DÖNÜŞÜM PROJESİ ÖNERMEK İÇİN HÜKÜMETE GİTMEYİ BEKLEYEMEYİZ: HEMEN HAREKETE GEÇMEK ZORUNDAYIZ

Toplumu dönüştürmek için bir proje hazırlamaya başlamak ve bu konuda çağrılar yapmak için, siyasal partilerde hükümete katılmamızı olanaklı kılacak şartların olgunlaşmasını bekleyemezdik. Hükümete katılmamızın her zamankinden daha fazla gerekli olduğunu tekrarlıyoruz. Ancak bunu beklerken, hiç vakit geçirmeksizin bugünkü politik çerçeve dahilinde dahi —ki bu çerçeve bütün yetersizliklerine rağmen popüler güçlerin ve komünistlerin son yıllarda ve özellikle 20 Haziran (1976 seçimleri kastediliyor ç.n) da kaydettikleri ilerlemelerin olumlu etkilerini taşımaktadır— işçi hareketinin ve ülkenin gereksinim ve çıkarlarına cevap veren her türlü girişimi yapmak zorunda olduğumuza inanıyoruz.

Dönüşüm projesi önerisi aynı zamanda işçi hareketinin bir iç gereksinmesine cevap veriyor: bir kemerleri sıkma politikasının gerekliliğini ve kaçınılmazlığını iyi anlayamamasını önlemek kendini günlük akışa kaptırmamasını sağlamak. Fakat bu öneri en başta bütün ulusun nihayet yeni değişik ufuklara ve somut hedeflere sahip olmasını sağlamayı amaçlıyor.

Ulusal yaşamımızın bugün çok ağır tehlikelerle karşı karşıya olduğuna şüphe yok, ancak aynı zamanda hepimize, derin bir yenilenme fırsatı veren bir aşamada bulunuyor.

Bu fırsat kesinlikle kaçırılmamalıdır zira —bunu etkili bir söz olsun diye söylemiyorum— İtalyan Cumhuriyetinin kuruluşundan bu yana İtalyan halkının ve İtalyan politik güçlerinin önüne bu denli büyük bir fırsat çıkmamıştır.

İşte zorluklar ve düzensizlikler içinde bulunan ama aynı zamanda canlı, enerji dolu, büyük bir demokratik bilinç içinde olan ülkemizin özelliği budur. Ulusumuz belki kapitalist dünya içindeki en ağır krizi (ekonomik olduğu gibi demokratik kurumların tehdit altında olmasından ötürü politik açıdan da) yaşamaktadır ancak krizin içinde sürdürülecek en büyük çalışma ve krizi toplumun genel dönüşümü için araç olarak kullanma olanakları da gene İtalyamız'da bulunmaktadır.

Bu girişimimiz, partimiz hesabına bir propaganda ve sergileme eylemi değildir. Bir güven eylemi ve bir kez daha, diğer partilerin ve tüm demokratik ve popüler güçlerin çalışmaya koyulmak ve ortak bir sorumluluk almak için katkılarına gereksinme duyan bir birlik eylemi olmayı amaçlamaktadır. Projemiz, birlikçi niteliğinden ötürü, sanıyorum bir sosyalist topluma geçiş projesi olmayı hedeflememektedir, hedeflememelidir; daha mütevazi ve somut bir şekilde yeni özellikler ve işleyişler içeren bir ekonomik ve sosyal gelişme önermelidir. Bu proje, ne komünist ne de sosyalist olmasalar dahi, kendilerini ve ulusu toplumun bugünkü yapısının getirdiği adaletsizlikler, çarpıklıklar ve saçmalıklardan kurtarma gereksinimini şiddetel hisseden bütün İtalyanların onayını ve desteğini sağlayabilmelidir.

Ancak bu tepkiyi ve bu özlemi duyanlar, toplumu, gömülme tehlikesinde olduğu bataklıktan kesinlikle kurtarmak için sosyalist ideale has bazı unsurların, bazı değerlerin hayata geçirilmesi gerektiğini kabul etmelidirler. Biz, insanı benzerleriyle didişip duran bir şahıs olarak değil, insansal ve sosyal bir öz olarak yetiştirmeyi amaçlayan bir gelişme programı hedefini önerdiğimiz zaman; aşırı bir bireyciliğin belirlediği bugünkü tüketim ve davranış modellerini geride bırakma hedefini önerdiğimiz zaman; sunî olarak yaratılan maddî ihtiyaçların ve hatta akılsız, pahalı, yabancılaştırıcı ve üstelik toplumsal ayırım yaratıcı şekilde karşılanan doğal ihtiyaçların tatmin ediliş biçiminden vazgeçme hedefini önerdiğimiz zaman; erkek ve kadın arasındaki tam eşitliği ve kadının gerçek kurtuluşu —ki bugün bu, ulusal yaşamımızın büyük sorunlarından biridir— hedefini önerdiğimiz zaman; emekçilerin ve yurttaşların işletmelerin, ekonominin ve Devletin denetimine katılmaları hedefini önerdiğimiz zaman; dünya ölçüsünde zenginliklerin yeniden dağıtımını sağlayacak bir uluslararası dayanışma ve işbirliği hedefini önerdiğimiz zaman; bütün bunları önerdiğimiz zaman yaptığımız iş insanlar ve Devletler arasında daha toplumsal, daha dayanışmalı, daha insancıl yaşam biçimleri

ve ilişkiler kurmayı, yani sonuç olarak kapitalizmin çerçevesinden ve mantığından çıkmayı önermek değil de nedir?

KAPİTALİZMİN MANTIĞINDAN ÇIKMAK SADECE İŞÇİ SINIFININ VE KOMÜNİSTLERİN BİR TALEBİ DEĞİLDİR

Gayet tabii sosyalizme has olan bu değerler, bu hedefler sadece işçi sınıfının ve işçi partilerinin: komünistlerin ve sosyalistlerin özlemlerini yansıtmıyorlar, bugün en başta hristiyanlar olmak üzere başka ahlaksal ve politik eğilimleri olan yurttaş ve sosyal tabakaların da dileklerini ifade ediyorlar, böylece de işçi sınıfından oldukça daha geniş, onu büyük ölçüde aşan kitlelere maloluyorlar. Krizi bir fırsat olarak düşünmemizin temel nedeni, hatırlattığım dönüşüm ve yenilenme hedeflerinin ve benzerlerinin krizin aşılması için uygulanması zorunlu olan kemerleri sıkma politikasında değil sadece yer alabilecek nitelikte, aynı zamanda yer almak zorunda olmaları. Şuna inanıyorum ki bu hedeflerin tanımladığı sosyal yapı ve ekonomi ve maliye politikası savurganlıklara, imtiyazlara, parazitliğe, kaynakların çarçur edilmesine organik olarak hücum etmektedirler ve niteliği ve tanımı ile gerçek kemerleri sıkma politikası oluşturmaktadırlar. Burada şunu hatırlayabiliriz: gerileyen toplumlarda adaletsizlik ve savurganlık, yeni gelişen toplumlarda ise adalet ve akılcı tüketim birarada bulunurlar.

Ancak bu inancımız bize, somut olarak ele alınması gereken güncel sorunlarla karşı karşıya olduğumuzu, tercihler yapmamız, ekonomi, maliye ve vergi politikalarında öncelikler belirlememiz gerektiğini, önceden düşünülmemiş ani bölünme ve gerileme tehlikelerini bertaraf etme ve aksine belirli etkililik, adalet, verimlilik, sosyalizasyon eşiklerine ulaşma zorunluluğunu unutturmuyor. Güncel önlemlerle bu yenilenme çizgisi arasındaki ilişkilerin araştırılması, hepimiz için, genel hatlarıyla özetlediğimiz nitelik ve hedeflere sahip bir projenin hazırlanmasına katılmak ve katkıda bulunmak isteyen herkes için en başta gelen görevlerden biridir.

Bir ilk tartışma platformu oluşturacak olan metni birkaç ay içersinde hazırlamayı ve bu metnin yayınlanmasından önce ve sonra büyük girişim ve mücadeleler başlatmayı amaçlıyoruz. Ve işte bu çalışmanın zorluğunu fakat aynı zamanda gerekliliğini ve dinamiğini hissettiğimiz için sizlere, bütün entellektüel güçlere çağrıda bulunuyoruz ve —Tortorella'nın açıkladığı gibi— Okuldan, Üniversiteden ve Araştırma Merkezlerinden başlamak üzere kültürel kurumların canlanmaları, dönüşüme uğramaları ve Projemizin temel tercih-

lerinin belirlenmesine katkıda bulunmaları için öneriler getirmeleri, girişimler yapmalarını bekliyoruz.

İtalyan kültürüne böylesine doğrudan doğruya ve açık bir çağrı, bir davet yapmamızın belirli bir nedeni var. Bir yandan, diğer ileri kapitalist ülkelerde olduğu gibi İtalyada da entellektüel güçler geçmişte benzeri görülmeyen bir sosyal ağırlığa sahipler, ve İtalyada demokratik ve sol bir eğilimleri var. Fakat öte yandan, Giulio Einaudi'nin çok güzel ortaya koyduğu bir çelişkiyle, kültür kurumlarımızın otuz yıllık Hristiyan Demokrat yönetimi altında ve dengesiz bir sosyal gelişmede içine düştüğü bir bunalımı, gerileme ve çürüme de söz konusu. Bu kriz aşılmadan, bu çelişki çözümlenmeden, ve şunu söylemek isterim bilgi ve bilgi sevgisi geliştirilmeden, bilgi araçları, kültürel üretim ve kültür kurumları bütün toplumun sıhhate kavuşturulmasının ve yenilenmesinin araçları haline getirilmeden hiç şüphe yok ki ülkenin genel dönüşümü başarılamaz.

KOMÜNİSTLER KÜLTÜRÜN BAĞIMSIZ VE ÖZERK İŞLEYİŞİNİ SAVUNURLAR, KİMSEDEN BOYUN EĞME BEKLEMEZLER

Ülkeyi dönüştürmek için kültürün işlevini tanımlarken işçi sınıfının partisi, demokratik ve ulusal bir parti, kendisi de kültür üreten bir kuruluş olan İtalyan Komünist Partisinin bir geleneğine, bir özelliğine bağlı kalıyoruz. Kültürel yaşamın ilerlemesi ve yaygınlaşması için herzaman mücadele ettik ve ediyoruz. Fakat küçük ölçüde dahi olsa teorik araştırmaların, kültürel faaliyetlerin, sanatsal yaratıcılığın özerkliğine dokunabilecek müdahalelerden kesinlikle kaçınmalıyız. Zira bunların yaşama ve gelişme koşulu bir partiye, bir Devlete ya da bir ideolojiye boyun eğmeleri değil, tam bir özgürlüğe ve eleştirel anlayışa sahip olmalarıdır. Bizim demokrasi ve sosyalizm arasındaki ilişkiler anlayışımıza bağlı olan bu problematik sosyalist ülkelerde iktidarda olan bazı partilerinkinden ayrılır; varlıklarını öğrendiğimiz bazı politik tutumlar, (örneğin Çekoslavakyada uygulanan gerçek baskı yöntemleri) bizim ilkelerimize aykırıdır ve biz bunları kabullenemeyiz. Bazı entellektüel yoldaşlarımız, partinin bu genel tavrından hareket ederek bu konuda bir bildiri yayınlanması girişiminde bulundular ve biz bu girişimi destekliyoruz. Komünist Partisinin, diğer demokratik partilerin ve iktidarların (demokratik olarak yönetildikleri ölçüde) Bilimsel Araştırmanın, girişkenliğin ve Kültürel tartışmanın özgür ve olumlu gelişimini sağlayacak politik ve ahlaksal ortamı yaratmakla görevli oldukları anlayışından hiçbir zaman vazgeçemeyeceğiz.

Fakat ne partilerin, ne de Devletin entellektüellerin boyun eğmelerini istemeye, kendi dünya görüşlerini kabul ettirmeye çalışmaya, düşünce özgürlüklerini herhangi bir şekilde kısıtlamaya hakları yoktur. Bana gelince sevgili yoldaşlar ve arkadaşlar, konuşmamı bitirirken hepinize ve özellikle Roma şehrini ve yeni popüler çoğunluğunu temsilen burada bulunan Argan yoldaşa, bu toplantımıza katıldığınız için teşekkür ediyor ve bu problematiği hiçbir zaman gözden kaçırmamamız gerektiğini bir kez daha tekrarlıyorum.

Ekonomik Kriz Karşısında İKP'nin Ekonomik Çözümleme ve Önerileri 1973 - 1978

Mehmet ARSEV

I — 1973'DEN 1978'E İTALYAN EKONOMİSİ

Bu bölümde İtalyan ekonomisinin 1973 den 1978'e kadar olan gelişimini ana hatlarıyla özetlemeye çalışacağız. Burada söz konusu olan, İtalyanın ekonomik yapısını yansıtmak ya da bu süre içindeki ekonomik tablosunu vermek değil, sadece başlıca sorunların evrimini incelemektir.

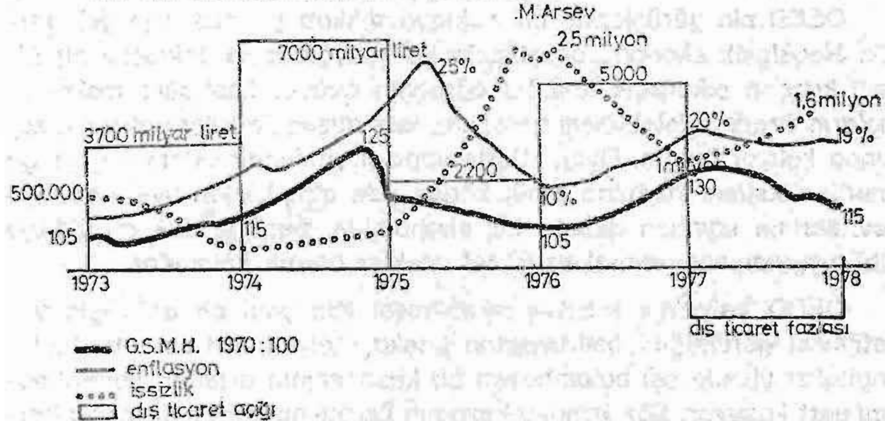
1973-1974 ekonomik bunalımı tüm kapitalist ülkeleri etkilemiştir. Bu bunalım, sözkonusu ülkelerde şiddetli bir enflasyon ve çoğunda da önemli dış ticaret açıklarına karşı hükümetlerin izledikleri «istikrar» politikalarının sonucu olarak ortaya çıkmış ve ekonomik durgunluk ve işsizlik şeklinde kendini göstermiştir. Bunun üzerine 1975-1976 yıllarında başvurulan ekonomiyi canlandırma tedbirleri ise işsizliği azaltamadığı gibi yeniden şiddetli enflasyon ve dış ticaret açıklarına yol açmıştır. Bu durum karşısında hükümetler ekonomilerindeki büyüme hızlarını yeniden yavaşlatmak zorunda kalmışlardır. 1978 başında sadece Amerika ve Japonya ekonomileri canlılıklarını devam ettirebiliyorlardı.

İtalya ise kapitalist sistemin bu çok önemli bunalımından en çok etkilenen ülkelerden biridir. Gelişmiş kapitalist ülkeler arasında, hem 1973-74 durgunluğunun şiddetinden, hem de bunu takip eden açmazdan, yani enflasyon ve dış ticaret açığına yol açmadan ekonomiyi canlandıramama açmazından en çok etkilenen ülke olduğu söylenebilir. Bu durum 2. Dünya savaşının sonundan bu yana sürekli bir gelişme gösteren ve «İtalyan mucizesi» tanımını bile kazanan bu ülke için son derece sert bir darbe oldu. Gerçekten son 3-4 yıl içersinde İtalya resmen «iflas» durumuna düştü ve ancak geniş bir uluslararası yardım sayesinde krizin yarattığı sorunlar geçici bir biçimde hafifletebildi.

Bu süre içerisinde çeşitli hükümetler içine düştükleri bunalıma klasik ekonomi politikası yöntemleriyle çözüm aradılar. Oysa bu yontemler diğer kapitalist ülkelerde olduğu gibi İtalyada da, sorunlar karşısında geçersiz kaldılar. 1978 başlarında İtalyan Lireti değerini yoğun bir ekonomik durgunluk sayesinde koruyabiliyor, enflasyon hızı ise %19 gibi çok yüksek bir düzeyde bulunuyordu. İtalyanın büyük patronları 1977 sonbaharından itibaren hükümetten ekonomiyi canlandırmasını talep ettiler fakat bu yola gidilemedi.

Kısacası, bugün İtalya'nın, varolan ekonomik ve politik yapılar içerisinde, çıkışı kesinlikle belirsiz bir açmaz içerisinde olduğunu söylemek abartmalı bir açıklama olmaz.

1973'den bu yana başlıca ekonomik büyüklüklerin evrimini bir grafikte sunduk (1) Bu grafik sözünü ettiğimiz açmazı tanımlamaya

1) OECD. Rapport Economique sur L'ltalie Mart 1977.
— The Economist. 2.4.1977 «Italy under the IMF»
— «L'Anneé economique et sociale 1977» Dossiers du Monde. Ocak 1978.

yetiyor. 1974 ortalarına kadar süren ekonomik büyüme, enflasyon ve dış açığı şiddetlendiriyor ve bu tarihten sonra enflasyon ve dış ticaretle ilgili olarak alınan her önlem üretimin azalmasını ve işsizliğin artmasını beraberinde getiriyor.

Son 3—4 yıl içerisinde İtalyan ekonomisinin başlıca sorunu budur.

Bu sorun, iktisat bilimi açısından son derece yeni ve ilginç olmaktan öte, tüm bir toplumu ilgilendiren ve 10 milyonlarca kişinin yaşamına damgasını vuran bir bunalım niteliğindedir. Bugün sayıları durmadan artan işsizler, iş bulamadıkları için ardarda okulları bitiren öğrenciler, küçük, orta ve hatta büyük işletmeler yaşadıkları derin krizle, İtalya'nın öteden beri acı çeken kesimlerine katılıyorlar.

Bu bunalım karşısında çözümleme ve öneriler birbirini izliyor. Biz bu incelememizde İtalyan Komünist Partisininkileri ele alacağız. Fakat daha önce resmî iktisat bilimi ışığında sürdürdüğü çalışmalarla kapitalist ülkeler hükümlerine ve uluslararası kuruluşlara yol gösteren başlıca kurumun, O.E.C.D. nin görüşlerine kısaca değinelim.

İtalya üzerine son yayınladığı ekonomik raporda (2) OECD 1960 yıllarından bu yana uygulanan büyüme modelini tartışma konusu yapıyor. 20 yıldan beri İtalya'nın tüm üretici güçlerini harekete geçiremediğini, üretken yatırımlar yapamadığını, nüfusunu yeterince çalıştıramadığını öne sürüyor. Ekonomi politikalarının yapısal bir proje içinde oluşturulmadıklarını ve sürekli açık veren bir bütçe yüzünden yapısal hedeflere yönelemediklerini belirtiyor.

OECD nin görüşlerine bir noktaya dikkati çekmek için yer verdik. Neoklasik ekonomi öğretisinin bu «saygıdeğer» takipçisi bir ülkeyi krizden çıkarmak için bu öğretinin özüne, kapitalist mekanizmaların özgürce işletilmesi gereğine, ters düşen öneriler getirmek zorunda kalıyor bugün. Oysa «Derin yapısal yönlendirmeler» içeren bu öneriler başlıca kaygıları emin kârlar elde etmek olan malî sermaye çevrelerinin egemen olduğu bir ekonomide, bugüne dek görüldüğü gibi, uygulanması olanaksız güzel dilekler olarak kalıyorlar...

OECD İtalya'nın krizden çıkabilmesi için yeni bir anlayışla yönetilmesi gerektiğini belirtmekten başka, İtalyan işçi sınıfının hiçbir kapitalist ülkede eşi bulunmayan bir kazanımının ortadan kaldırılmasını şart koşuyor. Söz konusu kazanım ücretlileri fiyat artışlarına karşı koruyan, ücretlerini bu artışlara oranla otomatik olarak artıran bir ücret sistemidir.

---

2) OECD Rapport Economique sur L'Italie. Mart 1977.

lar (Louvre, Printemps, Samartine Bon Marche, Galeries Lafayette vb.). Bu işyerlerinde çok az şey yapabildik. Ayrıca, özellikle Paris bölgesinin bütün büyük işletmelerinde örgütlenmemiz çok zayıftır. Hücrelerimiz çalışıyor, etkinlikleri artıyor ve sonra grev, lokavt gibi olaylar meydana gelince çöküyoruz. Paris bölgesinde 12 Ekim 1925 grevinden beri hücre oluşturamadığımız fabrikalar vardır.

Gazeteler konusunda, Paris bölgesinde yayınlanan fabrika gazeteleri hakkında rakkamlar verebilirim: 1926'nın ilk on ayında: Ocak'ta 19, Şubat'ta 30, Mart'ta 52, Nisan'da 49, Mayıs'ta 34, Haziran'da 35, Temmuz'da 66, Ağustos'ta 46, Eylül'de 88, Ekim'de 70. Gördüğünüz gibi gazetelerimizin çıkışı çok düzensizdir, fakat bölge bülteninde çıkan bir dizi yazıda tirajın düzeltilmesi için direktifler veriyoruz. Tüm bu bilgileri tartışmaya bir temel oluşturması için verdim. Önceden de birçok kez belirttiğim halde benim kanım, büyük işletmelerin, büyük işletmelerin kazanılması sloganıyla kazanılamayacağıdır. Bu, gerçekleştirmemiz gereken çok ağır bir görevdir. Büyük işletmelerin kazanılması kitlelerin kazanılması sorununu ortaya koymaktadır. Doğru bir politikayla desteklenen propaganda ve ajitasyonla ciddî sonuçlar elde edeceğiz. Sözlerimi bitirirken, partinin kampanyası boyunca kazanılan üyelerin yerel örgütler tarafından ve yerel ölçekte kazanıldığını belirtmek isterim.

M. THOREZ: Örgütlenme Büromuzun ve Örgütlenme Seksiyonumuzun bu tür raporlarla sık sık karşılaşacakları kanısındayız. Büyük işletme hücrelerini birbiri ardı sıra incelemek zorundayız.

Bugün, Renault hücresini incelememiz ve özellikle şu noktalara eğilmemiz gerekiyor:

Hücreyi yok edecek yeni baskıları nasıl aşacağız? Yeni katılanlar alt - hücrelere nasıl dağıtılmışlardır? Hücre bürosu nasıl seçilmiştir? Hücre sekreteri Renault'da çalışmakta mıdır? İlişki kurulan onaltı veya onsekiz kişi kimlerdir? Parti yönetimindeki arkadaşlarla işletme hücresindeki arkadaşları ayırarak, bu örgütlerin çalışmasını düzeltebilir miyiz? Sendikal seksiyon, hücremiz gibi baskılar tarafından tehdit edilmektedir; işçiler sendikaya katılmaya korkuyorlar, işletme içindeki sendikal seksiyonu ne şekilde korumayı düşünüyoruz? İç toplantılarımızın güvenini nasıl sağlıyoruz? Fabrika gazetesi nasıl yazılmaktadır? Nasıl dağıtılmaktadır? Nasıl satılmaktadır? Bu soruları gazetenin dağıtımını bir sokak hücresinin yapıp yapmadığını öğrenmek için soruyoruz, çünkü bu yerel örgütlerimizin çalışma olanağını ortaya koyacaktır.

VILLATE: Thorez'in sorularına, Renault hücresinin raporlarının verdiği olanaklarla ve bu örgütten bir arkadaşla yaptığım konuşma-

lara göre cevap vereceğim. Girişilen çalışmayı yıkacak yeni baskıları önlemek için yeni üyelerin dağıtımını çok dikkatli bir biçimde yaptığımızı belirteyim. Yeni katılanlar toplantı yerinden başka bir yerde bir arkadaşın yönetiminde toplanırlar ve tam olarak güven verdikten sonra hücreyle ilişki kurarlar. Diğer taraftan, şüpheli görünen birkaç kişiyi hücreden ayırdık, başka bir yerde istihdam edildiler. Yeni katılanların çeşitli alt - hücrelere dağıtılması hakkında herhangi bir bilgiye sahip değilim.

Hücre bürosu konusunda, sekreterin birkaç ay öncesine kadar fabrikada çalışan bir işçi olduğunu belirteyim. Partinin eski bir üyesiydi. İşten çıkarıldı fakat Renault fabrikasının yanında tekrar iş buldu, böylece hücrenin yönetiminde aktif olarak çalışmaya devam edebilir. Onun yerini işletmede çalışan bir arkadaş aldı, bu arkadaş aracılığıyla ilişkisini sürdürüyor.

Aynı zamanda, Renault'dan atılan tüm arkadaşlara, bu işletmenin yakınlarında iş bulmalarını tavsiye ettik, böylece hücreye yardımcı olabileceklerdir.

Yönetimden arkadaşları eğer büyük işletmelerin hücrelerine katıyorsak, bunların nutuklar atmak yerine ciddî bir şekilde çalışmaları gerekir, aksi takdirde diğer arkadaşlar hoşnutsuz olacaklardır.

Renault hücresinin sendikal çalışma deneyimi yoktur, birtakım hatalar yapmıştır, fakat sendikal seksiyon için ve onun etkinlik kazanması için hücrenin ona faaliyet kazandıracak olanakları incelemesi gerekecektir. İlk zamanlarda sendikal seksiyonun baskılara karşı kendini gizliyerek ve koruyarak bir hücre gibi çalışması gerekebilir. Sendikal örgütlenmeyi ortadan kaldıracak bir tehlike sözkonusudur fakat herşeye rağmen bu durumu çok yakından incelemek gerekmektedir.

İşletme Gazetesi: Bu gazeteyi Renault'da çalışan arkadaşların getirdikleri bilgiler ve yazılarla yayınladık. Yayınlanmış olan son sayıda birtakım hatalar ve zaaflar bulunmaktadır. Bunları açıklıyacağız. Hücre çalışmasının ayrıntılarını şu anda aramızda olan Henriette Carlier verecektir.

H. CARLIER: Renault hücresinin yeniden örgütlenme çalışmalarına başından beri aktif olarak katılmaktayım. Başlarken, hücrenin çalışmasının tümünün büro tarafından hazırlandığını belirteyim.

Arkadaşlarımızın belirttiği gibi, hücrenin bugünkü örgütleniş düzeyinin yeterli olmadığı açıktır, hücre üç adet alt - hücreye ayrılmıştır. Bunlardan yalnızca biri iyi çalışmaktadır. Bu alt - hücreye katılım sayısı yirmiüçtür. İlişkide bulunulan kişi yoktur, fakat birçok yabancı arkadaş vardır.

O fabrikasının alt - hücresi az çalışmaktadır. Diğeri hiç çalışmamaktadır. Renault'da çalışan yalnızca birkaç arkadaş vardır. Eski işçiler vardır ve bu alt -hücrenin içerdiği oniki arkadaştan dokuzu yabancıdır. Yeni üyelerin kabulü için, yetkili kişi tüm hücrenin güvenini sağlamış olan sekreterdir.

Sendikal seksiyon konusunda şu söylenebilir: kötü çalışmasının nedeni bir yandan işçilerin baskılardan korkmaları, diğer yandan sendikal seksiyonun sağ muhalefete dahil olması. Sendikal seksiyonun yönetim sorunu hücre tarafından tartışıldı.

Fabrika Gazetesi: Yaygınlaşmasını önlediği için adının değiştirilmesi gerektiği kanısındayım; diğer taraftan, gazetenin herzaman tatmin edici olmayan içeriğine dikkat etmek gerekir.

Hücre, gazetenin dağıtımının yerel örgüt (alt - bölüm) tarafından yapılması gerektiğini düşünmektedir. Biliyoruz, satışı zor yapılmaktadır: geçen sefer satılması gereken 2500 adetten yalnızca 300'ü dağıtılabildi. Dün, fabrikadan epey uzak bir yerde 600 adet sattık.

Hücremizin duvar gazetesi deneyimi oldu. Gazete restoranlarda asıldı, panonun önünde toplanan işçi grupları tarafından okundu ve tartışıldı. Proletarya Birliği Komitesi için çok çaba harcadık, herkes çalıştı. Düzenlenen beş toplantıdan her birinde, 40 - 50 kadar polis vardı ve toplam 30 - 35 işçi bulunmaktaydı. Böyle devam etmenin yararı yoktur, bunu iyice anladık. Şu anda çabamızın büyük kısmını işten çıkartmalara karşı yoğunlaştırmamız gerekmektedir.

Yabancılar arasında çalışma: Yabancılar hücrenin çalışmasına yeterli bir şekilde katılmaktadırlar, toplantıda konuşulanları iyice anlayabilmeleri için kendi lisanlarıyla özetliyoruz. M.O.E. içinde çalışabilmeleri için yabancılardan bir komisyon örgütlendi.

SUZANNE GIRAULT: Birçok arkadaş hücrenin daha gizli çalışmasının ve tedbir önlemlerinin alınması gereğini belirttiler. Bu konuda hemfikirim çünkü, Lille Kongresi (kuşkulu olmama rağmen) hücrelerimizin açıkça çalışmalarından yana görünmekteydi.

VILLATE: Sendikal seksiyon konusunda, bu noktayı yalnızca Renault hücresi için getirdiğimi belirteyim. Bu işletmenin somut durumunu inceleyerek, kısıtlı bir zaman aralığı için sendikal örgütlenmenin yönetimini gizleme önerisini getirdim. Genellikle sendikal hareket için bu tür önerileri getirmediğim açıktır.

PILLOT: Renault gibi bir yerde örgütlenen bir hücrenin ortaya çıkardığı zorluklar her yerde ortaya çıkmaktadır. Farklı işletmelerde, proletarya hareketinin gelişmesinde eşitsizlikler vardır. Bunun içindir ki Parti Citroen - Javel fabrikasında iyi bir örgütlenmeyi sağlama-

ya çalışmaktadır, fakat Citroen - Saint - Ouen fabrikasında bu doğrultuda bir çalışma yoktur. Ortaya çıkan şudur: Citroen - Javel'de örgütlenme güçlendiği ve etkinliği arttığı zaman, zorlukla dayanabileceği bir harekete sürüklenmektedir. İşçiler dışarı çıkıyorlar, gösteri yapıyorlar, fakat bu zaman süresi içinde Citroen - Saint - Ouen fabrikasında işçiler (orada ciddî bir çalışma olmadığı için) Citroen - Javel'den gönderilen işleri tamamlıyorlar, böylece patronlar bu tür eşitsiz bir çalışmadan dolayı rahatça dayanma gücünü bulabiliyorlar. Sendikal örgütlenmeyi iyice geliştirebildiğimiz fabrikalarda aynı şekilde hücreleri kuramadığımızı belirtmek isterim.

M. THOREZ: Sonuçlandırmam gereken çok ilgi çekici bir tartışmaya şahit olduk. Alt - hücreler şeklinde bölünme, göründüğü gibi yalnızca baskılardan dolayı çalışmayı sürdürmek gereğinden gelmiyor. Kanımca, atelye hücrelerinin oluşturulmasını incelemek ve her atelye hücresine ilgili atelyede çalışan arkadaşları yerleştirmek gerekir.

İlişki kurulan insanlar sorunu, hücrelerimizin yeniden gözden geçirilmesi sorununu gündeme getiriyor. Birçok hücre halâ, işletmelerde çalışmayan çok sayıda arkadaşı barındırıyor. Bölgeler ve bölümler, Lille Kongresi'nde, l'Humanité ve Cahiers'lerde müdahale ederek belirttiğimiz bir revizyonla ilgilenmek durumundadırlar.

Yabancı arkadaşların Renault hücresindeki çalışmaları, tezimin doğruluğunu gösteriyor, yabancılar kendi işletmelerinin hücresinde çalışmalılar ve Partiden ayrı örgütler kurmamalıdırlar. Geriye yalnızca M.O.E.'nin her basamağında çalışma gruplarının oluşturulması kalıyor.

Biraz önce bazı açıklamalar bekleyen bir duruma işaret edildi. Bir arkadaş ustabaşılıktan söz ediyordu; ustabaşı, atelye şefi ve mühendis arkadaşların işletme hücresine dahil edilmemesi gerektiğini düşünüyorum. Onları yerleşim bölgelerindeki bir sokak hücresinde çalıştırmak zorundayız. Komünist arkadaşların işe alınması ve işletmenin çalışması hakkında bilgi verebilecek bu tür arkadaşların kaybolmasını önlemek zorundayız.

Sendikal seksiyon konusunda sorunu ciddî bir biçimde incelemek zorundayız:

1. Kesinlikle tedbirli hareket etmek gerekiyor.

2. Diğer taraftan sendikayı yaygınlaştırmak için mücadele etmek gerekiyor.

Bu incelemeyi nasıl yapacağız? Bu, sendikal hareketin militan-

ları önünde ortaya atılması gereken bir sorundur, ve Metaux Kongresinde konuşulması gereken şeylerdir.

Bugün için Renault'da çalışan bir işçinin sendikal seksiyonun yönetimine gelme tehlikesi varken, yönetimi, sendikal örgütlenmeyi kabul ettirmek için yeterli etkiye sahip olmayı bekleyerek, niçin Metaux sendikasının militanlarına vermiyelim.

İşletme Gazetesi: Renault gazetesiyle ilgili olarak bize verilen bilgiler işçilerin gazeteyi almaktan korktuklarını gösteriyor. Daha başka dağıtım biçimleri bulmak gerekiyor. Biraz önce satışın iyi olmadığı söylendi. Gazetenin dağıtımını satış sonuçlarına göre değerlendirmemiz gerektiğini biliyoruz. Gazetenin etkisini göstermesi ve satışının sağlanabilmesi için beli bir zaman için parasız dağıtılması olasılığını incelemek gerekiyor.

Suzanne'ın bir müdahalesini değerlendirmek gerekiyor. Semard, Lille Kongresinde, Partinin kendi içine kapandığını belirtiyordu. Suzanne'ın düşündüğünün aksine, tedbiri elden bırakmaksızın hücreyi açık olarak çalıştırmak gerektiğini söylüyordu. Şimdiye kadar diyordu Semard, işçiler hücrelerin varlığından habersizdi. Oysa herşeyden önce, her işletmede, her atelyede ve her yerde, temel örgütlerimizin propagandalarını yapmaları, sloganlarımızı yaymaları ve etkimizi genişletmeleri gerekmektedir. Bu, hücre çalışmasında tedbirli olmakla çelişmemektedir.

Birkaç aydan bu yana, önemli sayıda işletme hücresi yaptığımız önerileri izliyor görünüyorlar. Zira daha büyük bir etkinliğe sahip olmaya başladılar.

Renault fabrikası hücresi duvar gazetesiyle yararlı bir deneyim kazandı. Bu tür deneyimlerin bütün bölgemizce bilinmesi gerekmektedir. Bu tartışma örgütlenme bürosu içinde kalmamalıdır. Renault hücresinin raporunda aktarılanların «Parti yaşamına» yansıması gerekmektedir.

Örgütlenme Seksiyonumuzda ve Örgütlenme Büromuzda bu tür tartışmaları sık sık yinelememiz, taşra ve Paris bölgelerimizin büyük işletmelerindeki temel örgütlerimizin işlevini hücre, hücre incelememiz gerekmektedir.

LENİN'DEN ANILAR (*)

Clara Zetkin (**)

Lenin Yoldaş benimle sık sık kadın hakları sorununu tartışırdı. Nihai sonuç verebilecek kitle hareketlerinin ayrılmaz bir parçasını oluşturan kadın hareketine çok önem verdiği belliydi. Her komünist gibi kadınların tam anlamıyla toplumsal eşitliğe kavuşması ilkesinden yanaydı.

Bu konuda ilk uzun görüşmemizi 1920 yılı güzünde Lenin'in Kremlin'deki büyük çalışma odasında yaptık. Lenin'in kitap ve kağıtlarla örtülü masası dahilere atfediler o «şahane düzensizliği» değil araştırma ve çalışmayı gösteriyordu.

Beni selâmlar selâmlamaz, «Kesin bir teorik temele oturmuş güçlü bir uluslararası kadın hareketi oluşturmalıyız,» diye söze başladı. «Marksist teoriye dayanmadan doğru dürüst uygulamanın olamıyacağı açık. Komünistler olarak bu konuda da ilkelerde açıklığı gerek-

---

(*) «Novosti Press Agency Publishing House» tarafından 1973'te Moskova'da yayınlanan «V. I. Lenin on Women's Role in Society» broşüründen Türkiye İşçi Partisi Merkez Eğitim Bilim ve Araştırma Bürosu'nca Türkçeye çevrilmiştir.

(**) Clara Zetkin (1857 - 1933) Uluslararası ve Alman işçi hareketinin önderlerinden ve Alman Komünist Partisi'nin kurucularından. Alman KP Merkez Komitesi üyesi. Komünist Enternasyonal'in III. Kongresi'nin Yürütme Kurulu'na seçildi. 'Uluslararası Kadınlar' Yöneticiliğini üstlendi. 1924'ten sonra Uluslararası Sınıf Mücadelesi Tutuklularına Yardım Kurulu daimi başkanı oldu.

siniyoruz. Tüm diğer partilerle aramızı keskin bir çizgiyle ayırmalıyız. Ne yazık ki II. Uluslararası Kongrede kadın sorununun tartışılması umudettiğimiz biçimde gelişmedi. Sorun ortaya konduktan sonra kararlı bir tavır alma yoluna gidilmedi. Hâlâ bu konudan sorumlu bir kurul var. Bir tüzük, tezler ve yönergeler hazırlanması gerekli ama şimdiye değin çok az bir gelişme kaydedildi. Sen bu konuda yardımcı olmalısın.

Lenin'in anlattıklarını daha önce başkalarından da duymuştum. Onun için hayretimi gizleyemedim. Rus kadınlarının devrim boyunca, şimdi de devrimi korumak ve geliştirmek için yaptıkları herşey bende büyük coşku uyandırıyordu. Kadınların Bolşevik Partisindeki yerleri ve faaliyetlerine gelince, kanımca Parti örnek bir partiydi —tek örnek partiydi aslında— Uluslararası Komünist kadın hareketine yetişmiş, değerli, tecrübeli bir kadro sağlayan ve tarihe örnek olan oydu.

Lenin, hafif bir gülümsemeyle, «Bunlar doğru, hepsi çok güzel,» dedi. «Petrogratta, burda Moskova'da, başka kentlerde ve endüstri merkezlerinde emekçi kadınlar devrim sırasında büyük başarılar elde ettiler. Onlar olmasaydı kazanamazdık devrimi, ya da çok güç olurdu kazanmak. Böyle düşünüyorum ben. Nasıl da yiğittiler. Şimdi de öyleler. Katlandıkları acıları ve yokluğu düşün. Ama dayanıyorlar, dayanıyorlar çünkü Sovyetleri savunmaya kararlılar, çünkü özgürlükten ve komünizmden yanalar. Haklısın bizim emekçi kadınlarımız yaman sınıf savaşçıları. Sevgi ve hayranlığı hakettiler. Aslına bakarsan Petrograt'ta 'Anayasal Demokratlar'ın hatunları bile bize karşı savaşırken o aşağılık Kadetlerden daha çok yiğitlik gösterdiler.

«Partimizde güvenilir, akıllı ve yorulmak nedir bilmeyen kadınlar olduğu doğru. Sovyetler'de, Yürütme kurullarında, Halk Komiserliklerinde ve her tür halk hizmetinde önemli görevler yüklendiler. Bir çoğu ya Parti'de, ya işçi ve köylülerin içinde, ya da Kızılordu'da gece gündüz demeden çalışıyor. Bunun değeri büyük bizler için. Tüm dünya kadınları için önemli, çünkü kadınların neler yapabileceğini, çalışmaları ile topluma sağladıkları değerleri gösteriyor. İlk proletarya diktatörlüğü gerçekten kadınların her bakımdan toplumsal eşitliği için öncülük ediyor. Kadın hakları üstüne yüzlerce cilt kitabın yıkamayacağı ön yargıları yıkıyor. Ne var ki, tüm bunlara karşın bir uluslararası kadın hareketi yok, oysa olması gerekli. Başlatmak için girişimde bulunmalıyız. Böyle bir hareket olmazsa, Enternasyonalimizin ve ona bağlı Parti'lerin eylemleri eksik kalır, hiç bir zaman da tamamlanamaz. Oysa devrimci eylemlerimizin bütünüyle gerçekleştirilmesi gereklidir. Anlat bakalım dışarda komünist hareket nasıl gelişiyor?»

Dilimin döndüğü kadar komintern partileri arasındaki bağların hâlâ çok gevşek ve düzensiz olduğu ortamı anlattım...

Almanya'nın içinde bulunduğu durumu doğal olarak daha ayrıntılı açıkladım .Rosa Luxemburg'un kadınların daha büyük ölçüde devrimci mücadeleye katrimasına verdiği önemi Lenin'e anlattım. Komünist Partisi kurulduğu zaman bir kadın gazetesi çıkarılmasında ısrar etmişti. Leo Jogiches'le son karşılaşmamızda —öldürülmezden 36 saat önceydi— Parti'nin eylem plânını tartışmıştık. Çeşitli görevler vermişti bana; bunların arasında emekçi kadınlar içinde örgütlenmeye ilişkin bir plân da vardı. Parti son illegal toplantısında bu konuya yer verdi. Savaştan önce ve savaş sırasında ön saflara çıkan tecrübeli ve yetkin kadın ajitatörler ve liderlerin hemen hepsi, sosyal demokrasinin çeşitli saflarında kalmışlardı ve militan kadın işçileri etkileri altında tutuyorlardı hâlâ. Buna karşın şimdiden Parti'nin her eylemine ve mücadelesine katılan enerjik ve kendini davaya adamış kadınlardan bir çekirdek oluşmuştu. Parti de emekçi kadınlar arasında çalışmalar örgütlüyordu. Elbette bütün bunlar bir başlangıçtı henüz, ama iyi bir başlangıçtı.

«Fena sayılmaz, hiç fena sayılmaz,» dedi Lenin. «İllegal ve yarı legal dönemlerde komünist kadınların gösterdiği enerji, bağlılık, gayret, yiğitlik ve zekâ işimizin geleceği için çok umut vericidir. Parti'nin gelişmesi ve kitleleri kazanarak eyleme yöneltmesi açısından çok önemli bu. Bu sorunun esaslarını tüm yoldaşların kavramasını sağlayarak onları eğitmeğe ne dersin, bu konuda siz nasıl bir gelişme gösterdiniz? Kitleler içinde çalışmanın başlıca önemi burdadır: Kitlelere ilettiğimiz fikirleri kitlelerin benimsemesi ve onlardan esinlenmesi. Kim söylemiş hatırlamıyorum ama, «Büyük işler başarmak için esin gerekli» sözü çok doğru. Bizim ve tüm dünyanın emekçi halkının önünde gerçekten çok büyük işler var.

«Kadınlar arasında komünist eylem tezlerini sen geliştireceksin...»

«Bu tezler kadınların gerçek özgürlüğünün komünizmden başka yoldan olmayacağını vurgulamalıdır. Kadının insanî ve sosyal durumu ile üretim araçlarının özel mülkiyeti arasındaki kopmaz ilişkiye ağırlık vermelisin. Böylece 'kadının özgürlüğü' ile ilgili burjuva hareketine karşı sağlam ve sarsılmaz bir sınır çekilmiş olacak. Aynı zamanda kadın sorununu toplumsal bir sorun, işçi sınıfı sorununun bir parçası olarak değerlendirmemize ve onu proletaryanın sınıf mücadelesine ve devrime sıkısıkıya bağlamamıza temel hazırlayacak komünist kadın hareketi bir kitle hareketi olmalı, genel kitle hare-

ketinin bir parçası.. Ve bu sadece proletaryanın değil, kapitalizmin ya da egemen sınıfın tüm kurbanlarının, tüm ezilenlerin ve sömürülenlerin hareketi olmalı. Burada da kadın hareketinin, proletaryanın sınıf mücadelesi ve onun tarihsel misyonu olan komünist toplumu yaratmadaki önemi gözden kaçırılmamalıdır. Partimizde, kominternde filizlenen devrimci kadın hareketi haklı bir onur veriyor bize. Ama bu yeterli sayılmaz; kentlerde ve köylerde çalışan milyonlarca kadını, özellikle komünist toplumun kurulması için, davamıza kazanmalıyız. Kadınlar olmaksızın gerçek bir kitle hareketi olamaz.

«Örgütlenmeye ilişkin fikirler ideolojik kavramlarımızdan kaynaklanmaktadır. Komünist kadınlar için ayrı örgütler istemiyoruz! Komünist bir kadın komünist bir erkek gibi Parti'ye üye olur. Görevleri ve hakları aynıdır. Bu konuda farklı bir görüşe yer verilemez. Ne var ki, gerçekleri görmezlikten gelemeyiz. Parti'nin, özel amacı geniş kadın kitlelerine hitap etmek, onları Parti'ye yaklaştırarak etki alanına sokmak olan çalışma ekipleri, komisyonlar, komiteler, bölümler türünde organları olmalıdır. Bu büyük kadın kitlesinin siyasete karşı ilgisizliği, anti-sosyal ve çekingen psikolojisi, faaliyetlerinin dar çemberi ve bütünüyle yaşam biçimleri inkâr edilemeyecek gerçeklerdir. Bunu görmezlikten gelmek aptallık olur, tamamen aptallık. Aralarında çalışacak ekiplerimiz olmalı, özel ajitasyon ve örgütlenme yöntemleri geliştirmeliyiz. Bu burjuva 'feminizm'i değil, pratik devrimci politikadır.

Lenin'e ileri sürdüğü savların bana cesaret verdiğini söyledim. Yoldaşların çoğu, hattâ en olumluları bile, kadınlar arasında plânlı çalışma için özel ekiplerin kurulmasına şiddetle karşı çıkıyorlardı. Bu tavrı dillere düşmüş 'kadınların özgürlüğü' hareketine, sosyal-demokrat geleneklere dönüş olarak kınadılar. Komünist Partiler kadınlara eşitlik tanıdığına göre, genel olarak emekçiler arasında ayırım gözetmeden çalışılması gerektiğini savundular. Kadınlara da, erkeklere de yaklaşım aynı olmalıydı. Lenin'in işaret ettiği ortamı dikkate alarak ajitasyon ve örgütlenmeye ilişkin girişimler, bu görüşün savunucuları tarafından temel ilkelerin reddi ve oportünizm olarak teşhir ediliyordu.

Lenin, «Bu yeni bir şey değil,» dedi. «Kesin de değil. Seni yanıltmasın. Neden hiç bir Parti'de —Sovyet Rusya'da bile— erkek üye kadar kadın üye yok? Sendikalardaki kadın sayısı neden o kadar az? Bu gerçekler insanı biraz düşündürmüyor mu?»

«Kadın kitlesi arasında özel ekiplerin çalışmasının gerekliliğini reddedenler sevgili Komünist İşçiler Partisi'nden son derece prensip

sahibi ve radikal tavırlı bazı dostlarımız. Onlara göre tek tip bir örgütün varlığından başkası düşünülemez — o da işçi sendikası. Bilirim bunları. Kimi devrimci düşünceye sahip ama, kafası karışık adamlar, yeterince kavrayamadıkları, önemsenmesi gereken aşikâr gerçekleri zihinleri almadığı zaman böyle ilkelere sığınırlar. «Arı ilkeler»in bu bekçilerinden devrimci politikamızın tarihsel gereksinmelerine ayak uydurmaları nasıl beklenir?

«Milyonlarca kadını davamıza kazanmadan proletarya diktatörlüğünü gerçekleştiremeyiz. Onlar olmadan komünizm kurulamaz. Bunun yolunu bulmak için araştırmak ve incelemek gerekli.»

«Bu nedenle kadınların yararına taleplerde bulunmamız son derece yerinde bir tavırdır...»

«...Proletarya dkitatörlüğünün onlara neler kazandıracağını hepsi bilmeli: Yasal bakımdan olsun, uygulamada olsun erkeklerle, aile içinde, devlette ve toplumda tam anlamıyla eşitlik ve burjuvazinin egemenliğini yıkma.»

Kendimi tutamayarak «Sovyet Rusya bize bunu kanıtlayan en büyük örnek,» dedim.

Lenin devam etti:

«Kadınlar hakkındaki taleplerimize Sovyet Rusya yeni bir anlayış getiriyor. Proletarya diktatörlüğünde onlar artık burjuvazi ile proletarya arasında bir çekişme unsuru değil. Bir kez davaya kazanılınca yeni toplumun temel taşları haline geliyorlar. Proletarya egemenliğinin getirdiği kesin sonuçlar, sınırın öte yakasındaki kadınlar için çok öğretici. Proletaryanın devrimci sınıf mücadelesine kadın kitlelerinin desteğini sağlamak için buradaki durumlarıyla, oradaki durumları arasındaki fark bütün açıklığıyla sergilenerek gösterilmelidir. Kadın kitlelerinin sağlam bir örgütsel temel ve iyice anlaşılmış ilkelere oturtularak yürütülmesi komünist partiler için hayatî bir önem taşımaktadır.»

Sovyet Rusya'da bugünkü duruma ilişkin sorumu Lenin şöyle yanıtladı:

«Proletarya diktatörlüğü hükümeti —sendikalar ve Komünist Partisi'yle birlikte— kadın ve erkeklerin tutucu görüşlerini yıkarak, eski, komünist olmayan psikolojiyi kökünden sökmeye çalışmaktadır. Erkek ve kadınların yasalar karşısında tamamen eşit olduğunu söylemeye gerek yok. Her alanda bu eşitliği hayata geçirmek için samimi bir istek görülüyor. Kadınlar iktisat, yönetim, hukuk ve hükümette görev alıyorlar. Tüm eğitim ve öğrenim kurumları profesyonel ve

toplumsal gelişmelerini sağlamak için onlara açık. Mahalle mutfakları ve halk lokantaları, çamaşırhaneler, onarım işlikleri, kreşler, çocuk yuvaları ve çeşitli eğitim kurumları örgütlüyoruz. Kısaca ev işlerini ve eğitimi ailelerin yükümlülüğü olmaktan çıkarak, programımızın gereklerine uygun biçimde topluma maletmek için içtenlikli bir çaba gösteriyoruz. Böylelikle kadın eskiden olduğu gibi eve tutsak olmaktan ve kocasına bağımlılıktan kurtarılıyor. Tüm yeteneklerini ve eylemlerini toplum içinde kullanma olanağına kavuşuyor. Dünyanın en ilerici kadın iş yasası bizimki ve örgütlü emeğin yetkili temsilcileri tarafından uygulanıyor. Doğum evleri, ana-çocuk evleri, analara sağlık merkezleri kuruyor, bebek ve çocuk bakımı dersleri, ana-çocuk sağlığına ilişkin sergiler düzenliyoruz. İşsiz ve muhtaç kadınlara olanak sağlamak için elimizden gelen herşeyi yapıyoruz.

«Çalışan kadının gereksinmeleri göz önüne alındığında bütün bu yapılanların henüz çok yetersiz ve onlara gerçek özgürlük sağlamaktan çok uzak olduğunun farkındayız. Ne var ki, kapitalist çarlık Rusyası'ndaki durumdan da fersah fersah ilerdeyiz. Üstelik kapitalizmin hâlâ tam egemenliğini sürdürdüğü ülkelerle karşılaştırıldığında aradaki fark çok açık biçimde görülüyor. Doğru yönde olumlu bir başlangıç bu ve tüm gücümüzü kullanarak sürekli geliştirmeye çalışacağız. Gönlünüz rahat olsun, çünkü her geçen günle, milyonlarca kadının desteği olmadan ilerleme olmayacağı daha açık ortaya çıkıyor. Köylülerin nüfusun % 80'ini oluşturduğu bir ülkede bunun ne anlama geldiğini düşün. Küçük köylünün tarım emekçiliği her kadının kendi evinin işini görmesi, dolayısıyla kadının köleliği demek. Eğer işçi sınıfınız (Alman işçi sınıfı - ç.n.) nihayet iktidarı ele geçirmek, devrimi gerçekleştirmek için tarihsel koşulların olgunlaştığını kavrarsa, bu konuda bizden çok daha elverişli koşullarda olacaksınız. Büyük güçlüklere karşın umutsuzluğa düşmüyoruz. Güçlükler arttıkça gücümüz de artıyor. Pratik gereksinmeler bizleri kadın kitlelerine yeni özgürlük yolları açmaya zorlayacaktır. Sovyet devletiyle elele yoldaşça dayanışma derken, devrimci coşkuları ucuz sirke gibi uçan reformistlerin vaaz ettiği burjuva anlamda bir dayanışmadan değil, komünist dayanışmadan söz ediyorum. Kollektif eylem içinde serpilip gelişen kişisel inisyatif yoldaşça dayanışmayla birlikte yürümeli. Proletarya diktatörlüğünde kadınların özgürlüğü komünizmin gerçekleşmesiyle kırsal kesimde de yeni boyutlar kazanacak. Endüstrimizin ve tarımımızın elektrifikasyonu sonucu bu konuda da büyük gelişmeler olacağına inanıyorum. Muazzam bir proje bu! Önündeki engeller çok büyük, canavar gibi kocaman. Kitlelerde saklı potansiyeli engelleri aşabilecek biçimde yönlendirmeliyiz. Milyonlarca kadın katılmalı bu eyleme.

Onbeş gün sonra kadın hareketi konusunda Lenin'le bir görüşme daha yaptım. Lenin görmeye geldi beni. Hemen her zaman olduğu gibi beklenmedik bir ziyaretti bu. Başarıya ulaşmış devrimin önderinin yüklendiği dağ gibi işler arasına sıkıştırılmış bir konukluk. Lenin, çok yorgun ve kaygılı görünüyordu. Vrangel daha ezilmemişti ve büyük kentlere yiyecek sağlama sorunu amansız bir dev gibi Sovyet hükümetinin karşısına dikilmişti.

Lenin, tez çalışmalarının nasıl gittiğini sordu. Ona o sırada Moskova'da ileri gelen komünist kadınların katıldığı ve görüşlerini belirttiği büyük bir kurulun toplantı halinde olduğunu söyledim. Tezler hazırdı ve bundan sonra daha küçük bir komitede tartışılacaktı. Lenin bu sorunun Üçüncü Dünya Kongresi(*)'nde tüm boyutları ile incelenmesini sağlamak için çaba göstermemizi öğütledi. Sadece bu tutum bile çok sayıda yoldaşın ön yargısını yoketmeye yetecekti. Komünist kadınlar olanca çabalarıyla şimdiden duruma egemen olmalıydılar.

Lenin tüm ateşiyle, «Bir sürü geveze saksağan gibi cıvıldaşıp durmayın, savaşçılar gibi tok sesle ve açık konuşun,» dedi. «Kongreler romanlarda yazıldığı gibi kadınların cazibelerini sergiledikleri salonlar değildir. Kongre devrimci eylemde gereksindiğimiz bilgiyi edinmek için mücadele verdiğimiz bir savaş alanıdır. Dövüşebildiğinizi gösterin. Elbette en önce düşmanlara karşı, ama gerekirse Parti içinde de. Çünkü büyük kadın kitlelerinin durumu tehlikede. Bizim Parti bu kitlelerin kazanılmasını sağlayacak her önlemi ve öneriyi desteklemeye hazır. Eğer kadınlar bizim yanımızda olmazlarsa, karşı-devrimciler onları bize karşı kullanmayı başarabilirler. Bunu aklımızdan hiç çıkarmamalıyız.»

Lenin'in fikrini paylaşarak, «Stralsund'un dediği gibi, kadınlar gökyüzüne zincirle bağlı olsalar bile onları bizim tarafa kazanmalıyız,» dedim. «Burada devrimin merkezinde, arı kovanı gibi canlı yaşamını, hızla atan güçlü nabzını yakından duyarken, emekçi kadınlar için büyük ve ortak bir uluslararası eylem plânı tasarladım. Senin Partili olmayan kadınlardan oluşan büyük toplantıların ve kongrelerin bu uyarıyı verdi bana. Bunları ulusal olmaktan çıkararak uluslararası toplantılara dönüştürmeliyiz. Dünya savaşının ve doğurduğu sonuçların çeşitli sınıflardan ve toplum kesimlerinden kadınların büyük bir kısmını çok derinden sarstığı bir gerçek. Hepsi tepki du-

(*) Komünist Enternasyonal'in 8 Temmuz 1921'deki oturumunda Clara Zetkin komünist kadın hareketi hakkında bir rapor sundu. 1) Komünist partilerin kadınlar arasında çalışma biçimleri ve yöntemleri, 2) Kadınlar arasında komünist eylem biçimleri ve yöntemlerine ilişkin kararlar alındı

yuyor; hepsi hareket halinde. Yaşamın amacını aramak ve geçimlerini sağlamak kaygısının tedirginliği, pek çoğunun hiç tahmin etmediği, yalnız geçmişte küçük bir azınlığın kavrayabildiği sorunlarla onları yüzyüze getiriyor. Burjuva toplumu sorularına tatmin edici cevaplar verememekte. Bunu ancak, komünizm başarabilir. Kapitalist ülkelerdeki büyük kadın kitlelerinin bilinçlerini uyandırmaya çalışmalı, bu amaçla Parti dışında uluslararası bir kadın kongresi düzenlemeliyiz.»

Lenin hemen cevap vermedi. Ağzını büzüp alt dudağını hafifçe sarkıtarak düşünceye daldı.

Sonunda, «Evet, yapmalıyız bunu,» dedi. «Plân güzel. Ama güzel bir plân, hattâ en mükemmel bir plân bile iyi uygulanmazsa değerini yitirir. Nasıl uygulanacağını düşündün mü hiç? Bu konudaki fikrin nedir?»

Düşüncelerimi Lenin'e ayrıntısıyla açıkladım...

Açıklamada bulunurken, Lenin, çoğu kez başını sallayarak onaylıyordu. Arada bazı görüşlerini belirtti.

«Bana öyle geliyor ki Clara, sen bu konuyu gerek politik bakımdan, gerekse örgütleyiş açısından adamakıllı düşünmüşsün,» dedi. «Ben de böyle bir kongrenin içinde bulunduğumuz durumda çok yararlı olacağına inanıyorum. Bize büyük kadın kitlelerini, özellikle çeşitli iş ve meslek kollarındaki sanayi işçisi kadınları, ev işlerinde çalışanları, öğretmenleri ve diğer profesyonel mesleklerdeki kadınları kazanma olanağı verecektir. Bu fevkalâde birşey olur. Büyük ekonomik mücadeleleri ve siyasal grevleri düşün! Bu sınıf bilincine sahip kadın kitleleri devrimci proletaryaya ne büyük bir destek olacak öyle zamanlarda. Onları bizim tarafa kazanırsak ve yanımızda tutabilirsek, büyük, çok büyük olacak kazancımız. Ama şu birkaç soruya ne cevap vereceksin bakalım? Egemen çevreler büyük olasılıkla bu kongre fikrine şiddetle karşı çıkacaklar ve engellemeye çalışacaklardır. Ne var ki, kaba kuvvetle engellemeye cesaret edemezler. Ne yaparlarsa yapsınlar sizi yıldıramazlar. Ama kurullarda ve kongrede bu burjuva ve reformist delegelerin sayısal üstünlüğünden ve deneyimlerinin hiç kuşkusuz daha fazla olmasından, komünist kadınların tedirginlik duyacağından da korkmuyor musun? Dahası var —hem de çok önemli— komünist yoldaşlarımızın Marksist eğitimine gerçekten güveniyor musun? Onların içinden savaştan alnı açık çıkacak bir hücum birliği kurulabilir mi?»

Lenin'e egemen güçlerin kongreye karşı demir yumruk kullanacaklarını sanmadığımı söyledim. «Entrika ve kaba kuvvet kongrenin

ve bizlerin yararına sonuç verir. Biz komünistler, komünist olmayan unsurların sayısal üstünlüğüne ve tecrübesine karşın, tarihsel maddeciliğin toplumsal sorunları inceleme ve aydınlatmadaki bilimsel üstünlüğü, bu sorunların çözümlenmesi için ısrarlı taleplerimiz ve son olarak —ama en önemlisi— Rusya'daki proletarya devriminin zaferi ve devrimin kadınları özgürlüğe kavuşturma yolundaki başarılarından yararlanarak üstünlük sağlayacağız. Bazı yoldaşlarımızın eğitim eksikliği, tecrübesizliği ve güçsüzlüğü plânlı bir hazırlık ve ekip çalışması ile giderilebilir. Bu konuda Rus kadın yoldaşlardan çok şey bekliyorum. Onlar birliğimizin çelikten özünü oluşturacaklar. Onlar yanımda olduktan sonra kongre mücadelelerinden çok daha tehlikeli çatışmalara serin kanlılıkla göğüs gerebilirim. Üstelik diğer unsurlar oy çokluğu sağlasalar bile, mücadele etmiş olmamız komünizmi ön safa çıkaracak ve etkin bir propaganda sağlayacaktır. Bu da ilerdeki çalışmalarımız için bize yeni ipuçları verir.»

Lenin içten bir kahkaha attı. «Rus devrimci kadınlarına karşı eski coşkun dinmemiş. Gerçekten de ilk aşk kolay unutulmaz. Sanırım haklısın. Zorlu bir mücadeleden sonra yenilgi bile başarı sayılır; emekçi kadınlar arasında gelecekteki kazanımlara zemin hazırlar. Tüm boyutlarıyla düşünülecek olursa, göze alınmaya değer bir risk olacak. Tam bir başarısızlığa uğraması olanaksız. Ama tabii ben zafer umudundayım; sana yürekten başarılar dilerim. Bu girişim gücümüzü büyük ölçüde arttıracak, savaş alanımızı genişletecek ve güçlendirecek, bizim saflara canlılık ve hareket getirecek. Bunlar her zaman için yararlı sonuçlar. Ayrıca kongre burjuvazinin ve reformist dostlarının kampındaki tedirginliği, güvensizliği, çelişkileri ve çatışmaları kışkırtacak. Eğer işler yolunda giderse, kimlerin 'devrim sırtlanları' ile birarada, onların önderliğinde oturup tartışacağını düşünüyorum da... Scheidemann, Pitmann ve Legien'in rehberliğinde cesur ve disiplinli sosyal-demokrat kadınlar, Papa tarafından kutsanmış ya da kendini Luther'e adamış dindar Hristiyan kadınlar, milletvekillerinin kızları, yeni göreve atanmış devlet büyüklerinin eşleri, zarif İngiliz pasifistleri ve ateşli Fransız oy hakkı savunucuları. Kongre burjuva dünyasının kokuşmuşluğunu nasıl da bir keşmekeş içinde sergileyecek! Umutsuz koşullarının gerçek görüntüsü! Kongre bölünmeleri arttıracak, böylelikle karşı-devrimci güçlerin zayıflamasına yol açacaktır. Düşman saflarındaki zayıflama bizim gücümüzün artması demektir. Ben kongrenin yapılmasından yanayım. Bizden güçlü destek göreceksiniz. İşe başlayın, şansınız açık olsun...»

Hazırlık çalışmalarına büyük umutlarla başladım. Ne var ki, Sovyet Rusya'nın dışında en büyük komünist kadın hareketinin önder-

leri olan Alman ve Bulgar yoldaşların tepkisiyle kongre suya düştü. Böyle bir toplantının yapılmasına kesinlikle karşıydılar.

Lenin'e bu haberi verdiğim zaman, «Yazık,» dedi. «Çok yazık! Bu yoldaşlar kadın kitlelerine yeni ve daha güzel umutlar verecek, onları devrimci proletaryanın mücadelesine çekecek mükemmel bir fırsatı kaçırdılar. Yakın gelecekte böyle yararlı bir fırsatın yeniden ele geçeceğini kim bilebilir. Demir tavında dövülmeli. Görev bıraktığımız yerde duruyor. Kapitalizmin müthiş bir yokluğa terkettiği kadın kitlelerine ulaşmanın yolunu bulmalısın. Ne pahasına olursa olsun bu yolu aramalısın. Bu zorunlu görevden kurtuluş yok. Komünizmin önderliğinde kitlelerin örgütlü mücadelesi olmazsa, kapitalizmi yenmek ve komünizmi kurmak olanaksızdır.»

Clara Zetkin
(Kadın sorunu ile ilgili söyleşiler)

Türkiye'de ilk hareketleri oluşturan birlik ve birikimlerden :

Mürettibini Osmani Cemiyeti ve Bugün(*) Gazetesi

Derleyen : Serigrafçı Hasan Usta

İstanbul'da çalışan mürettipler, **«Mürettibini Osmani Cemiyeti»** adlı kendi meslek birliğini kurarak, daha sonraları organ olarak da BUGÜN gazetesini çıkarmışlardı. İlk sayı 18 Temmuz 1338 (1922) tarihinde yayınlanmıştır.

Gazete, Anadolu'da «amele hayatının» gelişmesinden bahsediyor ve şöyle diyordu: **«Anadolu'da işçi hayatı günden güne inkişaf etmekte ve hükümetin müzaheretiyle yer yer amele teşkilâtları vücuda gelmektedir.»**

Anadolu işçilerinin varlığını gösteren bilhassa (1 Mayıs Bayramı) olmuştur. 1 Mayıs Bayramı, İstanbul'da çok cansız tezahüratla geçerken, Anadolu'da büyük şenliklerle kutlanmıştır. O gün, Anadolu işçisi, bütün dünya işçileriyle hissen ve ruhen başbaşa kalmış, bütün kalpler bir çarpmış, bütün ruhlar bir duymuştur».

Gazete, **«HEP BİR ARAYA»** başlıklı yazısında şunları yazıyordu: **«İstanbul, sefalet ve sefahatin, bu bir birine zıt iki kuvvetin çar-**

(*) BUGÜN «Mürettibini Osmani Cemiyeti'nin naşiri efkârıdır. Şimdilik ayda bir neşrolunur. Fenni İçtima-i, İktisadî Musavver gazetedir. İşçilik ve amele hayatına dair asara sahifelerimiz açıktır».

pıştığı yerdir. Burada, bir taraftan insanlar açlıktan kıvranır, çeşit çeşit ıztırabın alev ve ateşleri içinde erirken; diğer taraftan kara ve çılgın bir sefahat, —ezen, yıkan, yalayan— bir sel gibi akar, durur.

Bu şehirde meydana vurulacak bin bir dert, bin bir açlık vardır.

Burada, yoksulluk baş döndürür, burada sefahat vicdanları eritir. İstanbul'un büyük bir kısmı aç, çıplak ve yoksulların sergisidir. Bu açlar, çıplaklar ve yoksullar sergisinin içinde işçiler de vardır.

Özellikle işçiler için, emeğin değerinden habersiz olan burası, İstanbul bir mezar olmuş, hürriyet kalmamış, teneffüs kalmamış, hayat kalmamış gibidir.

Soluk almayı, yaşamayı, hürriyeti, bütün bunları vait eden yalnız bir şey kalmıştır: «MÜCADELE» umudu!

(SANSÜR).........

Ne yapmak gerek? Hep bir araya gelmek ve mücadele etmek. Bu sorunun cevabı başka hiçbir suretle verilemez. Mücadele ve birliktir ki, yoksulluğu da, acıyı da yok edecek; açlara ekmek, mazlumlara hürriyet verecektir. (SANSÜR).........

İki üç yıldan beri, İstanbul'da da, sırf iş ve kapital savaşının, —daha doğru bir deyimle— yoksulluk ve lüksün muhassalası olarak, yer yer işçi örgütleri vücut bulmaya başladı.

Bu örgütler henüz cansız birer rüseym halindedir. Teşkilâtı canlandırabilmek, Avrupa'daki organizasyon kesimine yükseltebilmek için, uzun uzun çalışmak ister.

Bu böyle olmakla beraber, işçi örgütünün, pek yakın bir zaman sonra, İstanbul'da da, pek büyük bir geleceğe ve yükselmeğe kavuşması kuvvetle ümit olunabilir. Bizde işçi birliği yolunda kopan akımlar, özellikle 1914 - 18 Cihan Savaşı'ndan sonra, canlanmağa, kuvvet bulmağa başlamıştır. Cihan Savaşı'ndan önce, İstanbul'da işçi hayatiyle ilgilenmek, işçi birliği etrafında çalışmak üzere bir iki cemiyet kurulmuş, fakat, bunlar ölü bir halde kalmaktan başka bir işe yaramamışlardır. Yüksek sosyalistik fikirlere ait içtihatlar da, ferdî bir mahiyeti haiz olmaktan kurtulamamışlardır.

Cihan Savaşı'ndan sonra, çevresinde büyük bir işçi yığını toplayarak doğan kuvvetlerden birincisini TÜRKİYE SOSYALİST FIRKASI teşkil eder.

Bu parti, ilk defa olarak, işçiler birliğinin kuvvetli bir propagandacısı şeklinde meydana çıkıvermiş, ıztırap çeken ruhların karanlıklarına sinen ümit ve imanı tazelemiş, nurlandırmıştır. İstanbul'un sefaleti de, başlangıçta bu partiye, zaman ile birlikte, yardım etti. Ma-

demki, İstanbul'un yarısından fazlasını ömürlerini efendilerine hizmetle sürdürmeyi başarabilen fikir işçisi, bilek işçisi yani tümüyle yoksul muhtaçlar zümresi teşkil ediyordu; Partinin kuvvetlenmemesine, büyümemesine hiçbir sebep yoktu.

Çünkü, sefalet artık herkesi yıkmış, kavurmuştu. Herkes, zalimlerle mücadele etmek, hakkını istemek, «PROLETARYA» adaleti kurmak için bir birlik kapısı arıyordu. İşte, bu yığının ortaya atılmasıyla, bütün işçiler, o birlik kapısının önünde, birlik kubbesinin altında toplandılar.

Birdenbire, İstanbul'un içine mazlumların ahını oğuldayan bir inilti yayıldı.

İşte nasırlanan eller, hareketten uyuşan bilekler taze bir hayat buldu.

Fakat; ne yazık ki, Sosyalist Fırkası, bazı sebeplerin tesirinde kalarak, tedricen kuvvetini kaybetti. Nihayet yıkıldı. Şüphe yok ki, bu yıkılış biz işçileri çok müteessir etti.

Fakat, TÜRKİYE SOSYALİST FIRKASI ile beraber ve ondan sonra kurulan «MÜSTAKİL SOSYALİST» fırkası vesaire gibi, çevresinde binlerce işçi toplanan daha bir iki faaliyet merkezi vardır. (SANSÜR).........

Her işçi de, bu merhamet ve adaleti alabilmek için o kubbelerin çevresinde, büyük bir itidal ile toplanmağa başlamıştır. Bugün işin başındakilere bu işçi birliğini iyi idare etmek, herhangi bir işçiye de, kendisine, hürriyet, refah ve adalet sağlayan bir partiye, bir işçi birliğine koşmak, işçi arkadaşlarının arasına katılmak gerektir.

Eğer, bu memleketin yoksul, mustarip insanları doya doya bol bol hürriyet havası teneffüs etmek ve Hak'kın varlığı içinde yaşamak, kuvvetlenmek istiyorsa, «BİRLİK» kelimesindeki kudrete iman etmeli ve bütün işçilerle beraber olmalıdırlar. «KUVVET İTTİHATTAN DOĞAR».

Beşeriyetin, insanlığın sefaletine son verebilmek için, muazzam bir kuvvet haline gelen «PROLETARYA»nın bir gün ayni fikirde birleşerek, vifak (barış) ve ittihat ile değil yalnız İstanbul'un, bütün kürrenin sefaletine, bütün yeryüzünün yoksulluğuna, bütün insanların ıstırabına nihayet verebileceğine emin olmak lâzımdır.

«SOSYALİST» imzasını taşıyan yukarıki yazıdan başka, aynı sayıda, başlığı ve son paragrafı sansür edilmiş bir yazı daha var ki, bu meslek birliğinin sosyalist tandansını belirtmek bakımından dikkati çekici mahiyettedir.

«Kürrenin üzerinde halâ «efendiler» ve «esirler» var. Bu sefil toprağın üstüne doğan insan halâ ya efendidir, ya köle. İki bin senedir tarih hep aynı şeyi sayıklıyor:

«Hür insan, esir insan, bahtiyar insan!»

Bir zamanlar ki, insanlık daha saftı, daha mertti, daha namuslu ve daha az sahte idi... Vatanda «hemşehri ve esir, yani vatandaş ve köle var!» derlerdi. Başka insan tanımazlardı. O zamanlar ki, birtakım insanlar bir hemşehrinin, bir vatandaşın köpekleriydi; ayaklarının dibinde gezer, beyaz vücutlu ve etlerine kokular sürünmüş vatandaşı omuzlarında taşırlar; demir zincirler, kamçılar altında inleyerek değirmen taşları çevirirler. Bir gün, kafa tasları, vatandaşlarının attığı bir altın şamdanla parçalanıp ölürlerdi. O zamanlar, köle efendinin safa ve keyfini, demir ve taşın altında burkulan bazusu ve kızgın güneşte etinden fışkıran terle öderdi.

Kim diyor ki, bugünkü efendi, bir Romalıdan daha zalim ve kaba, ve bugünkü köle, Romalının kölesinden daha mihnetkeş değildir.

Aynı bazu, damarları şişen aynı bilek, bugün de aynı değirmen taşını çeviriyor.

Ve yine kadim beldelerdeki gibi, bütün şehirlerde aynı mihnet, aynı ıstırap, aynı zahmetkeşliğin iniltisi var. Romalının hortlamış kölesinden başka bir şey değildir. Aradaki fark, bugünkü kölelerin önünde taş değirmen yok, demir ve makina var. Vücudundan fışkıran teri soğutmak için, yanı başına duru kaynak suyundan bir testi bırakmamışlardır, bir şişe absent ve rakı koymuşlardır. İşçi, yağdan kararmış ve ateşten kavrulmuş alnını dinlenmek için kaldırdığı zaman, bağrındaki kahır ve minneti absent veya rakı ile uyuşturacak. Ve akşam karanlığında evine döndüğü zaman, kendini karşılayan gözyaşlarını artık görmeyecek kadar, etrafında ışıklar ve fenerler birbirine karışacak...»

O devirde işçiler, halâ, haftada bir gün tatil hakkı için savaşıyordu. «Efendiler, yalnız bir gün!» başlıklı bir yazı bu savaşı canlandırmaktadır. Bu yazı Emin Lami'nin imzasını taşıyordu:

«Yalnız bu memleketin değil, bütün yeryüzünün efendilerinde ne garip bir zihniyet vardır. Her efendi ister ki, yanında çalıştırdığı adam bütün varlığını kendi uğrunda kendi çıkarı yolunda heba etsin, her arzusunu yerine getirmeğe çalışan bir köle olsun. Fakat, bu efendiler, ne kadar yanlış düşünüyorlar ve ne kadar büyük hatalara düşüyorlar.

Gerçekten, otuz kırk yıl öncesine kadar, yeryüzünün hakimi olan

efendiler, her istediklerini kölelerine tatbik ettiler. Zavallı köleler, kürek mahkûmları gibi geceli - gündüzlü efendilerinin kesesini şişirmek, midelerini doldurmak için çalıştırıldılar.

Fakat, bugün artık, o esir hakkına sahip, hukukuna sahip olmak için isyan etmiş kölelerle, efendiler arasında gerçek bir cidal (mücadele) açılmıştır. Artık işçi yalnız işçidir, esir ve köle yoktur.

Bütün dünyanın işçileri elele vermiş, kendilerinin de bizzat milletlerin mukadderatında devletlerin icraatında müessir olduğunu her efendiye tasdik ettirmeğe azmetmişlerdir.

İşçi yahut köle diyor ki:

— Efendiler, biz de sizin gibi insanız. Bizim de sizin gibi hayat ve hürriyete hakkımız vardır. Hayat ve hürriyeti bize de verin! Biz de yaşayacağız, biz de hürriyet havası teneffüs edeceğiz. Artık, Roma'nın, köleliği ve efendiliği tarihte kaldı. Bugün yalnız insanlık ve eşitlik var. Ben de senin gibiyim, sen de benim gibisin. Bana hayat ver, hürriyet ver! İşte, elli altmış yıldanberi bu mücadele tohumunun gerçekleşmesi için çalışan işçi sınıfı, artık yavaş yavaş, her yerde emeğinin meyvesini toplamağa, görmeğe başlıyor.

Hemen hemen denilebilir ki, Avrupa'da ve Amerika'da, bu mücadele, gayesine doğru sağlam ve mutluluk verici adımlar atmağa başlamış, hatta doğunun en güçlü bir köşesinde bütün varlığıyla tulu etmiş ve tecelli eylemiştir.

Eminiz ki, nihayet bir gün, bütün yeryüzünde de, yalnız bu gayenin tuluuna ait uğultular kulaklarımızı dolduracak, gönlümüzü ferahlandıracaktır. Bununla beraber, biz daha bir müddet için memleketimizle Avrupa'yı ve diğer kapitalist memleketleri mukayese etmiyeceğiz. Çünkü, böyle bir mukayese, sosyal durumumuza göre, hem anlamsız, hem de boş ve gülünç olur. Fakat, apaçık olan bir gerçek var ki, o da Türkiye'de efendilerin bütün manasiyle işçiler üzerindeki hakimiyet sevdası ve egemenlik politikasıdır.

İşçisine karşı «demokratik» ve hatta biraz «sosyalist»ce davranmaları gereken gazete sahiplerinden tutunuz da, herhangi bir (patron)a, bir kapitaliste kadar, herkes işçiler için köleliği kabul etmişler; ve bu fikirden vazgeçmemeğe katiyyen karar vermişlerdir. Bu memlekette, el'an kölelik ve efendilik bir orta çağ kafasiyle sürüp gidiyor.

Türkiye'yi «köyü köpeksiz, çobanı değneksiz» bulan bu efendiler, bilmeyiz, fikirlerinde daha ne zamana kadar devam edip gidecekler?

Herhalde, Türkiye'de işçi hayatı inkişaf edeliden beri, az çok büyük işçi yığınları efendilere, hak ve hürriyetin anlamını öğretmeğe, tanıtmağa başladılar sanıyoruz. Hattâ büyük bir memnuniyetle kayt ve ilâve edebiliriz ki, birliğin daha ilk anında, işçi hayatı için önemli başarılar elde edildi.

Fakat, alçaklığın örneği denilmeye seza, daha öyle patronlar, daha öyle efendiler vardır ki, bunlar işçisinin en asgarî bir talebini bile kabul etmemiştir. Bu yazımızda yalnız bunlardan söz açacağız. Bu efendilerde öyle kara bir zihniyet, öyle bir hırs ve tamah var ki, yukarıda münasebet düşünerek zikrettiğimiz Roma ve Orta Çağda buyruklarını yürütenleri, o efendiler, zulûm ve tahakküm yolunda geçmişlerdir.

Bu efendiler, işçilerine HAFTADA BİR GÜN DİNLENMEĞİ BİLE çok görürler. Hastalık, ihtiyarlık, ölüm ve ıstırap onların işçileri ile ilgili değildir. Eğer, memleketteki yoksulluk ve ıstıraptan faydalanarak yanında çalıştırdığı köle, bir gün bu kelimelerden birinin zebunu olursa, derhal o köleye yol verirler ve gerekirse ölüme kadar sürüklerler.

Bu bayağı ve haris ruhlar için, bir insan, nihayet bir kedi haysiyet ve değerindedir.

Hayır, efendiler, hayır!.. Öyle değil!.. İşçi de sizin gibi insandır. Gasp olunan haklarının nihayet bir gün geri alınacağından emindir. Fakat, şimdi sizden yalnız bir şey istiyor: HAFTADA YALNIZ BİR GÜN!..

Bu dilek işçinin hakkı, hem de meşrû ve sarih hakkıdır.

Sefil ruhlar tasavvur etmelidirler ki, bir hafta geceli - gündüzlü çalışan bir vücut, vücut değil, demir ve çelik bir makine bile, dinlenmeğe muhtaçtır. Dinlenmezse ölür, çürür, harap olur.

Efendiler! İşçinin istediğini verin. Artık çoğu gitti, azı kaldı...»

Mürettipler, İstanbul'daki bütün işçi gruplarının biraraya gelmesini ve bir «BİRLİK» kurmasını öğütüyorlardı. Şöyle diyorlardı:

«Türkiye'de işçi hayatının gelişmesine en büyük engel teşkil eden sebeplerden başlıcası da, BÜTÜN İŞÇİLERİN ELELE VERMEMESİ, BİRLEŞMEMESİDİR.

Memleketimizde birliğin anlamı yeni anlaşılmağa başladı. Bütün işçilerin biraraya gelmesi, bir gaye ve hedef etrafında toplanması elzemdir. İhtiyaç ve zaman memleketimizde de büyük işçi yığınlarının toplanmasına azçok yardım eylemiş ve bugün için hukukunu, hakkını, hürriyetini almak için muntazaman mücadele eden birkaç grubu

meydana çıkmıştır. MÜRETTİBİNİ OSMANİ CEMİYETİ de bu gruplardan birisidir.

Biricik çare bütün Türkiye işçisinin yahut bütün İstanbul işçisinin yalnız bir yönetim ve bir örgüt çevresinde toplanabilmesidir. Türkiye işçisi pek de küçümsenecek bir derecede değildir.

Diyebiliriz ki, fikir işçisi, bazu amelesi (kol işçisi) vesaire olmak üzere, Türkiye'nin ve İstanbul'un yarısından fazlası işçidir: Memurundan tutun da tâ çöpçüsüne kadar.

Bütün İstanbul işçisinin elele vermesi ve bir arada toplanması zaruridir.

İstanbul'daki bütün işçi grupları biraraya gelir ve bir birlik kurarlarsa, derhal gayeye, amaca ulaşabilirler.»

ELEŞTİRİ
TANITMA
TARTIŞMA

YENİ KONUKLAR

Füruzan, Bilgi Yayınevi, Mayıs 1977'de basılmış. 480 sayfa. Fiyatı 40 lira iken sonradan üzerine bir etiket yapıştırılarak 50 lira yapılmış.

Yazarı üzerine birkaç söz: 1969'dan bu yana yazılarını yayımlayan Füruzan, edebiyata hikaye ile girdi. «Parasız Yatılı», «Kuşatma» ve «Benim Sinemalarım» yayınlanan üç hikaye kitabı. «47'liler» adlı bir de romanı var. Hikaye'de Sait Faik, romanda da Türk Dil Kurumu ödülü kazandı.

«Yeni Konuklar» yazarın beşinci kitabı. Kitap 1975 Haziranı ile 1976 Haziranı arasında yazarın Almanya'da konuştuğu Türkiyeli işçiler ve işçi çocuklarını tanıtıyor. Konuşmalara yazarın kendisi çok az katılıyor. İşçilerin ve çocuklarının konuşmaları bir bütün olarak «konuk işçi» sorununu sergiliyor.

Kaynakça'nın dışında 24 bölümden oluşan kitabın yalnızca «Berlin'in Batısı» adlı ilk bölümü ile «Son Söz Yerine» adlı son bölümünde ve arada birkaç kısa bölümde doğrudan yazar konuşuyor. Diğer bölümlerde kısa tanımlamalar, girişler ve sorular dışında konuk işçiler, çocukları ve onlarla ilgili Almanlar'ın sözüne bırakılıyor konu. Öğretmenler, çocuklar, kadınlar, imamlar, işçiler kendi anlatımlarıyla sorunu tartışıyorlar.

İlk 35 sayfada uçaktan başlayarak birkaç çizgiyle ortaya çıkıveren «Kapitalist Almanya» tablosu Füruzan'ın önceki kitaplarından bilinen ustalığını ortaya koyuyor. Dev alışveriş merkezinde tüketimi amaç haline getirmiş bir kapitalist toplumla ilk tanışma. «Çok kişiye çok şeyi burnuna sokacak kadar yakınlaştırın, tüketmeye alıştırın, bu gereksinmeyi duysun, gerisi kolay.» Tüketimi amaç haline getiren bir kapitalist toplum elbette herşeyi, insanlığın en yüce değerlerini bile metalaştırır. Satılacak mal haline getirir. Kadının ve cinselliğin nasıl metalaştırıldığı seks fuarlarına kadar varan örneklerle biliniyor. İşte tüketim toplumunun bir satış merkezinde ortaya çıkıveren tablosu:

«Bu görkemli tapınaklarda herşey öylesine sunulmuştur ki, insan bir süre sonra çocukça bir isteklenmeye kaptırır kendini. Oraya giren herşey mal haline gelmiştir. İçeriğini kesinlikle yitirmiş gibidir. Kutsal kitap, Noel için en süslü haliyle durur. Fidel Castro, Che posterlerinin yanında Albert Einstein o ünlü bakışıyla satıştadır. Kutsal Bakire, Noel'de en şık bir halle satışa kart olarak, küçük biblolar olarak ve resimler olarak sürülür. Manifesto'nun yeni basımları da çok özenli bir ciltle görünür bir sunuluşta

yerlerini alırlar bu mallaşma olayı içinde.»

«UYGAR ALMANYA» MASALI

Uygarlıklarıyla övünen ve konuk işçilere «uygarlık öğretmekte» kararlı olan Almanya, Türkiyeli işçilerin çocuklarının konuşmalarında bütün çıplaklığıyla sergileniyor. Alman yasalarına göre Alman çocuklarıyla aynı olanaklara sahip olması gereken konuk işçi çocukları konuşuyor:

«Almanlar bizi seviyor mu bilmem. Sevmiyorlar galiba ama, ben aldırmam. Çıkıp etrafa bakmama karışmazlar ki.»

«Almanların iyisi de var kötüsü de var. Ama çoğunluğu bizi sevmezler. Auslender olmak zor burda. Ben esmer değilim, bu yüzden beni ilk bakışta çıkaramıyorlar.»

«Bizi sevmediklerini komşulardan anlıyorum. Merhaba etmeden gidenler var. 'Tag' demiyorlar. Bazı çocuklar da Türk diye dillerini çıkarıyorlar. Bazıları da öyle bakıyor bize. Parklarında çimenlere serilip oturuyoruz diye çok kızarlar. Köpekleri her yana siğer, ona birşey demezler. Köpekleri sevmiyorum burda, caddeleri, dükkanları seviyorum.»

Türkiyeli işçilerin kaldıkları evleri tanıyorsunuz. Tümü insanca yaşamanın hiçbir koşuluna sahip olmayan yerler. Almanya doğrusu konuklarını hiç de iyi ağırlamıyor. Bu konuklara sunulan yerler ya savaş artığı harap evler, ya da ahır, samanlık türünden yerler.

Ulm kentinden yayınlanan Südwest Presse gazetesinden bir ilan:

«Geniş arazide olan, çevresi açık, tahtadan büyük bir ev kiralıktır. Ahır için gerekli malzemesi vardır. Ek inşaat da yapılabilir. **At yetiştiriciliği ya da yabancı işçilerin oturması için en iyi imkan.»**

İŞÇİLER KONUŞUYOR

Ruhr bölgesindeki maden ocaklarında çalışan çok sayıda Türkiyeli işçi sözü alıyor. Hayatlarını, nasıl yaşadıklarını, çalışma koşullarını, şikayetlerini ortaya koyuyorlar. Kendilerini dinleyen birini bulunca, dertli insanların hiçbirşeyi eksik bırakmadan, bütün ayrıntılarıyla anlatma isteği sarıyor konuşan işçileri. Önlerine konulan ses alıcıya, mikrofonuna ve kendilerini pek birşey söylemeden dinleyen insana olan ürkeklik bir kaç cümlede atılıveriyor. Bilinçsiz bir öfkenin anlattıkları, işçi olmaktan, hatta insan olmaktan çıkarılmış 'konuklar'. Yerin bin metre altında çalışan bu insanların tümü çözümsüz, «yanlış». Konuşulan Türkiye'li işçilerin yalnız biri, Karadenizli işçi Yusuf öfkeli sınıf kini duyuyor. Sınıfları için mücadele ederek daha iyi bir yaşam sağlamak yerine «yarınını kurtarmak, işçi olmaktan kurtulmak» hepsinin ortak görüşü. Çocuklarının işçi değil «adam» olmasını istiyorlar.

Yazarın mesajını roman kahramanlarına verdirmesi, onları kendi istediği gibi konuşturabilmesine bağlı sayılır. Ne kadar gerçek kişilerden seçilse de bütün roman kahramanları nihayet yazarın onlara söyletmek istediği şeyleri söyleyen kişilerdir. Füruzan, yalnızca konuştuğu kişilerin banda alınmış sözlerini —elbette belli bir seçme ve ayıklama yaparak— aktarıyor. Kitabın zayıf yanı da burada ortaya çıkıyor: Küçük ve önemsiz ayrıntıların dışında çoğu birbirini tekrarlayan çok sayıda konuşma. İşçileşmemiş, işçi olmanın bilincine varmamış korkak, dejenere, yanlış insanların anlattıkları, gerçeği değil, gerçeğin görüşülen işçilerin bilincindeki yansımasını veriyor. Bu açığı kapamak için yazar 351. sayfada «Neden Almanya'da Çalışmak» başlıklı bölümde araya giriyor. İşçileri konuşturarak ortaya koymak istediği «gerçeği» bir de kendisi anlatıyor:

«Burada yabancı işçilerle ilgili bir başka görüşe de yer vermek gerekiyor. Bu görüş, yabancı işçilerin ve özellikle de Türkiyeli işçilerin işçi hakları ve toplumsal yapı açısından daha gelişmiş bir toplumda bulunmalarının, bu işçilerin kendi ülkelerinde ilerici ve hatta devrimci bir rol oynamalarını getireceği biçimindedir. Böyle bir görüşün tartışılmasında Türkiyeli işçilerin bilincini belirleyen etkenlerin neler olduğuna açıklık getirmek gerekir. Herşeyden önce yurt dışında olmalarına karşın, Türkiyeli işçilerin bilinçlerini belirleyen koşulların Türkiye'nin koşulları olduğu unutulmamalıdır.»

Sonra işçilerin bilinçlerini belirleyen Türkiye koşullarının ne olduğunu anlatan yazar, «Kısacası Türkiye'den Almanya'ya giden işçilerin kafalarında bir tek şey vardır. Küçük bir iş sahibi olup bağımsızlaşmak,» diyor. Ancak bu bölümün bütününde gene de «işçilerin bilinçlerinin nasıl belirlendiği» yeteri kadar açık değil.

AP Hükümeti programı, Nihat Erim'in 2. Hükümetinin ve Ferit Melen Hükümetinin programları ile işveren sözcüleri Rafet İbrahimoğlu ve Sezai Dıblan'ın dışardaki Türkiyeli işçilerle ilgili görüşlerine yer verilmiş Ecevit Hükümetinin Maliye Bakanı Müezzinoğlu'nun (Müezzinoğlu daha önce Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve Bonn Büyükelçiliği görevlerinde bulunmuştu) görüşüyle birlikte CHP'nin 1973 seçimlerinde yayınladığı ünlü Ak Günlere bildirgesinde soruna nasıl bakıldığı da aktarılmış. Ak Günlere'de şöyle diyor CHP:

«Türk kültürünün korunması, Türk göçmen işçilerinin ulusal özdeşliklerinin korunup güçlendirilmesi önemli bir sorundur. Dinsel eğitim de dahil olmak üzere, işçiler ve çocukları için eğitim olanakları geliştirilecektir.»

Oldukça ilginç görüşler. Yurt dışına gönderilen milyonla yurttaşı için CHP, her ne demekse «ulusal özdeşliklerinin korunup güçlendirilmesini» en önemli sorun olarak görüyor.

İşçilerin anlattıklarını okurken gözden kaçırılmaması gereken durumu şöyle tesbit ediyor yazar:

«Türkiye'de içinde bulundukları toplumsal durumun kurbanı ve işçi sınıfı bilinci edinmelerine karşı olan bir propagandanın aleti olan bu işçiler, Almanya'da içinde bulundukları ütopya dünyası ile, kendilerini ileride yaşanacağı umulan belirsiz bir hayat adına her türlü koşul altında salt işgücünden oluşan bir mal olarak satmaya hazırdırlar ve öyle de olmaktadır. Kitapta işçilerin anlattıkları okunurken bu durum gözden kaçırılmamalıdır.» Biz de işçilerin anlattıklarını okurken bu durumu gözden kaçırmamaya çalıştık. Ama gene de bu «gerçeği» ortaya koymak için yer yer okuru «Burayı daha önce okumuş muydum?» kuşkusuna düşüren tekrar gerekli miydi, sorusunu sormadan geçemeyeceğiz.

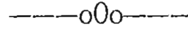
Üstüste sıralanmış yatakların yığıldığı ahırdan bozma yerlerde uyuyan, olabildiği kadar az yemekle yaşayan ve yalnızca çalışan bu insanlar işgüçlerini satmanın ötesinde hayatlarının bir bölümünü satıyorlar. Alman kapitalizminin acımasız sömürü çarkı yabancı işçilerin yalnızca elini kolunu koparıp almakla, onları hasta ve sakat bırakmakla yetinmiyor; hayatlarının bir bölümünü temelli alıyor. Gerçekten böyle, kitabın tartışmasız ortaya çıkardığı sonuç bu. Bütün kapitalist toplumlarda işçiler, kapitalistler için yalnızca üretim yapan, üretim için işgücü olan ve başka birşey olmayan «şeylerdir». Türkiye'de de Almanya'da da böyle. Yabancı işçiler için bunu aşan bir yan var: İleride yaşanması umulan bir hayat için bir bölümünü yaşamaktan vazgeçmek. Oysa ki Alman kapitalizmi bu «konuklarının» posasını iade ediyor ülkelerine. İşçileri

seçerken inceden inceye sağlık kontrollarından geçiren, dişlerini bile sayan Alman kapitalizmi onlara insanlık dışı yaşama koşulları sunuyor sadece.

Almanya üzerine, yabancı ülkelerde çalışan Türkiyeli işçiler üzerine çok şey yazıldı ve söylendi bugüne kadar. Resmî çalışmalar yapıldı, açıklamalarda bulunuldu. Röportajlar, incelemeler yayınlandı. Bütün bunlar biraraya getirilse bir kitaplık dolusu yazı olur. Füruzan bu kitabıyla bugüne kadar bu çalışmaların hiçbirinin ortaya koymadığı yanını ele alıyor. Sağlam bir bakış açısıyla ve bilinçle.

Kitabı bitirince «Orhan Gencebay, Behiye Aksoy filanı» dinleyen ama «aranjmanları daha çok seven» 13 yaşındaki Sema'yı daha çok seviyor ve «Az çok okuma imkanı bulamadığı için türlü gahırları neden çektiğini bilemeyen» karaciğer ve böbreğinden hasta kömür işçisi Hasan'ı anlıyorsunuz.

Mehmet DEMİRAY

TÜRKİYE İŞÇİ VE SOSYALİST HAREKETİ

kısa tarih (1908 - 1965)

Dimitır Şişmanof

BELGE YAYINLARI

Yaşadığımız günlerde, kitap basım ve satımını olumsuz yönde etkileyen faktörler en üst düzeyde denilebilir. Kağıt fiatlarının yüksekliği yanında yokluğu söz konusu. Yani kağıt karaborsada. Kitap alıcılarına dün 15.— TL.'ye ulaşan aynı hacimdeki bir kitap bugün 40.— TL. O alıcılar ki, ayrıca artan geçim zorluğuna da göğüs germek zorundalar. Diğer yandan da kitap almak zorundalar. Zorundalar ama hangi kitabı?

Gözlenen bir diğer olgu da, yeni yeni yayınevlerinin kurulması ve yeni kitapların hızla piyasaya çıkarıldığı. Piyasaya çıkan kitaplar arasında ilk kez yayınlananların yanı sıra geçmişte yayınlanmış olanlar da dikkati çekiyor. Bu yazımızda geçmişte yayınlanmış ve ikinci kez yayınlanan bir kitaptan söz edeceğiz. Kitabın adı TÜRKİYE İŞÇİ VE SOSYALİST HAREKETİ. Dış kapağa «kısa tarih (1908 - 1965)» notu düşülmüş. Kitabın yazarı Dimitır Şişmanof. İç kapakta kitap ve yazar için şu notlar var:

«Dimitır Şişmanof Türkiye'de bulunmuş olan bir Bulgar gazeteci ve araştırmacı. Türkiye'deki işçi hareketlerinin ve solun genel bir panoromasını veren bu incelemesi ilk kez 1965 de çıktı. O günlerde büyük ilgi uyandırdı. 1960 sonrasına ilişkin bölümü 1967 de YÖN dergisinde yayınlandı.»

Bu şunuş için birkaç söz söylemek gerekiyor. İlk kez 1965 de yayınlanan büyük ilgi gören bir araştırma, aradan geçen 13 yılda ortaya çıkartılan yeni belgelerle ve bu belgelerin değerlendirilmeleri sonucu yazılmış olan eserler karşısında eskimiş olmaz mı? Nitekim kitabın pek çok yerinde düşülen dipnotlarda (hzn) işareti var. Yayınevi, bu dipnotlarla bir taraftan ortaya çıkan ya da kendi elinde bulunan belgeleri kaynak olarak gösterirken, diğer taraftan da yanlışlıkları düzeltme yoluna gitmiştir. Bir örnek vermek gerekirse, kitabın 114 ncü sayfasında «Türkiye Komünist Partisi'nin ikinci kongresi, 15 Ağustos 1922 de Ankara'da çalışmalarına başlar.» cümlesine düşülen dipnot gösterilebilir. (hzn) işareti ile düşülen dipnotta şunlar yazılı: «Burada söz konusu olan Türkiye Halk İştirakiyun Fırkasının Birinci Kongresidir. Kongre gündemi hakkında bakınız:

Cerrahoğlu A. Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı.» Cerrahoğlu'nun bu kitabın 1975 yılında basılı olduğunu biliyoruz. Bu ve buna benzer katkılarla 1965 yılında ilk kez yazılmış ve büyük ilgi görmüş kitaba yeni değerlerin katıldığını söylemek zor. Kaldı ki bu kitabın 1965 yılındaki ilk baskısının büyük ilgi görmesi, günün şartlarına göre sosyalist harekete önemli katkıda bulunmuş olmasındadır. Daha önce söylediklerimiz ise son cümlemiz ile çelişmiyor. Ama, kitap ve yazar için iç kapağa düşülen notun yukarıya aldığımız bölümü ile bir sonraki bölümü arasında çelişki var. Tanıtma yazısı şöyle devam ediyor: «Kitap, Türkiye'nin genel siyasal gelişimi içinde işçi hareketinin ve solun genel bir tarihçesini vermekte. Bu niteliğiyle yararlı bir başlangıç ya da giriş kitabı özelliği taşımaktadır.» Kitabın Belge Yayınları tarafından basıldığı Mart 1978 için bu söylenenlerin doğru olması mümkün değildir: Bu kitap «neyin» başlangıç ya da giriş kitabıdır?

Kitaba 9 sayfalık «giriş» Belge Yayınları imzasıyla konulmuş. «Girişin» içeriği konusunda da bir kaç şey söylemek gerekiyor. Söyleyeceğimizi ilki «girişin» ilk cümlesi ile ilgili. Şöyle başlanmış: Türkiye'de sol hareketin gerçek başlangıç tarihi olarak Ekim Devrimi'ni alabiliriz. 1908 ile 1917 arasındaki yıllar ise bir hazırlık dönemi sayılabilir.

Türkiye'deki sol hareket «gerçek» başlangıç tarihi aramak ve bulmak ve de «giriş»e bu cümle ile başlamak, Dimitır Şişmanof'un araştırma ürünü olan kitaptaki bilgilerle bağdaşmıyor. Araştırmacı Şişmanof, bulgularıyla kapitalizmin ülkede gelişmesini, işçi sınıfının doğuşunu ve sosyalist hareketle ilgili düşüncelerin filizlenişini anlatıyor. Ama «sol» hareketin «gerçek» tarihini ne arıyor, ne de bunlardan söz ediyor.

«Giriş» için söylenmesi gereken bir diğer husus ise, yayınevinin yorumunu katarak özetlemeye çalıştığı «kısa tarih»ler ile Şişmanof'un aynı konuda söylediklerinin birbirinden farklı oluşudur. 9 ncu sayfada şu ifade yer almaktadır: TKP'nin 1926 programında hedef olarak Sovyet yönetiminin kurulması alındı. «Belge Yayınları» imzalı «girişteki» bu ifadeye karşı, Şişmanof şunları yazmakta: «Sol sekterlerin ve sağcı oportünistlerin de en başından beri, Türkiye Komünist Partisi'ne büyük zararları olmuştur. Sol sekterler, partinin kuruluşundan itibaren 'Sovyet (şura) hakimiyetinin hemen kurulması', 'proletarya diktatörlüğü yoluna hemen gidilmesi' gibi, aslında o günün şartlarına uymayan sekter görüşler ileri sürmüşlerdi.» (sayfa 121) Şişmanof aynı sayfada sağcı oportünistleri de eleştirdikten sonra aynı sayfanın sonunda şunları söylüyor: «1926 yılında yapılan ikinci konferansta, yeni tüzük ve program kabul edilmiş ve yeni merkez komitesi seçilmiştir. Bu konferansta sol sekterlere ve sağcı oportünistlere büyük bir darbe indirilmiştir.»

Şişmanof, «Sovyet yönetiminin kurulması» için çaba harcayanlara sol sekterler diyerek bunların 1926 konferansında darbe indirilmiştir diyor. Belge Yayınları bu bilgileri taşıyan kitabın «girişi»ne aksini yazıyor.

«Giriş» için son söylenmesi gereken de Şişmanof'un kitabını eleştiren son bölümüdür. 12 ve 13 ncü sayfalarda yazılanlara göre, olumsuz yönler, olumlu yönlerden çok. Yayınevinin bu kitabı niçin yayınladığını anlamak güçleşiyor. Kaldı ki, olumlu görülen yönlerin de önemli yanlışları var. Bu konuda kitabın «giriş» yazısında şöyle deniyor: «Kitabın olumlu yanı ise, yarım yüzyılı aşkın bir zamandır, ideolojik ve örgütsel yetersizliğine karşın, Türkiye'de bir sol hareketin bulunduğunu ortaya koyması burjuvazinin sola karşı uyguladığı sürekli baskıları sergilemesidir.» Bu sözler 1965 de söy-

lenseydi kısmen doğru olabilirdi. Hem kitabın işlevine hem de «yetersizlik» sıfatına ilişkin olarak. Ancak 1978 de işlev açısından da sıfat açısından da geçerli olamaz. İşlevi yapacak daha geniş araştırmaların varlığı yanında ideolojik yetersizlikten söz edilemez.

ŞİŞMANOF'UN YAZDIKLARI

Şişmanof, Türkiye işçi ve sosyalist hareketi incelemesine, kapitalizmin ülkeye girişi ve işçi sınıfının doğuşu ile başlıyor. Sonra tarihi kesitler alarak bazen toplumsal olayları, bazan da bu toplumsal olaylar içindeki insanları tek tek alarak anlatıyor. Bütün olarak kitap, bu biçiminden ötürü 'kısa tarih'ten çok olaylara ve insanlara dayalı SÖZLÜK hüviyetine bürünüyor. Bu hüviyet içinde her olay ve insan için yazılanlar hakkında söyleyeceklerimizin olmasına karşın, özellikle ilk bölümlerde yer alan alt yapı ve alt yapının çözülmesi üzerine yazılanlara değinmekle yetineceğiz.

Şişmanof şöyle yazmaktadır: «Osmanlı devletinin ekonomik, siyasal ve kültürel alanlarda gelişmesini geciktiren ve ülkenin daha ileri bir düzen olan kapitalist düzene geçmesini güçleştiren, ülkeye egemen olan askeri feodal sistem ve tutucu din ideolojisine göre düzenlenmiş olan ekonomik, sosyal ve siyasal kurumlardı.» (sayfa 18) Bu gözlem doğrudur. Osmanlı düzeninde merkezi feodal düzenin varlığı üst yapı kurumlarıyla üretici güçlerin gelişmesini engeller ve daha ileri bir düzene geçilmesini güçleştirir. Bunun yanında Osmanlı devletinin ekonomik, siyasal ve kültürel alanlarda gelişmesini geciktirmekten öte güçleştiren bir başka etken de Batı Avrupa ülkelerinde kapitalizmin emperyalist aşamaya ulaşmış olmasıdır. Şişmanof ise yukarıya aldığımız alıntısını şu cümle ile tamamlamaktadır: «Oysa Avrupa devletleri Osmanlı devletinden çok önce kapitalist düzene geçmişlerdi.» (sayfa 18) Paragrafın tamamı okununca, Osmanlı devletinden çok önce kapitalist düzene geçmiş Avrupa devletlerinin varlığına rağmen Osmanlı devletinin bu geçişi sağlayamaması hayret edilecek bir durum olarak ortaya konulmuş olmaktadır. Gerçek ise tam tersinedir. Avrupa devletlerinin bu durumu Osmanlı devletinin kapitalizme geçişi için avantaj değil, aksine dezavantajdır. Bugün hâlâ yeryüzünde geri kalmış ülkeler, yani kapitalist aşamaya dahi geçememiş ülkeler varsa nedeni kapitalist - emperyalist ülkelerin varlığıdır. Avrupa ülkelerinin kapitalist aşamaya geçmelerinin nedeni ise şudur: «Batı Avrupa'da kapitalizm gelişirken dünyada o ülkelerden daha ileri aşamada ve hakim ekonomiler yoktu.» (Behice Boran, İki Açıdan Türkiye İşçi Partisi Davası, sayfa 81)

Kapitalizmin Türkiye'ye girişi ve kurumlaşmaya başlaması, batı kapitalizminin emperyalist aşamaya giriş ve dünyanın henüz kapitalist aşamayı gerçekleştirememiş toplumlarını hükmü altına aldığı dönemdir. Bu dönemlerde işleyiş, sanayi ürünlerinin pazarlanması ile birlikte ham madde kaynaklarının da işletilmesi ve el konulması şeklindedir. Bu işleyişte, Osmanlı İmparatorluğu'nun yapısı göz önüne alınınca, ilk planda bu işlerde işbirliği Türk - Müslüman olmayanlarla yapılmaktadır. Burada kitaptan bir alıntı yapmak gerekiyor: «Batı kapitalizminin ülkeye girmesinden sonra demiryollarının yapımı hızlanmış, maden ocakları işletilmeye başlanmış, yeni bazı sanayi kuruluşları açılmıştı.» (sayfa 21) Kapitalizmin ülkeye girişi, yabancıların doğrudan girişimlerinin sonucudur. Yoksa yabancıların denetimi söz konusu değildir. Kaldı ki, kapitalist - emperyalist ilişkiler ağının içine giren Osmanlı ülkesi üzerinde bilinen emperyalist ülkeler arası rekabet gündemdeydi. Bu durum dikkate alınmadığında doğru çözüme ulaşmak mümkün değil-

dir. Bu noktayı yine bir alıntı ile sürdürmeye çalışalım: «Askerî alanda üst üste uğranılan yenilgiler ve toprak kayıpları sonunda devlet yöneticilerini orduyu modernleştirip kuvvetlendirmek, ekonomik hayatı özellikle köy ekonomisini canlandırmak ve üretimi arttırmak konusunda tedbirler almaya ve reformlar yapmaya zorlar.»

Oysa bu zorlamada çıkar çakışması ve yönlendirme önemlidir ve asıl faktördür. Çakışma, devlet yöneticileri ile emperyalist Alman İmparatorluğu çıkarlarında olduğu gibi yönlendirmede de Alman İmparatorluğu söz konusudur. Çakışma sonucu komprador burjuvazinin Türk - Müslüman olanlara geçmesini sağlamada ön plana çıkartılan milliyetçilik, aynı zamanda yönlendiricinin dayattığı ve devlet yöneticilerinin sarıldıkları bir silah olmuştur.

Özcesi Osmanlı İmparatorluğu'nun dünyanın diğer ülkelerinden tecrit edilmemiş olduğu, tarihsel gelişme ve değişmesinin dış dünya durumu ve dış ilişkiler çerçevesi içinde incelenmesi gerektiğidir. «Bir yandan, Batı Avrupa kapitalizminin etki, nüfuz ve baskısı, Avrupa ile geliştirilen ticaret ilişkileri ve bunların doğurduğu sonuçlar, öte yandan imparatorluk yöneticilerinin ve aydın kesimin etki, baskı, ilişki ve sonuçlar karşısında ve de savaşlardaki sürekli yenilgiler karşısında 'birşeyler yapmak' gereğini duymaları, Osmanlı İmparatorluğu'nda yenileşme, batılı kapitalist ülkelere benzeme hareketlerini başlatmıştır.» (Behice Boran İki Açıdan Türkiye İşçi Partisi Davası, sayfa 78 Bilim Yayınları)

Kitapta yer alan iki doğru değerlendirmeden söz etmek gerekiyor. Birincisinin 1965 lerde söylenmesinin ayrı bir önemi var. Şişmanof şöyle diyor: «Jön Türklerin aslında bütün amacı, yapılacak üstünkörü demokratik burjuva reformlarıyla Türk burjuvazisinin sınıf egemenliğini korumak ve pekiştirmekti.»

Bu doğru yargı, Cumhuriyetin kurucusu ve yönetici kadrolarının sınıflardan bağımsızlığını söyleyenlerin tutarsızlığını ortaya koyuyor.

İkinci doğru değerlendirme de bunu ayrıca pekiştirmekte. İkinci doğru nokta «sahte komünist partisi» kurulması olayındaki değerlendirmedir. Şişmanof şunları yazıyor: «Türk burjuvazisi, komünist düşüncelerin asker, işçi, köylü ve aydınların arasında yayılmasını önlemek için, müfreze ve çetelere karşı askeri harekata geçmeden önce, kaleyi içerden ele geçirmek yollarına da gitmiştir.» (sayfa 80)

«Emperyalist işgal ordularına karşı savaşan askerler, halk yığınları, emekçi köylüler, işçiler ve yurtsever aydınlar arasında bolşeviklik büyük ilgi toplamakta, birleşik ve güçlü bir komünist partisi kurulması için koşullar olgunlaşmaktaydı. Bu durumu endişe ile izleyen burjuvazi, sahte bir komünist partisi kurma kararı alır.» (sayfa 80 - 81) Bu doğru tesbit ayrıca pek çok yerli ve yabancı tarihçinin, Cumhuriyetin kurucu kadrolarına bağlı bir komünist partinin kurulmasına gerekçe olarak gösterdiği «Sovyetler Birliği'nden kredi alabilme» gerekçesini de geçersiz kılmaktadır.

Şişmanof'un «Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi» adlı kitabının her bölümü için söylenebilecekler var. Bugün için söylenebileceklerin var oluşu, kitabı değersiz kılmıyor ama, 1978 yılında bu biçimiyle 'giriş'te belirtilen yayınlanış gerçeklerini de haklı kılmıyor.

İLHAN AKALIN

İKİ KİTAP :

«GERÇEKÇİ TİYATRO SÖZLÜĞÜ» VE «İŞÇİ TİYATROLARI — AJİTPROP TOPLULUKLAR»

Yakın sürede birer ay arayla iki kitap yayınlandı. İlki: «Gerçekçi Tiyatro Sözlüğü» (Aziz Çalışlar. Kültür Yayınları). İkincisi: «İşçi Tiyatroları - Ajitprop Topluluklar» (İşçi Kültür Derneği Yayınları).

Çalışlar'ın Sözlük'e koyduğu önsöz, şu önemli cümleyle başlıyor: «Elinizdeki sözlük, Türkiye'de, diyalektik ve tarihsel maddeciliğin sanatsal yöntemi, gerçekçilik açısından yazılmış ilk tiyatro sözlüğü olup, belirleyici özelliği, kökenlerinden bugüne Türk ve Dünya tiyatrosunu sınıfsal açıdan değerlendirmeğe çalışmasındadır..» İşçi Kültür Derneği ise, «İşçi Tiyatroları» kitabının önsözünde: «... Elinizdeki kitapta anlatılan Alman İşçi Sınıfı deneyi ve yan bilgilerde açıkça görüldüğü gibi, sınıf mücadelesinde tiyatro sanatı, tüm diğer sanat araçları ile birlikte, işçi sınıfının elinde gelişme olanağına kavuşunca en etkin kültür silâhı durumuna gelebilmiştir.» diyor. Yalnız bu önsöz cümlelerinden bile, her iki yayının en önemli ortak özelliğinin, kendi alanlarında ülkemizde ilk kez, tiyatro ve sanat sorununa, bilimsel sosyalist dünya görüşü gereği, sınıfsal açıdan ve sınıf mücadeleleri gerçeğinden yaklaştıklarını böylesine açık seçik koymaları olduğu söylenebilir.

SANAT VE SINIF İLİŞKİLERİ, İŞÇİ SINIFI MÜCADELESİNDE SANAT

Zihni ve entellektüel faaliyetin özel bir biçimi ve insanın yaratıcı güçlerinin etkin bir anlatımı olan sanat, doğal ve toplumsal gerçekliğin çeşitli görünümlerini insanların bunlar karşısındaki iç dünyaları, yaşantıları, kişilikleri ve tavırları içinde yansıtır.[1] Bu nedenle de sanat, sanatçının kendi eylemine ilişkin bilincinden bağımsız olarak, toplumsal sınıfar arasında varolan ve toplumsal yapının gelişimine bağlantılı bir biçimlenme gösteren çelişkilerin, ideolojik düzeyde, karşıt sınıfların dünya görüşleri arasında yarattığı karmaşık mücadele alanının bir parçası olma niteliğini taşır. Sanatsal eylem, bu eylemin sahibi olan sanatçı bunun bilincinde olsun ya da olmasın, doğaya, topluma, sınıflara ve insanlara ilişkin olarak alınmış bir tavrı ortaya koyar. Sanatçının sanatıyla ortaya koyduğu bu tavır, kaçınılmaz olarak, belirli bir dünya görüşüyle bütünleşir, bu dünya görüşünün güçlenmesine hizmet eder. Bu durumun bilincinde olan egemen sınıflar, ülkemizde, «sınıf» gerçeğinin sanatsal etkinlik alanına, kitlelerde doğru bir dünya görüşünü uyandıracak bir biçimde, sokulmaması için yıllardır ve aralıksız çaba göstermişlerdir, göstermektedirler. Çünkü burjuvazi, sınıf kavramının ve sürüp giden sınıf mücadelesi gerçeğinin kitlelerin bilincine doğru olarak yansımasının kendi yanılsamacı kültürüyle birlikte de «sonun başlangıcı» demek olacağını çok iyi bilmektedir. Bu nedenle de, emperyalizmin kültür bombardımanı ve burjuva ideolojisi, daha baştan sınıf kavramını toplum bilinci için «tabu» kılma çabasına, elbette ki yalnız sanatta değil, mücadelenin her alanında, bilerek önem vermiştir. Bu yolla, işçi sınıfı ve emekçi kitlelerde, mücadele gücünün ön şartlarından olan sınıf bilincinin oluşumunu, belirli ölçülerde geciktirmeyi de başarmıştır. Ancak bu «sınıf kavramı fobisi», hemen hiçbir alanda, sanat alanındaki kadar uzun ömürlü olamamıştır. Çünkü bur-

---

1) Suchkov, B, Gerçekçiliğin Tarihi, Bilim Yayınları, 1976, s. 9.

juvazi, diğer alanlarda, sınıf kavramını kitlelerin bilgisi ve bilinci dışında tutmak için eninde sonunda kaba yöntemlere başvurmak zorunda kalmıştır. Örneğin, politik ve sendikal mücadele alanlarında sınıf kavramını inkâr etmek artık açıkça faşist, sağcı veya en azından «ilerici olmayan» politikaların tanıtıcısı olarak açığa çıkmış durumdadır. Hatta ceza yasalarında «sosyal sınıf» deyimini kullanmak zorunda kalmakla, burjuvazi, bu kavramı bir şekilde kendisi de tanımak çelişkisinden kurtulamamıştır. Oysa sanat alanında burjuvazinin işi daha kolaydır. Kullanabildiği daha «ince» yöntemler vardır. Örneğin, sınıf kavramının bulaştırılması ile sanatın «evrenselliği»nin, «özgürlüğü»nün zedeleneceği, sanatçının «bireysel yaratıcılığı»nın çiğneneceği savları, birçok ilerici sanatçı ve eleştirmen üzerinde bile, ürkütücü etkisini sürdürebilmektedir. Çünkü burjuvazi bu ters yüz edici savla sanata ve sanatçıya toplum içinde «ayrıcalı», «herşeyin üstünde», «erişilmez» bir yer ayırıyor görünmektedir. Sanki gerçekte tam tersini yapan, sanatı tarihte ilk kez öylesine bayağı, öylesine aşağılık bir tüccar tutumu ile herhangi bir satış metaı derekesine indiren, asıl sermaye sınıfının kendisi, asıl kapitalist toplum yapısının kendisi değilmiş gibi.. Ama işte, en ilerici, en iyi niyetli sanatçının bile, sınıf mücadelesinde işçi sınıfı ve emekçi kitlelerle doğrudan ilişki kurmadıkça, tavırsal konumunun sınıfsallığını bilimsel sosyalizm aracılığıyla kavramadıkça aşamayacağı «bireycilik» ve «uzun soluklu mücadelelere dayanıksızlık» yanlarını, yukarıdaki türden sahte yüceltme edebiyatıyla besleyen burjuvazi, böylece sınıf kavramını ve sınıf mücadeleleri gerçeğini sanat alanının dışında tutmayı daha kolaylıkla becerdiği gibi, sanatı ve sanatçıyı toplumun diğer kesimlerinden ve alanlarından yalıtlamış da olmaktadır. Hem de sınıf olarak kendisi hiç devrede görünmeksizin.. Oldukça ince işletilen bu tür ustalıklı yöntemlerle, sanat alanında, ezilen kitlelere yönelik ürünlerin ve her çeşit eleştirinin bile burjuva ve küçük burjuva çevreler içinde takılıp kalması sağlanabilmiştir.

İşte başta sözünü ettiğimiz iki kitap, herşeyden önce bu ideolojik çemberlerin ilk kez en somut yaklaşımla ve etkin biçimde kırılmasının iki somut silahı durumundadır. Öyle ki, bu iki yayının içeriğine itirazlar ve eleştiriler bile, artık sınıf kavramı ve işçi sınıfı ideolojisi gözardı edilerek yapılamaz. Dolayısiyle, **«Gerçekçi Tiyatro Sözlüğü»** genel olarak sanat ve özel olarak tiyatro alanının gerekli tüm kavram, olgu ve gelişimlerini kapsadığı için, **«İşçi Tiyatroları»** kitabı ise, özellikle kapitalist toplumda ve genelde de proleter enternasyonalizmi ve ek bilgiler çerçevesinde sosyalist toplumda işçi sınıfı sanatı ve tiyatrosu gerçeklerini kapsadığı için, sanat ve özellikle tiyatro alanındaki tüm ciddî görüş ve tartışmalar da, artık kolay kolay bu yayınların varlığı gözardı edilerek yapılamayacaktır. Bir başka deyişle, sanat ve tiyatro alanında, bilimsel sosyalizmi kulak arkası eden, meseleye sınıfsal açıdan yaklaşmayan, sınıf mücadelesi gerçeğini bilerek bilmeyerek unutan her tutum ve ifade, artık arkasında yatan burjuva sınıf ideolojisini boş kalmış bir alanda gizleyemeyecektir. Hele bu tutum ve ifadelerini bir de yeni bir ilericilik gibi göstermeye çalışanlar çok daha fazla zorlanacaklardır. Kısacası bu iki kitapta, sanat ve tiyatro alanında, yüzlerce «izm»in, binlerce «isim»in oynadığı «körebe» oyunu ile kamuoyunun sersemletilmesi ve böylece sanatın, sınıfların üstüne çekilen bulutların arasına gizlenmiş burjuvazinin tekel ve kontrolunda yönlendirilmesi yöntemi, ortaya serilmiştir.

Kuşkusuz, her iki kitap da Türkiye'deki toplumsal gelişmeleri, sınıf mücadelesinin gelişen düzeyini yansıtan

birer ürün olma durumundadırlar. Her alanda olduğu gibi, sanat ve tiyatro alanında da, mücadelenin belirleyici ana çizgisinin, burjuva ideolojisi ile işçi sınıfı ideolojisi arasındaki çatışma tarafından çizildiği, gün geçtikçe belirginleşerek ortaya çıkan bir gerçektir artık Türkiye'de. Beraberinde gerçeklerin, içinde yaşadığımız sömürü toplumunun değiştirilmesi amacıyla kavranmasını getiren ve işçi sınıfı ideolojisinden kaynaklanan özlü bir sanatsal yaratışın, sınıf mücadelesinin yaratıcı pratiğinde doğurgan gelişimine ve gerçek yüceliğine kavuşacağı bir döneme giriyoruz. Bu açıdan, İşçi Kültür Derneği'nin, kitabın önsözünü noktaladığı gibi: «Ülkemiz işçi sınıfı tiyatro hareketinin örgütlü biçimde oluşturulmasında en aktif rolü yüklenmesi» de ayrı bir önem kazanmaktadır.

GERÇEĞİ TANIMANIN DOĞRU YÖNTEMİ

Çalışlar, «Gerçekçi Tiyatro Sözlüğü»nün önsözüne şöyle devam ediyor: «... sözlük, 'tarafsız' gözle değil, maddeci dünya görüşü doğrultusunda tarihsel ve diyalektik maddecilik açısından, maddeci estetik ilkeleri uyarınca ele alınmıştır.» Böyle derken ayrıca «tarafsız» sözcüğünü tırnak içine almakla, Çalışlar, tarafsızlık savının, aslında yukarıda açıkladığımız «ince» burjuva sahteliklerinden biri olduğunun altını çizmekte. Çalışlar'ın, bilimsel sosyalist yaklaşımını, daha önsözünde bildirerek tarafını ve yöntemini açıkça belirlemesi, sözlükte her konuda kesin ve tartışılmaz doğruların, bitmiş reçetelerin verildiği iddiası gibi alınmamalıdır. Herhangi bir konuda sözlüğe getirilecek eleştirinin, zorunlu biçimde aynı ideoloji ve aynı yöntem ışığında getirilmesi gerektiği anlaşılmalıdır. Esasen önemli olan da budur. Nitekim Çalışlar da: «Her maddede kendine özgü sorunlara değinildiği kadar, genel tiyatro ve dram estetiği sorunlarına da eğilinmiş, sözlük 'kritikçi' bir gözle değerlendirilerek, sözlüğün 'canlı bilgi' olmasına çalışılmıştır», diyerek, bu alanda «dondurulmuş sözler yığını derlemek» tarzındaki burjuva yaklaşımına karşın, bilimsel sosyalizmin temel - üstyapı diyalektiği yöntemiyle sağlıklı ve geliştirici, «yaşayan» bir araştırma yolunu açmağa çalıştığını kendisi kaydetmiş olmaktadır. Gerçekten de, «temel - üstyapı öğretisi, toplumsal bilimler alanındaki çalışmada vazgeçilmez bir dünya görüşü ve yöntem esası»[2] olmakla birlikte, «araştırmada kullanılması gereken» ama asla kestirme yoldan «araştırmanın yerine geçirilemeyecek olan» bir araçdır. «Bu demektir ki, örneğin ele alınan bir ideolojinin bir sınıfın çıkarına olduğunu iddia etmekle iş bitmez. Asıl, hangi sınıf çıkarının burada nasıl ifade bulduğunun somut biçimde araştırılması gerekir. Bunun için de genellikle birçok ekonomik, tarihsel, felsefî ve sosyo - psikolojik v.b. bilgilere ihtiyaç vardır. İşte önce bu bilgilerin araştırılıp edinilmesi söz konusudur.»[3] Sözlük, böyle bir yöntem anlayışını benimsemekle, sanatsal yaratışın değerlendirilmesinde kolay bir bitim noktasını değil, zahmetli fakat zorunlu bir başlangıç noktasını, somutlamış olmaktadır.

Gene önsözde belirtildiğine göre: «Sözlüğün başlıca bir yönelimi de, dolaylı ve dolaysız şekilde, ülkemizin etkisi altında kaldığı «kültür emperyalizmi»ne karşı, bilginin tarihçe doğruluğunun ve özgürlüğünün korunmağa çalışılmasıdır ki, böyle bir çabada bize yine maddeci dünya görüşü ve gerçekçilik yol gösterici olmaktadır. Amaç, kültür ve sanat alanında, karşıt - ideo-

---

2) «Basis und Überbau der Gesellschaft». A. Bauer, H. Crüger, G. Koch, C. Zak Dietz Verlag. Berlin (Alman Demokratik Cumhuriyeti). 1976.

3) Aynı yerde.

lojiye karşı, ülkemizde gelişen düşünsel birikim ve kültür savaşına katkıda bulunabilme çabasıdır.» Burada «Kültür emperyalizmi olgusu ve sorununa» da bir dipnotla değinen Çalışlar, «Yabancı egemen sınıfların kendi sınıfsal kültürlerini yayması»nın altını çizerek: «Elde edebildiğimiz kadarca, yabancı kültür ve sanat sözlükleri, sanat ve kültüre sınıfsal - tarihsel açıdan yaklaşmadıkları gibi, ... kendi karşıtı sınıfların sanat ve kültür ürünlerine de yaklaşmamaktadırlar» demektedir. Bizde bugüne kadar sayfalar ve ciltler dolusu yayınlanmış olan sözlük ve tarihlerin ise zaten genellikle Batı burjuva orijinallerinden —hatta bazan kaynak bile göstermeksizin— çevrilip karmaşık montajlarla aktarılan bilgi kümeleri niteliğinde oldukları gözönüne alındığında, Çalışlar'ın bu sözlükle açtığı ufkun önemi daha da iyi anlaşılıyor. Nitekim Çalışlar, burjuvazinin kültür ve sanat alanını yönlendirmesiyle ülkemizde yıllardır yerleştirilen bu emperyalizme bağımlılığı kırmakta, örneğin: «Doğu Avrupa ülkeleri tiyatrolarına da geniş yer verilerek, tiyatro kültürünün 'Batı Avrupa' kültürü olmaktan kurtarılmasına çalışılmıştır», demektedir. Gerçekten de bize Batı Avrupa'nın işçi sınıfı mücadelesinin kültür ve sanat ürünleri ve görüşleri —batı burjuva sözlük ve tarihlerinde yer verilmediği için— iletilmediği gibi, Dünya sosyalist sistemi içindeki kültür ve sanat etkinliklerinden de, batı burjuvazisinin işine gelenler hariç, bilgi verilmemiştir. Buna karşılık bir yığın burjuva kültür ve sanat akımlarının isimleri, ürünleri ve lâfazanlıkları, hiçbir sınıfsal bakış süzgecinden geçirilmeden ve sınıf kavramı hiç devreye sokulmadan, dolayısiyle de en ilerici kalemlerden çıkmış olanlarında bile bu tıkıştırılan bilgilerin burjuva dünya görüşüyle olan ilintisi asla farkettirilmeden, genelgeçer doğrularmış gibi yazılmış ve okutulmuştur.

KARŞILAŞTIRMALI ÖRNEKLEME

Bu konuda somut bir karşılaştırma yapmakta yarar var: Çalışlar'ın «Gerçekçi Tiyatro Sözlüğü»nün yayınlanışına kadar elde bulunan tiyatro sözlüğü Türk Dil Kurumu'nca yayınlanmış bulunan «Tiyatro Terimleri Sözlüğü» idi. Bu sözlüğün hazırlayıcıları, ülkemizde tiyatro alanının araştırma, kuram, tarih, eğitim ve uygulama yönlerinde, en önde gelen ve saygınlığı olan isimlerinden üçüdür: Haldun Taner, Metin And, Özdemir Nutku.[4] Kaldı ki, yazarlarının önsözünde ayrıca şu da kaydediliyor: «İlkin yabancı dillerde yazılmış tiyatro sözlüklerini taradık. Sonra yerli tiyatro terimlerimizi topladık. İlk taslağı çoğaltıp yurdun bütün tanınmış tiyatro öğretmen, uzman, yönetmen ve teknisyenlerine dağıttık. Onlardan gelen eleştirileri inceledik. Uyarılarından yararlandık. Dilci arkadaşlarımız da bize kendi açılarından ışık tuttular. Bu ortaklaşa çabaların ürünü olarak elinizdeki sözlük meydana geldi..» Demek ki, bu sözlük, yazarlarının, ülkemizde esasen en çok okunan, öğretilen ve başvurulan tiyatro tarihlerinin, kuram araştırma yazı ve kitaplarının, eleştiri ve uygulamalarının bir yansıması olduğu kadar, onların başvurduğu çok daha geniş bir tanınmış çevrenin eleştiri ve uyarılarının da bir bileşkesi niteliğindedir. O halde bu anlamda Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nü, yalnız herhangi bir başka kişinin yazdığı bir tiyatro sözlüğü olarak değil, ülkemizde 60'lardan bu yana etkin tiyatro kültür ve sanat bakışının tipik bir kesiti olarak da karşılaştırmamız mümkün. Öte yandan, T.D.K. sözlüğünün, yalnızca dil açısından ve yalnızca sözcüklere Türkçe karşılıklar koyma açısından değil, Çalış-

---

4) «Tiyatro Terimleri Sözlüğü». Türk Dil Kurumu Yayınları 251. 1966.

lar'ın sözlüğünde yaptığı gibi gerekli görülen kavram ve olguları, gerekli görüldüğü kadar uzun açıklamaya çalışan bir anlayışla düzenlendiği, aşağıda verilecek örneklerden de anlaşılmaktadır. (Ayrıca bu vesileyle, yazarlarının, önsözlerinde kamuoyundan bekledikleri eleştiri görevimizi de yapmış oluyoruz) T.D.K. Sözlüğü'nün bizce en belirgin yanı, Çalışlar'ın sözlüğünden bile çok sayıda madde içerdiği halde tek bir sınıf kavramı, sınıf ilintisi, veya sınıfsal açıklamaya gerek duymamış olması. O kadar ki «Burjuva oyunu» kavramı bile tek satırla ve salt bir oyun türü gibi sunulmuş:. «Sıradan seyirciye yönelen, seyircinin duyguları ile oynayan bir oyun türü». Oysa Gerçekçi Tiyatro Sözlüğü'nde aynı kavramın açıklamasında şunlar yer alıyor: «... aristokrasiye karşı boy ölçüşen burjuvazinin 'hayat felsefesi'ni dile getiren insanın tabiaten iyi olduğunu, ne var ki, toplumsal koşullardan ötürü kötüleştiğini göstermek ve bundan ahlak çıkarmak isteyen, 'iyi kurulu', ciddî, duygulu ve evcil oyunlara verilen ad. Burjuva evrenselliği, iyimserliği, hoşgörü ve hümanizm anlayışının temellik ettiği burjuva oyunu (...) burjuva hayatına indirgenecek ... toplumsal sınıf ayrımı gözetmeksizin gerçek ve evrensel olarak sunulacak.» Buna karşılık T.D.K. sözlüğünde «otuzaltı durum» diye bir kavram, tam iki sözlük sayfası tutacak uzunlukta açıklanmış. Bu kavram «Gozzi'nin (1720-1806) ortaya attığı, sonradan bütün tiyatro konularını İtalyan komedya yazarı Carlo'nun bölümlediği 36 durum» diye tanımlanıyor ve bu durumlar bir bir, açıklamaları ve örnekleriyle anlatılıyor. Ezberlenmesinin neye hizmet ettiğini ancak gene Çalışlar'ın sözlüğünden anlayacağımız bu durumlar: «Dilek, Ceza, Büyük talihsizlik, Bilmece, Kan döktüren zina, Bilmeden yasak aşk, Herşeyi aşkına feda etme, Erotik cürüm, Düşmanını sevme, Tanrıyla çatışma, olma v.b.» Nitekim burada hiçbir sınıfsal yorum yapılmadan uzun uzun detayları örneklenen «otuzaltı durum»un bölümleyicisi «Carlo»nun kim olduğunu, ortaya atıcısı Gozzi'nin tarihte ne tavırda bir yazar olduğunu T.D.K. sözlüğünden öğrenemiyoruz ama Çalışlar'ın sözlüğünde Carlo Gozzi adlı İtalyan oyun yazarı (1720 - 1806) için okuduğumuz şu satırlar bize o otuzaltı durumun hikmetini açıklıyor: «... Goldoni'nin gerçekçi burjuva komedyasına karşı çıkarak ... gerçekçilikten uzaklaştığı oranda muhtevası yoksullaşan oyunlarıyla, günün tutucu düşüncesinin temsilciliğini yapmış olan Gozzi.» Aynı şekilde örneğin Commedia dell'arte türünün bütün tiplerini tek tek ayrı maddeler halinde veren, hatta bir Graçiyano tipini koca bir paragraf tutacak detayda açıklayan, bir «mim - pür» deyiminin hele bir «intendant» deyiminin neredeyse yarım sözsayfası anlatan T.D.K. sözlüğünde, Adil yanlışlık, Vicdan azabı, Acılı yaslı burjuva niteliğini gereği gibi gene ancak Çalışlar'ın sözlüğünden öğrenebildiğimiz hemen tüm burjuva akımlara geniş geniş raslıyoruz da, işçi sınıfı ideolojisinin ve işçi sınıfı mücadelesinin, hem devrim öncesinde, hem de ardından dünya sosyalist sistemi pratiğinden oluşturduğu «toplumcu gerçekçilik - sosyalist realizm» kavramına, sözcük olarak bile raslamıyoruz. Bu kavram ve temsilcileri, gelişimi, zengin ürünleri, ancak Çalışlar'ın sözlüğü ile ve hemen sözlüğün her yerinde gerekli ağırlığıyla bilgi dünyamıza giriyor. Buna karşılık T.D.K. sözlüğünde bir «toplumcu oyun» deyimi bile (üstelik yabancı dil karşılığı da «sosyalist» değil «sosyal» diye konarak) şöyle açıklanıyor: «İşçi hareketleriyle ortaya çıkmış, toplumun ekonomik durumuyla ilgili oyun. Gerçekçi tiyatronun son yazarları toplumu konu olarak almışlardır. Çağımızda bu eğilim, özellikle ilk kez G. Hauptmann'da, son-

ra da genç kuşak İngiliz yazarlarında izlenmektedir». Bütün kavramlarda, bilerek bilmeyerek, böylesine açık bir burjuva bakışı, sınırlaması ve dili etkin. Ama hiçbirinde bunların burjuva ideolojisinin değerlendirmeleri olduğu belirtilmiyor. Hatta absürd tiyatro için «İnsanın yaşama, doğaya olan uyumsuzluğunu, doğadan kopmuşluğunu sezdirici bir yolla XX. yüzyıl ortasında yeni bir öz ve biçimle veren tiyatro türü.» açıklaması yapılarak, bu uyumsuzluk, burjuva toplumun özel durumu değil de, Çalışlar'ın deyimi ile «genel insanlık durumu» imiş gibi kabullenilmekte.

T.D.K. sözlüğünden bu örneklemelerin sonu yok. Ancak bir de şu deyimi vermeden geçmiyelim: «Oyun yasaklaması». Çalışlar'ın sözlüğünde olduğu gibi madde olarak alınmış ama şöyle açıklanmış: «Zararlı görülen bir oyunun oynanmasına kanun yoluyla engel olmak. Ancak bu yasaklama, sonraları, bilgisiz kimselerin elinde kötüye kullanılmış ve tiyatroya zarar vermiştir». Sansür'e bile böyle bakabilen bir anlayışın «sözlük»ünde, sınıf mücadelesinin, toplumcu gerçekçiliğin, Heiner Müller'lerin, Friedrich Wolf'lerin, işçi sınıfı tiyatrolarının, anti - burjuva tahlillerin, faşizm, emperyalizm deyimlerinin yeri olabilir mi? Burjuva sınıf ilintilerinin verilmesi beklenir mi?

Oysa Çalışlar'ın «Gerçekçi Tiyatro Sözlüğü»nden yalnız şu karşıt örnekleri vermek yeter sanıyoruz: Bizde sık sık uygulanan, uzun uzun öğretilip incelettirilen Luici Pirandello için: 1924 de İtalyan Faşist Partisi'ne katılarak, ölümüne kadar oradan ayrılmamış...» diye başlıyor anlatım. Nazım Hikmet'in şiirine aldığı bu gerçeğin, yıllar sonra bizde tiyatro dünyasına nasıl unutturulabildiği şaşırtıcı değil mi? Çalışlar, hemen ardından şunu ekliyor bu faşist burjuva yazarı için: «1934 Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanmış». Burjuva kozmopolit ödül mekanizması için yeterli bir perspektif. Kafamıza sokulmuş ünlülerden bir başkası: Salvador Dali. İşte Çalışlar'ın «gerçekçi» sözlüğündeki yeri: «Gerçeküstücü, manyerist (özenmeci) ve egzibisyonist (kendini sergileyici), İspanyol doğumlu kozmopolit, Avrupa demokrasilerine bile karşı, bağnaz faşist Fransız ressam ve sahne ressamı.» Akım'lara gelince, T.D.K. sözlüğünde sınıfsal gelişimine hiç değinilmeyen «Gesamtkunstwerk - Toplu Sanat Yapıtı»nın gelişim çizgisini gene ancak Çalışlar'ın açıklamasında buluyoruz: «Wagner» tarafından... idealist Alman felsefe ve estetiğinin, mutlaklığa götürülmüş irrasyonalist radikal romantik tiyatronun son uğrağı olarak Toplu —sanat— yapıtı anlayışı, aynı zamanda, «üstün sanat yapıtı» anlayışı olarak da faşist estetiğin bir ön - formu'dur». «Estetikçilik, güzelcilik»in de faşizme nasıl zemin hazırladığını belirten «Gerçekçi Tiyatro Sözlüğü»nden, son olarak, hemen tüm burjuva akımların sınıfsal ilintisini görebileceğimiz bir tipik madde verelim: «Modern Dram»: «Eski (Antik, orta çağ ve saray/aristokrat) dram sanatı kavramının karşısında yer almak üzere burjuva dram sanatı. Kendi özgürlüğü ve egemenliği için mücadele eden burjuvazinin.. (ilk kez) sınıf çatışmasından doğmuş bir dram sanatıdır (ilerici burjuva birey ve toplumun ciddî ve duygusal burjuva oyunu). Ne var ki, burjuvaziye karşıt sınıf ortaya çıkmağa başladığında, modern dram, kendi çelişmeleriyle yüzyüze kalmış.. kendi içinde gittikçe trajikleşmeğe ve romantikleşmeğe başladığı gibi (burjuva tragedyası, romantik tiyatro); karakterlerin de sınıfsal durum ve uyuşmazlık açısından belirlenmesi gereği ortaya çıkmış (natüralist tiyatro), giderek elit - bireyci ve saldırgan olmak zorunda kalmıştır (modernizm).» «Modernizm ise, birçok yerde geçtiği gibi «Avangard» içleminde de açıklanmakta: «Dada'cılık, gerçeküstücü ti-

yatro, fütürist tiyatro, konstrüktivist, vahşet tiyatrosu, varoluşçu tiyatro, saçma tiyatrosu» akımlarını kapsar biçimde «... bireyciliğin, nihilist dünya görüşünün, kozmopolitçiliğin bir anlatımı olarak çeşitli biçimci ve üslûpçu tiyatro hareketleri şeklinde süregiden avangard tiyatro ... tüm burjuva batı tiyatrosuna egemen olmuştur.»

Bu modernist akımlar, hep burjuva toplum düzenine bir şekilde karşı çıkışı içerirler. Sınıfsal açıdan bakılmayınca bu karşı çıkışların özü anlaşılamamakta, en karıştırıcı incelik burada kendini göstermektedir: Bu tür karşı çıkışların da devrimci gibi görünmesi karışıklığı. Oysa Çalışlar'ın bu konuda getirdiği açıklama, Sözlük'ün belki en önemli yanlarından biri. «Gerçeküstücü tiyatro» maddesinde şöyle diyor Çalışlar: «Yoz ve özenmeci ikiyüzlü burjuva yaşamının gerçeklerine, ama yine burjuva sanatı yoluyla bir tepki.» İşte tüm burjuva sanatının kaçınılmaz kısır döngüsü, burjuva ideolojisinden kaynaklanan bu paradoksal bünyeden gelmektedir. İşçi sınıfı ideolojisinden kaynaklanmayan bu tür karşı çıkışların «burjuva niteliği» görülmedikçe, ayağımızı yere basmamız mümkün olmuyor. Örneğin, «burjuva düzenine gene burjuvaca başkaldırı»nın bir türü olan «happening» akımını, 12 Mart öncesi ABD'den «ilerici» bir tavırla bizdeki «ilerici» burjuva basına aktaran bir Talat S. Halman'ın, 12 Mart dönemi «beyin» kabinesinde üstelik «Kültür Bakanı» olduğunu bilerek, bugün faşist «Töre» dergisine şiirler yazdığını gören iyi niyetli çok kişi, şaşırabilir.[5] Oysa sınıfsal bakışla bu üç olgu arasında ilişkiyi gösterdiğimizde de, aynı iyi niyetli kişilere bu tür eleştiriler «çok sert» görünebiliyor. Belki Çalışlar'ın sözlüğündeki birçok sınıfsal tahlil de böyle «sert» sayılacaktır. Aynı şekilde bizim «sınıf» meselesindeki bu ısrarımız da belki can sıkıcı bulunacaktır. Ama bıkmadan usanmadan sanat alanında da bu ısrarımızı sürdürmek zorundayız. Elbette en «sert» eleştirilere sonuna kadar açık olarak. Yeter ki, sınıfsal bakışın tek doğru yöntem olduğu özümlenmiş olsun.

Yukarıda belirtmeğe çalıştığımız nitelikleriyle, Çalışlar'ın «Gerçekçi Tiyatro Sözlüğü», kendisinin de önsözde belirttiği gibi: «Gerektiğinde yararlanılacak bir başvuru kitabı niteliğini taşıdığı kadar, baştan sona okunabilecek sistematik bir kitap niteliğini de taşımaktadır». Kaldı ki, bu bütüncül niteliği dolayısıyle, sözlükte yer verilen bir görüşün anlaşılması, bütününün okunmuş olmasına bağlı bulunduğundan, biz «başvuru»larda gereği gibi yararlanılabilmesi için de, kitabın, olabildiğince geniş çevrede bir an önce okunup tanınmasını öneririz.

ÖRGÜTLÜ İŞÇİ SINIFI MÜCADELESİNDE, ÖRGÜTLÜ SANAT HAREKETİ

İşçi Kültür Derneği'nin yayınladığı «İşçi Tiyatroları - Ajitprop Toplulukları» kitabı, Armin Kammrad ile Frank Rainer Scheck tarafından derlenerek Alman «Edition Kultur und Klasse - Sınıf ve Kültür Yayınları»nca 1976 da yayınlanmış bulunan «Agitprop - truppen» kitabından dilimize çevrilip, geniş politik, tarihsel ve sanatsal ek bilgi ve görüşlerle birlikte ülkemiz işçi sınıfı mücadelesinin kültür ve sanat alanına kazandırımış bir yapıt. Kammrad ve Scheck, önsözlerinde şöyle diyorlar: «Weimar Cumhuriyeti döneminin devrimci ajitprop tiyatrosu, işçi sınıfının eğitici ve harekete getirici araçlarından biri olarak sınıf kavgasının bağrından doğdu. Alman Komünist Partisi ile sıkı ilişki içinde bu tiyat-

5) «Töre» dergisi. Sayı 78. Kasım 1977: «Biten Göç Tuyuğu», «Irmak Tuyuğu» gibi şiirler. Talât S. Halman.

ro hareketi, büyük sermayeye karşı kültür alanında da cephe kurulup güçlendirilmesine yardımcı oldu. 1933 öncesi devrimci ajitprop tiyatro proletaryanın kültürel anlatım biçimlerinden biri, hem de en tutarlı ve etkililerinden biriydi.» Ardından bizim mücadelemize de ışık tutan şu önemli gerçekleri ekliyorlar: «Ajitprop tiyatro, her zaman ancak ona kaynaklık eden işçi sınıfı hareketi kadar güçlü olmuştur. Nitekim şimdi yıllardır ne Federal Almanya'da, ne de Batı Berlin'de böyle topluluklar yoktur ve olmadı. Parti olmadığı için, politik yönden bilinçli işçi sınıfı hareketi olmadığı için, bu dönemde ancak, ilericiliği kuşku götürmeyen, fakat ideolojik yönden kaçınılmaz biçimde tutarsız ve karmaşık olan öğrenci hareketlerinin 'sokak tiyatrosu' oluşabilmiştir. Ve Federal Almanya için, geçmişin zengin deneyi ile bugünün mücadele yolunu aydınlatan şu görüşlerini belirtiyorlar: «Federal Almanya'da emperyalizmin yeniden boy gösterdiği ve kararlı biçimde kendini yenilediği dönemin sonunda bugün, devrimci güçler, Batı Almanya işçilerinin ilerleyen ekonomik mücadelelerine politik boyut getirmek, işçi sınıfının devrimci birliğini sağlamak, teslimiyetçiliği kırarak emperyalizme karşı ulusal ve uluslararası mücadelede, işçi sınıfına, güçlü bir parti örgütlenmesiyle önderlik kazandırmak için çaba harcıyorlar. İşte böyle bir tarihsel süreçte ajitprop tiyatro tekrar büyük bir önem kazanmaktadır. Yeni yeni oluşan topluluklar, devrimci işçi sınıfı tiyatrosunun o büyük geleneği ile bağlantı kurmağa çalışmaktadırlar.»

Görüldüğü gibi, bizde uzun süredir burjuva basının karıştırıcılığına terkedilmekle neredeyse sosyalistlerin bile kafasını bulandırır hale getirilmiş bulunan, «işçi sınıfı partisi - sanat» ilişkisi sorunu da, hem Çalışlar'ın «Sözlük»ünde, hem de, geçirilmiş deneyimlere ilişkin geniş bilgilerle, «İşçi Tiyatroları» kitabında, burjuvazinin artık öyle kolaylıkla bulandıramıyacağı ve çarpıtamayacağı berraklıkta gözler önüne konmaktadır. Bu konuda sürecin hangi noktasında bulunduğumuzu görmek açısından ayrıca, ülkemizde işçi sınıfı politik hareketinin, Parti'si ile, hızlı bir gelişme ve güçlenme aşamasına esasen varmış olduğunu da gözden uzak tutmamalıyız. «İşçi Tiyatroları» kitabında, ayrıca geniş ek bilgiler ve yorumlarla kendi kamuoyumuz için donatılarak okuyucuya sunulan, en ince politik ve sanatsal yaşantı ve belge detaylarından, en genel kuramsal ve tarihsel yorumlara kadar, ulusa ve uluslararası sınıfsal örgütlenme, eylem, deney ve değerlendirme anıları, gelişimin ilginç tarihçesi ve politik, sınıfsal ve sanatsal perspektifleri, ülkemiz için yapılan değerlendirmelerle birlikte yer alıyor. Türkiye'de işçi sınıfı tiyatro hareketinin oluşturulmasında içinde bulunduğumuz aşama göz önüne alındığında, Kammrad ve Scheck'in, önsözlerinde, kitaptaki anılardan örneğin ikisi için söyledikleri şu cümleler, bizim için daha derin bir boyut kazanmakta: «Yaşanmış tecrübeleri gösteren bu iki raporda, işçi sahnesi anlatımının ardında onu yaratan ve taşıyanlar da apaçık görünmektedir: Devrim mücadelesini, kavganın bu alanlarında da ilerletmek için, elindeki son serbest saati ve son kuruşu feda etmeğe hazır, sınıf bilincindeki işçiler... İşte işçi sınıfı sanatının partililiğini, halksallığını ve aşama yapması sorunlarını, somut yaşadıkları tecrübelerden ve hayata geçirilmiş görüşlerden belgeledikleri için, bu iki yoldaşın anıları, rengi belirsiz teorik lâfazanlığın üstündedir.» Bir fikir vermek üzere, söz konusu anı raporlarından yalnızca birkaç ara başlığı belirtmekle yetineceğiz: «Dernek'ten Örgüt'e», «Leiser Grevi'nde», «Eğitim», «Örgüt ve Biz», «Uluslararası İşçi Tiyatroları Birliği», «Yasaklar ve Engel-

lemeler», «Karşılıklı Yardımlaşma», «Biz de Rehber, Yardımcı Topluluk Oluyoruz», «Seçimlerde», «Yanlış ve Doğru», «Uluslararası Bağlılık», «Biraz da İşin Malî Tarafı Üstüne», «Esas Düşmanımız: Faşizm», «Eleştiri Akşamları'nda», «Topluluğun Kendini Eğitme ve Temrin Çalışmaları», v.b.

Her iki yayının ışığında, kültür ve sanatın asıl kendi özgün gelişimlerine de, ancak bilimsel sosyalizmin rehberliği ile işçi sınıfı ve emekçi kitlelerin omuz omuza yaratıcı mücadelesinde silâh oldukları zaman kavuşabileceklerini bir kere daha görüyoruz. Ve gene kültür ve sanat alanında da bir kere daha görüyoruz ki: «Bugünkü büyük ama 'amorf' birikimi güce dönüştürmenin tek aracı, örgüt, örgüt, ve yine örgüt.»[6]

Yılmaz ONAY

---

6) «Yürüyüş» dergisi. Sayı 164. 30 Mayıs 1978. s. 3.

———oOo———

İŞÇİLERE YÖNELİK YAYINLAR VE SOSYAL - İŞ'İN BROŞÜRLERİ

YURT ve DÜNYA'nın ilk sayılarından başlayan bir dizi tartışma ile, işçilere yönelik eğitim broşürleri üzerinde duruldu. Somut örnekler üzerinde sürdürülen tartışmalar, yöneltilen eleştiri ve öneriler, bu alandaki yoğun gereksinmeyi ve talebi cevaplama çabalarına katkıda bulunmayı amaçladı. Belki bundan da öte işçilere yönelik eğitim broşürlerinin gündeme alınmasının ve tartışılmasının gerekliliğini vurguladı.

Bu yazı, açılan tartışmanın sürdürülmesi yolunda atılan bir adım olacak. Konu üzerinde YURT ve DÜNYA'nın sayfalarında bugüne kadar yapılan saptamaları yinelemek yerine, bunların ışığında Sosyal - İş Sendikası'nın yayınladığı eğitim broşürleri değerlendirilecek. «Ne anlatılmalı, nasıl anlatılmalı» sorunu temelinde sürdürülen, işçilere yönelik eğitim broşürleri tartışması, Sosyal - İş'in eğitim broşürleri somutunda açılmaya çalışılacak.

Sendikalar işçi sınıfının en geniş kesimlerini sınıf mücadelesine kazanma uğraşında bilimsel sosyalistlere sayısız olanaklar sağlar. Bilimsel sosyalizmin işçi sınıfı hareketi ile bütünleşip kaynaşmasına önemli katkılarda bulunur. Bilimsel sosyalistler için sorun, bu olanakların en iyi biçimde değerlendirilmesidir. Sendikalar, temel işlevleri olan üye işçilerin ekonomik - demokratik haklarını koruma ve geliştirme uğraşlarını, kapitalist toplum koşullarında sürdürürler. Ekonomik - demokratik mücadele içinde işçiler, sermayenin ve onun sözcüsü siyasî iktidarın, devletin baskı ve engellemeleri ile karşılaşırlar. İşsizliğe karşı iş güvenliğini sağlama, yükselen fiatlar karşısında ücretlerini arttırma, sendikal haklarını koruyup geliştirme mücadelesi içinde işçiler, karşılaştıkları engellerin ve baskıların nedenlerini düşünmeye başlarlar. Bu nedenleri ortadan kaldırmanın yollarını sorarlar. Pek çok deney kazanırlar. İşyerlerinde, günlük mücadele içinde, toplu sözleşme masasında, grevde, işçiler olarak çıkar ortaklıklarını dayanışma ve birlik içinde olmalarının gerekliliğini kavrarlar. Emekle sermaye arasındaki uzlaşmaz çıkar çatışmasını en sıcak biçimde yaşayarak öğrenirler. Siyasî iktidarın sınıf özünü tanırlar. Ancak tüm bunlar işçileri kendiliğinden sınıf bilincine ulaştırmaz. Günlük mücadeleler içinde kazanılan sayısız deney, iş-

çi sınıfı hareketi ile bilimsel sosyalizmin kaynaşmasına yetmez. İşçilerin ekonomik - demokratik mücadele içinde edindiği deneyler, **sınıf bilincine ulaşma yolunda atılan ilk adımlardır.** Sendikalarda yapılacak eğitim çalışmalarını bu ilk adımların devamı olarak nitelemek gerekir. Ekonomik - demokratik mücadele içinde kazanılan deneylerin, işçilerin sınıf bilincine ulaşmaları yolunda değerlendirilmesine hizmet eden **ikinci üçüncü adımlar olarak.** Sendikaların eğitim çalışmaları üç nedenle böyle değerlendirilmelidir:

Birincisi, sınıf sendikacılığı ilkelerinin yaşama geçirilmesi, örneğin sendika içi demokrasinin, işçilerin söz ve karar sahibi olması ilkesinin gerçekten uygulanması, üye işçilerin bilgi ve bilinç düzeylerini yükseltmeyi gerektirir. Sendikaların içinde bulunduğu zaafları aşması, sendikal birliğin ve mücadelenin geliştirilmesi, ancak bilinçli bir üye kitlesine sahip olmakla mümkündür. İkincisi, günlük mücadele içinde karşılaşılan sorunlar, yaşanan deneyler, işçilere sınıf bilinci kazandırmaya yönelik çalışmalar için tükenmez bir malzeme deposudur. Zaten sendikalarda eğitim çalışmalarının hareket noktası, karşılaşılan somut sorunlar ve yaşanan deneyler olmalıdır. Üçüncüsü, sendikalar ekonomik - demokratik mücadeleyi işçi sınıfının partisinin önderliğinde sürdürülen sosyalist mücadeleye bağlayan, en geniş kitlelerin içinden parti kadrolarının yetiştirildiği, geniş kitle eğitimlerinin yapıldığı sınıf örgütleri olmalıdır. Sendikalar, mücadelelerini kapitalizmin yalnızca sonuçlarına değil, bu sonuçları doğuran kapitalist düzeninin temellerine yönelttiklerinde, sınıf örgütü olma niteliğini kazanırlar. Sendikalar aracılığıyla verilen ekonomik - demokratik mücadeleyi sınıf mücadelesinin bütününün bir parçası kılmak bu yolla gerçekleştirilebilir.

Türkiye'de sendikaların eğitim çalışmalarının ve bunun bir parçası olarak üyelerine yönelik eğitim yayınlarının yeterli olgunluğa ulaşmadığı bilinen bir olgudur. Öncelikle sendikaların yerine getirmesi gereken işlevler arasında olan işçilere yönelik eğitim yayınları alanında büyük bir boşluk vardır. Kuşkusuz bu durum, ülkemizde sendikal hareketin genel düzeyinden ve bugün içinde bulunduğu sorunlardan bağımsız olarak ele alınamaz. Gerici ve sosyal demokrat sendikalar bir yana, ilerici sendikaların dahi, bugüne kadar üyelerine yönelik eğitim yayınları konusunda ciddî ve tutarlı bir çaba içinde oldukları söylenemez. Bu alanda üzerinde durulabilecek olumlu girişimler son derece sınırlıdır. Sendikaların eğitim yayınları konusunda, geçmişten bugüne deney aktarımı sağlayacak asgari bir birikim yoktur.

Günümüze kadar, sendikaların üyelerine yönelik eğitim yayını alanındaki tek çalışmaları, çıkardıkları periyodik sendika gazeteleri ya da dergileri olmuştur. Bugün de hemen tüm sendikalar, yasak savmacı bir yaklaşımın ürünü olan, üyelerinin sınıfsal eğitimine hizmet etme amacını taşımayan göstermelik gazete ya da dergi yayınlarını sürdürmektedir. Bu yayınların büyük çoğunluğunun içeriği, örgütlenme, toplu sözleşme ve grev haberleri vermekten, amacı sendika yöneticilerinin ve örgütün propagandasını yapmaktan öteye gitmemektedir. İşçilere yönelik eğitim broşürleri konusunda ise, sendikalar düzeyinde olumlu sayılabilecek çalışmalar yok denebilecek kadar sınırlıdır. Yapılan bir iki çalışma da zayıf denemeler olmaktan öte bir değer taşımamaktadır.

Sosyal - İş Sendikası'nın bir süredir belirli aralıklarla yayınladığı eğitim broşürleri bu alandaki boşluğu doldurmaya yönelik ilk olumlu, kalıcı ve tutarlı örnekler olarak değerlendirilebilir. Broşürler umulanın çok ötesinde bir talep görmüş ve kısa sürede tükenmiştir. Sosyal - İş'in eğitim broşürleri-

ne yönelen bu yoğun ilgi gözönüne alınacak olursa bu tür broşürlere duyulan gereksinme daha iyi kavranacaktır. Sosyal - İş Sendikası bugüne kadar her biri 30 - 40 sayfalık altı broşür yayınladı. Bunlar sırasıyla şu başlıkları taşıyor: «Türkiye'de işçi sınıfının ekonomik - demokratik mücadelesinde sendikalaşma», «Kitle örgütleri yapısı ve işleyişi», Üretim ilişkileri ve toplumun şekillenmesi», «Kapitalizm öncesi üretim ilişkileri», «Kapitalizm ve sömürü», «Kitle ve sınıf sendikacılığı».

Broşürleri tek tek ele alıp içeriklerine kısaca değinmeden önce bütününe ilişkin bir kaç nokta üzerinde durmakta yarar var: Belirli aralıklarla çıkacak eğitim broşürlerinin öncelikle birbirini tamamlaması, anlatılan konular arasında bütünlüğün sağlanması gerekir. Broşürlerin her biri kendi içinde bütünlük oluşturmalı aynı zamanda bir zincirin halkaları gibi birbirine bağlı olmalıdır. Bunun için başlarken ayrıntılı bir plan yapılmalı, konuların seçimine ve dizinine özen gösterilmelidir. Sosyal - İş'in eğitim broşürlerinde bu sistematiğin büyük ölçüde sağlandığı görülüyor. Bundan sonra çıkacak broşürlerde bu bütünselliğin ve sürekliliğin korunup geliştirilmesi amaçlanmalı.

Eğitim broşürlerinin, öncelikle yayınlayan sendikanın üyeleri için düşünülmesi son derece doğal ve gereklidir. Ama bunun yanı sıra tüm işçi ve emekçilere de yönelik olması gereğini unutmamalı. Bunu gerçekleştirme yolu ise örneğimizde, Sosyal - İş somutu ve özeli ile YURT ve DÜNYA genelini kaynaştırmakta yatıyor. Böyle bir yaklaşım Sosyal - İş üyelerinin mücadele perspektifini genişleteceği gibi, genel doğrularla somut sorunlar arasındaki bütünlüğün kurulmasını da kolaylaştıracaktır. Sosyal - İş'in eğitim broşürlerinin bu açıdan da olumlu örnekler olduğu söylenebilir.

«Türkiye'de işçi sınıfının ekonomik - demokratik mücadelesinde sendikalılaşma» adlı birinci broşürde işçi sınıfının sendikal mücadelesinin dünü özetleniyor ve bugün içinde bulunduğu koşullar, yürürlükteki iş yasaları eleştirilerek, açıklanıyor. 19. yüzyılın sonlarında Osmanlı İmparatorluğu'nda işçilerin örgütlenme çabalarının ve mücadelelerinin filizlenmesinden başlayarak, günümüze kadar egemen sınıfların işçi sınıfının örgütlenmesine ve mücadelesine karşı tavırları özetleniyor.

Broşürün bundan sonraki bölümünde sendikalaşma toplu sözleşme ve grev haklarının yasalarda ve pratikte nasıl budandığı daraltıldığı açıklanıyor. İş yasalarındaki «boşluklar» engeller, işçilerin örgütlenme, yetki alma, sözleşme yapma ve grev hakkı yoluna konulan «mayınlar» açıklanıyor. İş yasalarının eleştirisi kuru bir hukuk dersi havasına sokulmadan uygulamaya ağırlık verilerek sade ve canlı bir dille sürdürülüyor.

Birinci broşürle ilgili olarak bir iki noktanın altını çizmek gerekir. İşçi sınıfının mücadele geçmişini anlatmak, yalnızca olayları tarihsel sırasıyla sergilemekten ibaret olmamalı. Daha açık bir deyişle dün, bugüne ışık tutacak bir biçimde değerlendirilmeli. Dün yaşanan deneylerden bugüne dersler çıkarılmalı. Bu nedenle bundan sonraki broşürlerden birinde Türkiye işçi sınıfının mücadele tarihini yukarıda değindiğimiz yaklaşımla ve daha ayrıntılı biçimde işlemek yararlı olacaktır. Yine dünya sendikacılık hareketinin dünden bugüne tarihsel gelişimi ayrı bir broşürün konusu olmalıdır. Birinci broşür üzerine diğer bir eleştiri, bu tür broşürlerde çokca düşülen bir yanılgı ile ilgili. 30 - 40 sayfalık bir broşürün sınırlı çerçevesi içinde temel amaç, daha doğrusu neyin anlatılmak istendiği baştan net bir biçimde saptanmalı. Çünkü çok şey anlatmak isterken hiç bir şeyi gereği

gibi anlatamama tehlikesi var. Bir bakıma Türkiye'de sendikalaşma mücadelesinin tarihçesini günümüzdeki sorunlarla bağdaştırmak olumlu bir yaklaşım olarak düşünülebilir. Ama bu birleştirme birbirini izleyen iki ayrı broşürde gerçekleştirilebilirdi. Çünkü yürürlükteki iş yasalarının eleştirisi sendikaların eğitim çalışmalarında işçilerin sınıf bilincine varmalarına önemli katkılarda bulunan vazgeçilmez bir konudur. Sosyal - İş'in birinci broşüründe bu konunun yeterince işlenmediği görülüyor.

İkinci broşür «Kitle örgütleri yapısı ve işleyişi» konusuna ayrılmış. Önce sınıflı toplumlarda çeşitli sınıf ve tabakaların örgütlenmelerinin, ortak sınıf çıkarlarından kaynaklandığı anlatılıyor. Kapitalizmin gelişmesi sürecinde bir ovuç azınlığın dışında toplumun tüm kesimlerinin, başta işçi sınıfı olmak üzere yoksul köylülerin, memurların, teknik elemanların çalışma ve yaşam koşullarının büsbütün ağırlaştığı vurgulanıyor. Bu durumun toplumsal çelişkilerin giderek derinleşmesine ve keskinleşmesine yol açtığı ve sonuç olarak tüm emekçilerin örgütlenme bilincinin ve düzeyinin yükseldiği anlatılıyor. Daha sonra kitle örgütlerinde sık görülen iki hastalığa değiniliyor. Kitle örgütlerine parti işlevi yükleyen örgütün daralmasına, zaafa uğramasına, giderek parçalanmasına yol açan anlayış eleştiriliyor. Broşürde üzerinde durulan ikinci sapma ekonomizm. Bu hastalıklara karşı kitle örgütlerinin «Kitleye dayanması», «Kitlesinin somut sorunlarına eğilmesi» ve «Somut sorunlarla politika arasındaki bağı kurma zorunluluğu» özlü bir biçimde açıklanıyor.

Sermayenin işçi ve emekçilerin gerçek temsilcileri olan kitle örgütlerinin karşısına kendisine doğrudan bağlı MİSK, ÜLKÜM, ÜLKÜ BİR gibi faşist provakasyon örgütleri çıkararak emekçi kitlelere hedef şaşırtmayı amaçladığı belirtiliyor. Ayrıca sermayenin ulusal ve uluslararası düzeyde son derece örgütlü olduğu vurgulanıyor.

Broşürün son bölümü kitle örgütlerinin yapısına ve işleyiş ilkelerine ayrılmış. Bu bölümde demokratik merkeziyetçilik, eleştiri - özeleştiri, yönetici - üye ilişkileri açıklanıyor.

İkinci broşüre yönelik eleştiriler şu noktalarda toplanabilir: Toplumdaki tüm işçi ve emekçi sınıfların örgütlenme gerekliliği ve zorunluluğu üzerinde daha fazla durulabilirdi. Somut örneklerle bu gereklilik anlaşılır bir biçimde açıklanabilirdi. Ayrıca kitle örgütlerinin siyasal mücadeleki konumları ve daha önemlisi demokrasi mücadelesindeki yeri ve işlevleri mutlaka açıklanmalıydı. Sorunun güncelliği ve ivediliği gözönüne alındığında kitle örgütleri ile demokrasi mücadelesi arasındaki ilişkiyi kurmamak, eksik olmaktan da öte hata olarak nitelenmelidir.

Kitle örgütlerinin yapısı ve işleyişinin (Broşürün öncelikle Sosyal - İş üyeleri için hazırlandığı düşünülecek olursa) Sosyal - İş'in tüzüğü ve işleyişiyle somutlamak gerekirdi. Kapitalist toplumdaki konumları gözönüne alınarak sendikaların işleyişi daha da açılabilir, Türkiye'de sendikalarda görülen anti - demokratik uygulamalardan örnekler verilebilirdi. İkinci broşür üzerine son olarak şu eleştiri yöneltilebilir: Kitle örgütlerinde görülen «hastalıkları», demokratik kitle örgütlerini dar boğazlara sürükleyen, içeriğini boşaltan sapık akımları açıkça teşhir etmekten çekinmemek gerekir. Sapmalar üzerinde önemle durmak ve yeterince açıklamak gerekir. Kuşkusuz broşürler, sendikal bir örgütte ve sendika üyelerinin tümü için hazırlanmaktadır. Sendikaların kitle örgütü olması ilkesine saygılı olmak, broşürlerin aynı zamanda ideolojik mücadele araçları olduğu gerçeğini unutturmamalıdır.

Üçüncü, dördüncü ve beşinci broşürler ise ekonomi politiğe ayrılmış. Bun-

lar sırasıyla, «Üretim İlişkileri ve Toplumun Şekillenmesi», «Kapitalizm Öncesi Üretim İlişkileri» ve «Kapitalizm ve Sömürü» başlıklarını taşıyor.

İlkin, Osmanlı toplumundan günümüze üretim ilişkilerinin gelişimi ve değişimi ile sınıf mücadelesi özetleniyor. İlkel komünal toplum, artık ürünün ortaya çıkışı, özel mülkiyetin ve sınıfların doğuşu ile köleci topluma geçiş ve feodal topluma dek uzanan gelişmeler anlatılıyor. «Kapitalizm ve Sömürü»de ise, feodal toplumun çözülüşü ve kapitalizmin doğuşu, burjuva devrimleri ve genel olarak kapitalist sömürü mekanizmasının işleyişi açıklanıyor.

Ekonomi politiğe ayrılan broşürlerde üretim, üretim araçları, üretim güçleri v.b. kavramlar net bir biçimde tanımlanmalı, örnekler verilerek açılmalıdır. Örneğin, «toplumların gelişmelerinin belirli bir aşamasında üretim ilişkilerinin üretim güçlerindeki gelişmeyi engellediğini ve gerici bir nitelik kazandığını» belirtmek yetmez. Bu gerçeği, geçmişten ve günümüzden verilecek somut örneklerle canlandırmak gerekir. Bilimsel sosyalizmin klasikleri, bu konuda da tükenmez bir kaynaktır. Yine örneğin ücretin, emeğin değil, işgücünün karşılığı olduğu gerçeğini belirtmek yetmez, somut olarak inandırıcı, ikna edici biçimde açıklamak gerekir. Ücretin emeğin karşılığı olmadığını anlatabilmek ise, öncelikle emek, işgücü, değer, fiyat ve ücret kavramlarını yeterli ayrıntıda tanımlamakla mümkündür.

Sosyal - İş Sendikası'nın ekonomi politiğe ilişkin broşürlerinde temel kavramların açıklanmasına gereken özenin gösterilmediği görülüyor. Bazı tanımlamalar konu içinde eritilerek yapılmaya çalışılmış. Ancak bu açıklamalar yeterli olmamış ve üstelik kopukluğa, dağınıklığa ve yer yer tekrarlara yol açmış.

Eleştiriye başlarken, broşürleri yazıya dökmeden önce özenli bir plan yaparak konunun derinliği içinde öncelikleri saptamak ve anlatımda buna bağlı kalmak gerektiği vurgulanmıştı. İşlenen konunun en temel ve vazgeçilmez yanlarına gerekli ağırlığı verebilmek ve konunun özünü boğmamak ancak böylelikle mümkün olabilir. Özellikle «Kapitalizm ve Sömürü» broşüründe böyle bir planın eksikliği ve bunun olumsuz sonuçları kolayca görülüyor.

Sosyal - İş'in eğitim broşürlerinin sonuncusu, sınıf ve kitle sendikacılığı konusuna ayrılmış. Sendikalarda sınıf mücadelesinin üç yönlü bütünlüğünün kavranmasının ve yaşama geçirilmesinin sınıf sendikacılığı ilkelerinin özü olduğunu vurgulayan broşür kendi kendisini şöyle tanıtıyor:

«... İşkolumuzun işçilerinin ortak sınıf çıkarları temelinde kitlesel örgütlenmesini sağlamak durumundayız. Bu görevimizi yerine getirirken, hareketin bütünü içinde taşıdığımız sorumluluğun bilinci ile sınıf ve kitle sendikacılığı ilkelerini doğru olarak ortaya koymak kadar, hayata geçirmek konusunda da titiz ve tutarlı bir uygulayıcı olmak zorundayız. Bulunduğumuz yönetim kademesinde, temsilci olduğumuz işyerinde, bir üye olarak çalıştığımız büroda, atelyede, bir bütün olarak sendikal hareket içinde. Bunun için de böyle bir broşürün hazırlanması, günümüz koşullarında ertelenmez bir görev olmuştur.»

Sınıf ve kitle sendikacılığı anlayışı bütünlük içinde ele alınıp ilkesel olarak açıklanırken, günümüz Türkiye'sinde ilerici sendikal hareketin karşı karşıya bulunduğu sorunlar Sosyal - İş somutundan da örneklenerek açıklanıyor. Sınıf savaşının «üçlü sacayağı» olarak nitelendirilen ekonomik politik ve ideolojik mücadelenin içiçeliği ve bütünlüğü özlü bir yaklaşımla anlatılıyor. İşçi sınıfının partisinin ve sendikaların birbirini tamamlayan ama birbirinden farklı işlevleri, parti - sendika ilişkileri ele alınıyor.

Kuruluş ilkeleri sınıf ve kitle sendikacılığı anlayışına dayanan DİSK'in bugün de tabanındaki mücadele birikimi ve potansiyeli ile Türkiye işçi sınıfının ilerici sendikal hareketini temsil etme niteliğini sürdürdüğünü vurgulayan broşür, doğuşundan bu yana DİSK'e ve DİSK ilkelerine yönelik iç ve dış saldırıları değerlendiriyor.

Sınıf ve kitle sendikacılığı ilkelerinin ancak, tasfiyecilik, ekonomizm, bürokratizm, anarko sendikalizm gibi sapmalarla mücadele içinde korunup geliştirilebileceği belirtildikten sonra, Türkiye işçi sınıfının ekonomik - demokratik mücadele birliğinin sağlanması sorunu üzerinde duruluyor. Bu konuda DİSK'in son yıllarda izlediği tasfiyeci politika, Petrol Kimya - İş, Turizm - İş, Keramik - İş ve Sosyal - İş somutunda örneklenerek şöyle deniyor:

«... İşçi sınıfının birliği, sınıf çıkarları temelinde birliktir. Daha etkin ve tutarlı mücadele için birliktir. Tabanın söz ve karar sahibi olması ilkesi, sendika içi demokrasi, bir bütün olarak sınıf ve kitle sendikacılığı ilkeleri, DİSK'in kuruluş ilkeleridir. DİSK'i DİSK yapan ilkelerdir. İçi boş, tekrarlanan kalıp laflar değil... Bu ilkeler harekettir, mücadeledir. DİSK tabanında giderek artan bilinçleri ve sayıları ile sosyalist işçiler, DİSK içindeki ilerici sendikalar, sendikacılar, bu ilkelerin kağıtta kalmaması yolunda, korunması hayata geçirilmesi yolunda görev başındadır. Sosyal - İş Sendikası DİSK ilkelerini DİSK'te hakim kılma mücadelesini sürdürmeye kararlıdır, bu mücadelenin içindedir.»

SONUÇ VE ÖNERİLER:

Sosyal- İş'in eğitim broşürleri, belirli eksiklikleri içinde taşımasına karşın geliştirilmesi gereken ilk kalıcı ve olumlu adımlar olarak değerlendirilmelidir. Bu örnekler üzerinde tartışma açılmalı, okuyucu kitlesinin ve öncelikle sendika üyesi işçilerin eleştiri ve önerilerinin alınması sağlanmalıdır.

Bundan sonraki broşür çalışmalarında, konuları yazıya dökmeden önce, değişik işçi grupları ile eğitim seminerlerinde tartışmak, çok yönlü yarar sağlayacaktır. İlkin, sendikanın üye kitlesine yönelik geçerli anlatım biçimlerini bulma ve geliştirme olanağını verecektir. Bu yolla, konunun sendika üyesi işçilerin katkıları ile, aktaracakları gözlemler, deneyler ve örneklerle zenginleşmesi sağlanacaktır. İşlenen konunun genişliği içinde boğulmadan, en temel ve can alıcı yönlerini öne çıkaran belirli bir plan içinde hazırlanması kolaylaşacaktır. Sendika üyesi işçilerin, konuya ilişkin öncelikle yıkılması gereken yanlış bilgilenmelerinin hangi noktalarda yoğunlaştığı saptanabilecek, ilgi alanlarını yakalama olanağı doğacaktır. Broşür konularının saptanmasından ve yazıya dökülmesinden önce, öngörülen konu dizinine bağlı eğitim seminerleri yapılması, üye kitlesinin sendikal ve politik bilinç düzeyini, somut sorunlarını ve gereksinmelerini gerçekçi bir biçimde saptamayı sağlayacaktır.

Somut ve ivedi taleplerle ulaşılması amaçlanan talep düzeyi arasındaki dengeyi, güncel olaylar ve somut sorunlarla genel doğrular arasındaki bağı kurabilmek, işçilere yönelik broşürlerde başarının anahtarıdır. Bunu gerçekleştirmenin temel güvencesi ise bilimsel sosyalizmin ilkelerine bağlı kalmak ve somut pratikte yaratıcı bir biçimde uygulamaktadır. «Ne anlatılmalı, nasıl anlatılmalı?» sorusunu işçilere sınıf bilinci kazandırma amacı uğrunda ve bilimsel sosyalizmin kılavuzluğunda cevaplama çabası içinde olmaktır.

Bilindiği kadarı ile, Sosyal - İş Sendikası eğitim broşürleri yayınını bundan sonra da sürdürecektir. Yayınlanması düşünülen broşürler tamamlandıktan sonra tümünün tek kitap halinde bütünleştirilerek yeniden yayınlanması öngörülmelidir. Alınacak eleştiri

ve öneriler ışığında konuların tek bir bütün içinde yeniden sistematize edilerek yetkinleştirilmesi yararlı olacaktır.

İleride farklı düzeydeki işçi kesimleri için konu dizini ve içeriği farklı broşürlerin yayınlanması düşünülebilir. Sonuç olarak denilebilir ki, Sosyal-İş'in eğitim broşürleri, işçilere yönelik eğitim yayınları tartışmasına yeni açılımlar sağlayan, okunması ve üzerinde durulması gereken yayınlardır.

AYŞE OKUTAN

———oOo———

D Ü Z E L T M E

Dergimizin 9. sayısında yayınlanan «Türkiye Komünist Partisi Programı» yazısında yer alan dizgi yanlışlıklarından başlıca üçünün aşağıdaki biçimde düzeltilmesini okuyucudan rica eder, özür dileriz.

S. 282, 3. paragrafın son satırındaki parantezin içinde, K. N. Brutens'den hemen sonra, «**National Liberation Revolutions Today,** Progress Publishers, Moskova, 1977» yer alacak.

S. 285, sondan 10. satır «tamamlanmış» olacak.

S. 388, sondan 10 ve 13 üncü satırların arasına, «karşıt kamplara bölmesi zorunlu değildir. Bu nedenle burjuvazi» sözcükleri girecek.

Contents

10
Cilt 4
1978

yurt ve dünya
BAĞIMSIZLIK DEMOKRASİ SOSYALİZM SORUNLARI
türkiye işçi partisi merkez eğitim bilim ve araştırma bürosunca hazırlanmıştır

30 TL.